

СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ
НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ
КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ГОДИНА 3

БЕОГРАД 1934 ГОДИНЕ

КЊИГА 2

XXVI РЕДОВНИ САСТАНАК

НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ДРЖАН 5 МАРТА 1934 ГОДИНЕ У БЕОГРАДУ

ПРЕТСЕ ДАВАЛИ:

ПРЕТСЕДНИК

Д-р КОСТА КУМАНУДИ

ПОТПРЕТСЕДНИЦИ:

Д-р. АВДО ХАСАНБЕГОВИЋ

И

Д-р КОСТА ПОПОВИЋ

СЕКРЕТАР

ГАВРО МИЛОШЕВИЋ

Присутни г.г. Министри: Министар без портфеља др. Алберт Крамер, Министар без портфеља др. Хамдија Карамехмедовић, Министар просвете др. Илија Шуменковић, Министар без портфеља др. Будислав-Гргур Анђелиновић, Министар војске и морнарице, армијски генерал Драгомир Ж. Стојановић, Министар унутрашњих послова Живојин Лазић.

ПОЧЕТАК У 8 ЧАСОВА

САДРЖАЈ:

Пре дневног реда: 1 — Читање и усвајање записника XXV редовног састанка;

2 — Саопштење интерпелација народних посланика: Јосипа Стажића и других на Претседника Министарског савета о корупцији у граду Карловцу приликом склапања зајма код Хипотекарне банке; др. Милана Метикоша на Министра социјалне политике и народног здравља о запослењу страних намештеника и радника.

Говорници: Светислав Хођера, Претседник Народне скупштине др. Коста Кумануди, Јосип Стажић, др. Милан Метикош.

Дневни ред: 1 — Претрес и усвајање у појединости на буџета V раздела — Министарство просвете.

Говорници: Министар просвете др. Илија Шуменковић (два пута), Ђорђе Ђирић, др. Богдан Видовић, Алојзиј Павлич, Миливоје Исаковић, Игњат Стефановић, Милош Драговић (два пута), др. Богумил Вошњак, Варда

Север, др. Милан Метикош, Милан Петковић, Аранђел Савић, др. Никола Кешељевић, др. Милан Стијић, Милутин Јелић, др. Тоде Новаковић, Филип Цемовић, Милутин Јевтић, Јосип Стажић, Фердо Шега, др. Милован Грба, Мустафа Мулалић, Алојзиј Дрмељ, Михаило Каламатијевић, Јован Довезенски, Вјекослав Спиндлер, Сергије Урукало, Милинко Милутиновић, Милан Степановић, Тодор Хаџи Димитријевић, Омер Кајмаковић, Мита Димитријевић,

2 — Претрес у појединостима буџета VII раздела — Министарство унутрашњих послова.

Говорници: Министар унутрашњих послова Живојин Лазић.

Претседник др. Коста Кумануди: Отварам XXVI редовни састанак Народне скупштине. Изволите чути записник претходне седнице.

Секретар Гавро Милошевић прочита запис XXV редовног састанка.

Претседник др. Коста Кумануди: Има ли примедаба на записник? (*Светислав Хођера:* Молим за реч. — Желите ли да говорите о записнику? — *Светислав Хођера:* Да.) Има реч народни посланик г. Светислав Хођера, да стави примедбу на записник.

Светислав Хођера: Господо народни посланици, јуче, на завршетку дебате, господин Министар правде нашао је за сходно да са понижавањем говори о нашем држању, а специјално о мојем за време оног безуставног режима од 6 јануара па све до издавања Устава.

Претседник др. Коста Кумануди: Господин министар правде није говорио са омаловажавањем. Поред тога то нема везе са записником. У записник није ушло ништа што је г. Министар говорио. Ограничите се на записник.

Светислав Хођера: Ја ћу се ограничити на записник, али морам да објасним оно што ћу рећи. Ја сам тражио, господо, после тога реч да дам свој одговор. Г. Претседник није ми одмах дао реч. Ја сам се обратио г. Министру правде и казао му да је у његовом интересу да он сам подејствује код г. претседника Скупштине да ја добијем реч. Иако то не учини, да га ја сматрам обичним клеветником.

Ја нисам добио реч и после тога ја сам њега назвао да је обичан клеветник и да треба да се стици свога држања. Настала је после тога ларма и седница је прекинута. Молим вас да то уђе у записник и да се нарочито каже да је седница због испад Министра правде прекинута.

Претседник др. Коста Кумануди: Претседавајући, не претседник, на јучерашњој седници није дао реч г. Хођери зато што по Пословнику није имао права г. Хођера на реч. Њега нико није споменуо, а на лична објашњења имају права само они на које се лично односе цитирани ставови појединих говорника. То је једно. Друго, што жели г. Хођера да уђе у записник, то не може да уђе у записник јер је седница била прекинута а све оно што је било у међувремену не улази у записник, јер нити је Претседништво било присутно, нити је тада било седнице, и он те речи пред нама не би могао не кажњено ни изговорити?

Прима ли Народна скупштина овако прочитани записник? (Прима — не прима). Записник је примљен већином гласова.

Изволите чути интерпелације.

Секретар Гавро Милошевић (саопштава:) г. Јосип Стажић и другови, народни посланици упућују интерпелацију на г. претседника Министарског савета о корупцији у граду Карловцу приликом склапања зајма код Хипотекарне банке и траже да јој се призна првенство. (Види прилог).

Претседник др. Коста Кумануди: Господин Претседник владе није присутан. Желите ли, г. Стажићу, да образложите своју интерпелацију? (*Јосип Стажић:* Желим). Има рећ г. Стажић, да образложи своју интерпелацију.

Јосип Стажић: Господо народни посланици, ви знате како је психолошко расположење створила у народу позната корупционистичка афера Хусеина Кадича и кад то знамо, ја сам био присиљен, да поднесем интерпелацију о корупцији која се догодила у граду Карловцу код склапања зајма код Државне хипотекарне банке. Ј, господо, да видите колика је већ смелост и дрскост корупције: она се уноси чак и у градска заступства! Ево, видите, ја имам prepis седнице градског заступства у Карловцу, у коме се

каже, да се закључује да се одобри износ од 2 и по од сто, који ће се једнократно исплатити након што буде зајам реализован оним licima у Београду — не каже се коме — која су више месеци радилa на ishodovanju ovoga zajma. Zajam je dva miliona. A svota koja se ima dati tome licu jeste 50.000. Znamo, gospodo, da je Državna hipotekarna banka državna ustanova i da je dužna da dejstvuje sama po svome ustrojstvu. Ustrojena je zato da pomaže samoupravnim telima i da im daje ovakve zajmove! Kad znamo, da se ovakvi poslovi zaključuju sve putem službenim i to preko banskih uprava i Ministarstva finansija, pitam vas, gospodo, kako se mogla dogoditi ovakva omaška, da ovakav jedan zaključak padne, koji će morati proći ne samo kroz bancu upravu nego i Ministarstvo finansija. (*Dr. Metikoš:* To su svi odobrili, to je strašno!). I ja se, gospodo, bojim, da ovim putem neće poći mnogi naši gradovi, koji danas stoje u takvom teškom položaju, da su prisiljeni da sklapaju zajmove. Pa da se ovo ne bi ponovilo i u ostalim gradovima ja sam zatražio hitnost svoje interpelacije, jer, gospodo, vi zante, kako sam rekao malo čas, koliko je narod već nadražen ovim aferama. I zato molim ovaj Dom da hitnost ove interpelacije primi.

Претседник др. Коста Кумануди: О првенству је потребно да се Влада изјасни, а пошто г. Претседник владе није присутан о првенству ćemo решавати други пут. Изволите чути другу интерпелацију.

Секретар Гавро Милошевић (саопштава): Г. др. Милан Метикош, народни посланик, упућује интерпелацију на г. Министра социјалне политике и народног здравља о запосленју страних намеštenika и радника и тражи да јој се призна првенство. (Види прилог).

Претседник др. Коста Кумануди: Има рећ г. др. Милан Метикош да образложи тражено првенство.

Др. Милан Метикош: Господо народни посланици, питање незапослености у нашој земљи тако је крупно питање, да му треба сву пажњу посветити и да не треба propustiti ni jednu meru koja se može hitno da donese. Mi imamo danas već tako stalnu nezaposlenost, koja rapidly raste iz dana u dan, iz meseca u mesec, da se njen porast konstatuje, ma da nemamo kakvih zvaničnih statističkih podataka. Na žalost kod ogromnog broja od 207 hiljada činovnika nema mogućnosti da se stvori statistički oteak koji bi vodio ove podatke o nezaposlenosti u našoj zemlji. Prema podacima koje imaju radnika osiguranja pokazuje se stanje nezaposlenosti u našoj zemlji u visini 200 hiljada nezaposlenih radnika i privatnih nameštenika. A kad se uvaži da u samoj Dunavskoj banovini, koja je naša najjača poljoprivredna banovina, imade 100 hiljada nezaposlenih poljoprivrednih radnika, a u ostalim banovinama daleko veći broj, — znači da možemo računati, da u našoj zemlji imamo 400 hiljada radnika raznih struka i grana, koji su bez posla. Kad se zna, da je uzrok te nezaposlenosti s jedne strane privredna kriza, a s druge strane racionalizacija i mehanizacija u proizvodnji dobara, onda se tome pitanju bezuvetno mora da posveti hitna pažnja. Dosađ se vidi samio jedna hitna pomoć, koja se daje preko Berze rada. Ta dolazi od prihoda, koje su davali poslodavci i radnici. Medutim sad su izgleda poslodavci, zastupani preko centrale industrijskih korporacija, izjavili, da veće prihode neće više davati i apeluju na javnu pomoć, jer se, kažu, bez nje ne može.

Ми данас имамо у нашој индустрији, која је само

imenom naša, a po kapitalu, po direktorima, činovnicima i nameštenicima stvarno strana, tuda, iz inostranstva importirana samo radi pogodnosti, koje naša zemlja pruža stranom kapitalu. Ima u našoj zemlji 65 hiljada raznih direktora, činovnika i nameštenika stranog porekla, a sa druge strane 200 hiljada naših nezaposlenih privatnih nameštenika i radnika i koji broj dnevno još stalno raste. A naše administrativne vlasti, koje su dužne da kontroliraju taj import stranaca, ne čine ništa. Ja sam izneo cifarski i naznačio ime firmi i zaposlenih stranaca i predočio ih g. Ministru socijalne politike i zahtevao sam, da se jednom krene, i ako ima korupcije u tom nameštanju stranih radnika i kod njihovog održavanja u našoj zemlji. da se preduzme nešto hitno i da se stvar počne čistiti, jer će biti očajno, ako se dotera ova sirotinja, bez kruha i krova da sama preduzme neke mere. Ja mislim, da su prilike vrlo teške, a da se od strane naše Vlade ne preduzima ništa u tome pogledu i zato tražim hitnost za ovu interpelaciju. I molim vas, gospodo, ako imate razumevanja u pitanju nezaposlenosti naših i u pitanju zaposlenosti stranih radnika u našoj zemlji, da tu hitnost primite.

Претседник др. Коста Кумануди: Ова ће се интерпелација доставити надлежном г. Министру и о њој ће се решавати кад г. Министар буде присутан. (*Милош Драговић:* Господине Претседниче, кад ћете одговорити на моје питање?) На Ваше питање ја ћу одговорити кад будем прочитао стенографске белешке, јер нисам био присутан кад је одржан говор г. Министра, поводом кога ми упућујете питање.

Прелазимо, господо, на дневни ред: Продужење претреса у појединостима предлога Буџета државних расхода и прихода за 1934/35 годину.

Има реч Министар просвете г. др. Илија Шуменковић.

Министар просвете др. Илија Шуменковић: Господо народни посланици, предложени буџет за 1934/35 годину већи је од текућег буџета за нешто преко шест милиона динара. Стварно, ово повећање не значи много за Министра просвете. Вероватно да ће он тиме успети да одржи постојеће стање. Символички ово повећање има велики значај; оно показује готовост и државе и Краљевске владе и вас народних посланика да се на нашој просвети најмање штеди и да се просвета изузетно повољније третира од многих и многих других државних потреба. (*Аплауз.*) И, господо, то је у традицији нашега народа и државе. Ми смо дали велике финансијске жртве да се културни ниво нашега народа помоћу највиших школа и универзитета подигне на највећу могућу висину. Напредак у средњој настави, вама је добро познат. Ту се у последње време више ради о томе да се донекле заустави прекомерно развијање. Што се тиче основне наставе, ја ћу цитирати неколико цифара: Године 1919 било је у нашој земљи 7465 школских зграда, а године 1930 било је 8797 школских зграда, године 1919 било је 967.000 ученика а године 1934/35 има их 1.262.000; године 1919 било је 17.710 наставника, а данас имамо 24.612 наставника.

Господо, ја сам сматрао за потребно и праведно да нагласим ову чињеницу и да заједно са вама одамо признање овим напорима наше државе и народа. (*Одобравање.*) Ово тим пре што морам ради тачног упознавања Народне скупштине са буџетом Министарства просвете да учиним извесне

констатације, које ће показати да економска и финансијска депресија није поштедела ни ову грану наше државне управе.

Господо, на стр. 200 предложеног буџета у рекапитулацији можете констатовати на први поглед да постоји смањење кредита и код универзитета и код средње наставе. Што се тиче, господо, грађанских школа и основне наставе, потребно је да вам дам извесна обавештења.

Код грађанских школа постоји у рекапитулацији повећање за око 28,5 милиона динара. Одмах могу рећи да је то повећање само формално. Господо, грађанске школе до ове године биле су у саставу основне наставе и буџетски и законски. Сад су оне излучене из основне наставе и буџетска сума која је стварно трошена на те школе прелази у засебну рубрику и због тога тих 28,5 милиона динара у самој ствари не значе повећање.

Што се тиче основне наставе, забележено је у рекапитулацији да код ње постоји смањење од неких десет и нешто више милиона динара. У ствари ту нема смањења него повећања. Основна настава за 1933/34 годину имала је суму од око 514 милиона динара. Када се од те суме одбије 28,5 милиона динара кредита за грађанске школе, онда би за основну наставу остала сума од 485 и нешто више милиона динара. Међутим, као што се можете уверити, за основну наставу предложено је 503,5 милиона динара, што значи да је ту стварно повећање од 17,5 милиона динара и то је, господо, једна пријатна констатација. (*Одобравање.*) Али, господо, и ова медаља има своје наличје. У свакоме ресору, а специјално у овом Министарству просвете где постоји највећи број чиновника, врши се сваке године аутоматски унапређивање чиновника. По закону та унапређивања имају свој финансијски ефекат после годину дана. Тако да ће унапређења извршен у 1933/34 години пасти углавном на терет буџета 1934/35 године. За та унапређења и за извесна повећања додатака на скупоћу потребна је сума која се углавном поклапа са ових 17 и по милиона динара повећања код основне наставе.

Као што видите, господо, ја сам у почетку говора свога казао, да верујем да ћу помоћу кредита који су стављени на расположење Министру просвете, моћи да одржим постојеће стање. Ја се надам да сте ме после излагања, које сам дао, разумели. (*Гласови:* Шта је са постављењем учитеља?) Знао сам, господо, да ће ми се поставити питање, шта је са новим постављењима? Господо, на то питање ви сте добили први одговор у овлашћењима, која су путем Финансијског закона дата Краљевској влади и у коментарима, којим је Финансијски одбор пропратио та овлашћења. Ја ћу, господо, да вам цитирам те коментаре.

»Финансијски одбор се нада, да ће поменути прописима, ту је реч о овлашћењима, која сте дали, Краљевској влади која дајете, бити решено једно важно питање, како у погледу администрације, тако и у погледу издатака државних. Смањивање броја особља могућно је, али је посве јасно, да има ресора где ће се број службеника повећати. Такав је случај са Министарством просвете. Основна настава еминентна је функција државе, а баш у том погледу данашње стање није ни мало задовољавајуће. У ншим основним школама има око 1200 оделења, која немају свога учитеља. Оделења су празна, има читавих општина, које су остале без

свога учитеља, и ако су извесне од њих, својим средствима, а не државним, подигле школске зграде. Сада имају зграде, а немају учитеља. Тако стање забрињава, и њему се мора наћи излаз. На другој страни у Министарству просвете лежи око 1700 молби свршених кандидата учитељске школе, који чекају на своја намештења. (Ја додајем да ће овога лета бити још 1300 кандидата, од прилике, свршених ђака учитељске школе.). Ови млади људи, нестрпљиво чекају да крену у села, те да се посвете позиву за који су се спремили. Ова нова постављења, повећаће број особља у томе ресору. Слична је ситуација и код извесних других министарстава. Јасно је, да се у администрацији мора извршити извесно померање с обзиром на социјалне и економске моменте, као и квалификације, те је због тога ушла одредба у чл. 48 м. предлога Финансијског закона, која има за тенденцију и циљ да ово тако сложено питање реши.

Ја вам, господо, могу рећи као поуздану једну ствар. Све уштеде које се буду добиле овим путем, ићи ће првенствено на задовољавање ове важне потребе наше просвете. (Пљескање.). Има, господо, још једна могућност за постављење ових чиновника. Као што сам рекао ово је ресор који има највећи број чиновника, близу 34.000.— Код тако великог броја чиновника разумљиво је, да је велики, доста велики проценат чиновника, који ма из кога разлога — пензионисањем, оставком или из других разних узрока — одлазе из службе и уступају своја места другима. Рачуна се апроксимативно, да се, на тај начин, сваке године добија у ресору просвете, учитељских места 200—300 и наставника средњих школа 30—40.

Као што видите, господо, Министарство просвете, у идућој години, имаће да води најстрожије рачуна о свакој и најмањој штедњи, ради одржавања постојећег стања. Оно ће имати да води рачуна, такође да, сваке године, може пласирати нове младе дипломиране учитеље. Ви ћете имати прилике да пратите тај рад и те напоре, да бисте, ако буде било потребно, пристали у току године и на нове напоре за просвету.

Господо, на овај начин ми ћемо решити проблем, надам се да ћемо решити — проблем незапослених дипломираних, за ову годину. У времену наглих промена и тешке ситуације, у којој живимо, ово решење за годину дана већ је нешто. Али, господо, ми морамо овој проблему погледати право у очи. Има много изгледа и вероватноће, да се он не поставља само последњи пут у овој години; има много вероватноће, да ће нам се он постављати и у току године у будућности, ако се прилике не измене. Јер, господо, тачан је факт да је број ђака, који свршавају универзитете, а и стручне школе, сваке године све већи. Ево вам неколико статистичких примера. Универзитет у Београду, свршило је 1929/30 године 563 студента; 1930/31 године 713; 1931/32 811 студената; 1932/33 821 студент. Као што видите, стално повећање.

Универзитет у Загребу свршило је 1930 337 студената; 1930/31 477; 1931/32 517; 1932/33 572.

Код универзитета у Љубљани стање је стационарно, сваке године свршава исти број студената. (Др. Милан Метикош: Колико од прилике?) Ја ћу вам дати доцније ту цифру.

Што се тиче учитељских школа, ја сам мало пре рекао, да за ову годину очекујемо око 1300

свршених кандидата за учитељска места. То је један факт. Други је факт, да највећи број ових ђака не студира и не свршава ове школе из неке незаинтересоване тежње за науком. Господо, од увек, а нарочито у садашње доба тешке борбе за опстанак, дипломирани младићи сматрају диплому као једну меницу вучену на једно место у државној или приватној служби, у државној много чешиће него у приватној.

И трећи факт је, господо, да је број места, који стоји на располагању многим дипломираним младим људима, сваке године све мањи.

Тако је, господо, постао акутним проблем незапослености дипломираних, који је, ја мислим, незгодно назват хиперпродукцијом интелектуалаца. Ја, господо, мислим, да је незгодно овако назвати прво због тога, што тако формулисано изгледа као да преставља неку осуду, као да представља неку критику интелектуалства уопште. Ја мислим, да је он незгодан и због тога што изгледа као да се њиме хоће да претвори у принцип оно, што је можда само незгодна последица једног критичног, али провизорног стања. И најзад незгодан је и због тога, што може да се схвати као принципијелна негација опште тенденције свих модерних држава, да пруже што је могуће више просвете и знања што је могуће већем броју свих грађана.

Ја, господо, немам претензије да овај проблем пред вама први постављам. Он је био постављен и раније и овде у Народној скупштини нарочито од мојих предходника у Министарству просвете. Оно што сам хтео да кажем то је ово: Мислим да треба узети у методичан и генералан претрес овај проблем (Др. Метикош: И целу просветну политику). Мислим, господо, да му треба приступити са овим предубеђењем: Не решава се одједанпут и напрецац, него у етапама и не решава се једном мером него читавим низом мера. Ја мислим, господо, да је од прилике такво схватање обележено и у амандманима о којима сам мало пре говорио.

Ја бих, што се тиче овога проблема, само додао ово: Потребно је на првом месту имати тачне статистике. Када се овај проблем поставио акутно у другим државама, он је постављен акутно и у другим државама, прво што је било потребно, то је тачна статистичка констатација ситуације. Створени су биро-и који тачно воде рачуна о кретању ђака, који сврше и о броју места, која им стоје на располагању. Поред тога констатовано је да се многи ђаци приликом бирања студија, којима се посвећују, одлучују без тачнога познавања могућности пласирања по свршетку дотичне школе. Тако се дешава, да извесне струке имају велики број свршених кандидата, док се код других осећала нестација. У томе погледу потребна је једна акција, један биро за оријентацију младих људи и он би био од врло велике користи специјално у нашој земљи, где изгледа имамо несразмерно већи број академски младих људи, него људи који су свршили школе, које одговарају економској структури наше земље.

Господо, ја хоћу овом приликом да вам скренем пажњу на једну врсту школа, које су, како се види јасно, створене баш у намери, да се решава ово питање и овај проблем, о коме говорим. То су грађанске школе. По идеји, која је доминира-

ла, када су оне стваране, требало је да те школе буду одводни канал оне велике реке Јака, која се слива у гимназије, а из гимназије на универзитете. Како су оне имале заокружено знање, није се могло десити да ти канали пробију брану и понова се слију у гимназије, односно у универзитет. Да би оне биле привлачне било је потребно диференцирање њихово, т. ј. да те школе имају смер према приликама краја у коме су отворене, т. ј. у крајевима чисто земљорадничким да имају више земљораднички смер, а у крајевима индустријским — индустријски смер. Ово је несумњиво једна политика, која је доминирала када су ове школе отворане. Како ја нисам био присутан отварању тих школа, ја ово говорим као незаинтересован.

Али грађанске школе су још увек један покушај. Потребно је да се не стане на по пута; треба извршити експеримент до краја, ако ни због чега другога а оно због тога да се утврди, је ли он успео или не, те према томе да се донесе одлука позитивна или негативна.

Ја, господо, обраћам пажњу да се о проблему наше просвете мора водити највећа брига и највеће старање са највећом опрезношћу. Значај просвете као фактора за стварање праве друштвене и националне заједнице, познат је. У овоме добу нестабилности и пометње, значај просвете показује се још већим. Ми са разлогом очекујемо од наше просвете, од свих наших школа, основних, грађанских, гимназија и универзитета да генерацијама које стижу, даду и пруже здрав морални ослонац и да их рашишавањем идеја и утврђивањем истина сачувају од поремећаја који често пута воде у екстреме.

Господо, још је већи значај просвете као фактора за изграђивање и стварање националне омладине. Ја о томе немам потребе, господо, да говорим. Просветна политика, као просвета, као фактор за развијање и учвршћивање југословенске народне и државне идеје налази се у темељима наше државне зграде. Према томе она је независна од министара који се мењају на фотељи Министарства просвете; она је независна и од Владе које се мењају у овој земљи. Ја сам, господо, сигуран да су, од када су ти чврсти темељи југословенској националној и државној идеји ударени, да су сва господа министри водили исту националну политику; ја сам уверен да ће и министар који дђе после овога који је сада министар, ићи чврсто истим путем.

Господо, у томе погледу извршена је у главном потребна унификација. Импулс за просветну политику даје се из централе, највише власти, из Министарства просвете, и она се спроводи преко наставног програма које оно прописује.

Што се тиче наставног програма за основне школе постоји један општи од 1927 године, али је израђен нов који треба да ступи на снагу 1 септембра 1934 године. Међутим, Главни просветни савет дао је мишљење да би требало одложити ступање на снагу овога програма, док се прво не израде упутства за извођење овога програма и док се не израде потребни уџбеници на основу тога програма и тих упутстава. Ја мислим да је мишљење Главног просветног савета оправдано и да се с њиме можемо сложити.

Што се тиче средње наставе, ту није довр-

шен један други посао, посао упустава за рад директора и професора.

Та су упутства израђена у Министарству просвете и биће за два три месеца готова.

Што се тиче, посподо, Универзитета, и ако је донесен општи закон о универзитетима и општа Уредба о универзитетима, нису још израђене факултетске уредбе. Како је, господо, рок за подношење ових уредаба био 12 децембар 1933, наступило је вакум од тога датума па све док се те уредбе не израде. Да би се томе помогло, предложило је Министарство просвете путем амандмана извесне параграфе Финансијског закона, који иду за тим да поуне ову празнину. Ја сам мишљења да и ту, приликом израђивања тих факултетских уредаба, има да се спроведе, разуме се у мери допуштеној ситуацијом принцип унификације који је и код других просветних закона спроведен, и мишљења сам да та унификација има да се изврши према ономе што је више и савршеније, а не према ономе што је ниже и несавршеније.

Господо, наставни програм за више народне школе, који је рађен пре две године дана, показао се као недовољно добар у пракси и он се сад мења и у кратко време биће и тај посао свршен.

Наставни програм у вези је са уџбеницима. Господо, у основној настави потребно је да инструкције, оне, о којима сам мало пре говорио, за извођење наставног програма буду завршене; кад буду завршене, треба расписати конкурс за израду уџбеника на основу новог наставног програма. По закону о уџбеницима мора се дати ауторима уџбеника за израду година дана рока. После тога треба предвидети, господо, најмање шест месеци за преглед уџбеника који су учествовали на конкурс. То је, господо, најкраће време, које је потребно предвидети, господо, најмање шест месеци поставити, практично, питање штампања и издавања уџбеника.

У средњој настави израђен је елаборат за конкурс за уџбенике предмета из националне групе. Ја мислим да је фактички то и најбитније; остале групе могу да чекају. Тај елаборат биће готов и расписан се на основу њега конкурс, али и ту има да прођу рокови, о којима сам мало пре говорио.

То је, господо, што сам имао да кажем о наставном програму и извјењу наставног програма. Рекао сам мало пре да се просветна политика изводи преко наставног програма и личности наставника. Познато је да се наставнички кадар за основне школе спрема у учитељским школама. Значај учитеља и у просвети и у националном и у социјалном погледу није потребно да вам наглашавам и зато васпитање и спремање учитеља основних школа морају бити предмет наше највеће бригае и старања. Ја мислим, посподо, да ту мора бити наш смер: доћи до једнообразног образовања и стручног и националног наших учитеља. (Пљескање и добравање!). Ако ту има потребе за реформе и реорганизације, ми треба то и да извршимо.

Што се тиче броја наставника, броја учитеља, ја сам већ казао да он није задовољавајући. Ми имамо празних школа и одељења. У нашој земљи имамо, празних школа 148, а одељења 1.169, то је статистика; на дан 1 марта 1934 године.

Она овако изгледа:

У Бановини:	празних школа	празних одељења
Врбаској	10	50
Вардарској	9	144
Дунавској	21	180
Дринској	9	61
Дравској	8	174
Моравској	17	154
Зетској	31	92
Приморској	35	141
Савској	8	152

Што се тиче Београда, Земуна и Панчева, празних школа нема а празних одељења има 21. Ја сам мало час говорио о могућности попуњавања чиновничких места и немам потребе да понављам да ће нам то бити прва брига.

У вези са персоналом у тим школама је и питање школског надзорништва. Несумњиво да и ту треба извршити неке реформе, али је несумњиво и то да те реформе повлаче и финансијске издатке у овим тешким временима.

Што се тиче наставничког кадра у средњим школама, биће вам поднесен, ако буде финансијске могућности, Закон о оснивању педагошког института са гимназијом — вежбаоницом код сваког филозофског факултета у земљи. Тај је закон израђен у споразуму са београдским факултетом а по конзултовању факултета у Љубљани и Загребу, јер се код свакога факултета предаје педагогија као наука. Али слушаоци нису обавезни ни да слушају ту дисциплину ни да полагају испит. Једино код учитељских школа постоји основна школа као вежбаоница. Тога нема код универзитета. Да би се ова празнина попунила, доноси се овај закон.

Господо, један од мојих претходника у буџетској дебати, говорећи о наставном особљу, рекао је, да је он у целини на достојној моралној висини — изузетака свуда има — и да ми тиме треба да будемо пеносни. Ја прихватам и то са задовољством ову изјаву мога колеге претходника, додајући, господо, да има у правном статусу тих чиновника, специјално професора и уитеља, извесних незгодних ситуација, које би требало поправити. На пр., мислим, поред осталог, на питање унапређења професора из IV у III групу. Да Краљевска влада није стала на гледиште да се финансијским законом оваква питања не могу решавати, можда је било добро и потребно да ми још сад поправку тих несумњиво тешких ситуација решимо. Али како ми то не можемо овом приликом да урадимо, ја мислим да би то требало поправити реформом било Чиновничког закона било респективних специјалних закона.

Дакле, ово су напомене које сам желео да учиним пред Народном скупштином. Све се одлозе, као што видите, и на наставни програм и на персонал. Из њих ћете видети да је у просвети учињено све што се могло учинити и да ће се и у будуће чинити све што је могуће. Ја бих вас молио, господо, да овај буџет не цените само са гледишта онога, шта треба учинити, него и са гледишта онога шта се може учинити. Јер, господо, будите уверени да нисмо ограничени ми у своме раду својим мерама и жељама, које су крупне, већ сретствима која су, нажалост, ситна.

Молићу вас да тако процењујете овај буџет, ја вас у исто време молим и да га примите. (Бурно одобравање и пљескање).

Претседник др. Коста Кумануди: Има реч народни посланик г. Ђока Ђирић.

Ђорђе Ђирић: Господо народни посланици, народна просвета је једна од најважнијих грана сваког савременог друштва и државе. По развијености школа, по развијености просвете, по развијености духа и знања цени су културна, животна и борбена способност једног народа. Мој би се говор, господо посланици, кретао у главном у кругу ових лепих мисли, које су израчене у овом дому у једној врло важној прилици. Задатак је сваке генерације, да свој народ јача и оспособљава за културни напредак, како би тиме дала могућност појединцима да себи крче пут за даље своје усавршавање.

Ми се, господо посланици, не можемо Бог зна шта у овом погледу похвалити. Просветне прилике од ослобођења и уједињења па до данас не крећу се у знаку неког систематског и планског рада, већ се сва просветна питања и проблеми решавају на парче и често пута без везе једног питања са другим. Овако стоји ствар, господо посланици, почев од основне школе, па преко гимназије, стручних и професионалних школа до универзитета. Ми не смемо допустити, да се и нама каже, да смо према школи и просвети били нехатни и немарни, и да нисмо довољно обратили пажње према истинском васпитању и образовању нашега народа. Ми морамо имати на уму да ће они, који дођу после нас, наћи велики број факата, којима ће утврђивати овај наш „нехат, немар и небригу“ према једној од најважнијих грана културног живота свакога друштва и народа. Свакако ће нам извесни статистички подаци показати несумњиво да се од 1920 године па на овамо најмање материјалних жртава дало за просвету и да се у овом дому о просвети и просветним приликама најмање говорило и најмање скупштинских одлука у том смислу донело. По томе, колико се троши на школу, просвету и образовање народа и његове омладине у првом реду можемо видети, да ли смо одговорили своме задатку. Буџет, државни је из године у годину растао; на све гране државне управе трошило се много, а за просвету врло мало, управо баш тиме се показује да је несразмера врло велика у односу на буџет Министарства просвете. То доказује и буџет, који је данас на расправи. Цифре које ћу изнети, потврдиће моје наводе у потпуности:

Буџетска година	Укупан буџет	Буџет Минист. просвете	Од укупног буџета Мин. просвете износи у %
1922/23	6,934.946.864.—	460.950.932.—	6,65%
1924/25	10,405.000.000.—	579.262.942.—	5,57%
1925/26	12,266.366.220.—	601.113.342.—	4,90%
1926/27	12,504.000.000.—	791.590.808.—	6,33%
1927/28	11,477.570.000.—	858.303.735.—	7,48%
1928/29	11,580.119.082.—	806.349.910.—	7,80%
1929/30	12,464.474.912.—	809.547.496.—	6,49%
1930/31	13,348.013.160.—	872.166.734.—	6,61%
1931/32	13,210.303.954.—	895.077.376.—	6,77%
1932/33	11,123.200.000.—	815.228.649.—	7,33%
1933/34	10,438.326.579.—	786.108.754.—	7,53%

Овогодишњи буџет претставља цифру од 10,171.000.000 динара.

Ако све ове цифре пажљиво прегледамо, ми ћемо видети како се ови буџети и трошкови за

просвету и народно образовање или никако не крећу или врло слабо. Свакако, што се на просвету од ослобођења врло мало davalo. Има и других разлога, зашто нам просветне прилике нису сјајне — специјално средње школе. Ми нисмо били у могућности, услед специјалних политичких прилика, да израдимо један просветни план, који би се конзеквентно спроводио, већ се у просветној политици лутало и ишло споро, као што се у осталом и у осталим областима нашег јавног живота лутало. Од 1884 године, када је донесен први закон о средњим школама, па до данас, не може се рећи да смо сразмерно времену отишли много напред у погледу усавршавања средњо-школске наставе. Све што се у том погледу радило, радило се на дохват и на парче, чињене су само измене и извесне исправке спољашње природе. Затваране су празнине које нису имале никакав већи утицај на унутрашњост старе просветне зграде. Потребно је једно широко просветно законодавство, које би обухватило корените реформе у свима правцима нашег просветног живота. Када је био на расправи прошлогodiшњи буџет Министарства просвете, ја сам изнео у овом дому своје скромно мишљење какве би се све реформе у просветном законодавству требале да изврше, почев од основне наставе па до универзитета. За то не мислим исте своје опаске и сада да понављам. Овом приликом се осећам дужним да напоменем да је преко потребно створити могућност нашим младим снагама, које се спремају за наставнички позив у средњим школама, да добију поред теоријског знања и методиско-педагошку спрему која им је као будућим наставницима средњих школа тако потребна. У свима културним земљама постоје нарочити институти, у којима будући наставници под контролом стручних професора добијају упуства за практичан рад у средњим школама. Исто онако, као што се медицински факултет не може замислити без клинике, тако исто се не може замислити филозофски факултет без ове педагошке клинике. Само је преко овог института или клинике могуће методско-педагошко и дидактичко оспособљавање тих будућих посленика у средњим школама. Само се тако могу увести у средњим школама захтеви нове школе рада, а не допустити, да млад суплент лута у изналажењу метода свога предмета или да очекује све од упутства свога директора, који тешко може да добије времена, претрпан администрацијом, за хоспитовање и давање упуства у раду својим младим наставницима. Потребно је да наставник готов дође у школу. Са дубоким уверењем да има задатак да целога живота има да даје од себе. А држава која га спрема за то, мора имати у виду, да наставник мора имати шта да да, јер наставник мора да буде скроман пионир науке и васпитач омладине.

Када је већ реч о школама, не могу да пропустим да и овога пута не подвучем органску независност наших школских установа. То је у главном и највећа мана и замерка нашој просветној политици, јер се не врши никакво координирање између појединих система школа, који се могу допуњавати. Међу многим непотпуноцима у просветном законодавству несумњиво је и то, што однос грађанских школа није још коначно утврђен ни уређен ни према читавом низу средњих стручних школа нити према средњим школама. Грађанске школе имају задатак да својим ученицима

поред потребног социјалног васпитања као и васпитања у духу државног и народног јединства и верске трпељивости пруже опсежније опште образовање него што им га могу дати више народне школе. Осим тога имају задатак да своје ученике препреме за трговинска занатско-индустријска или пољопривредна занимања у животу, пружајући им заокружена практична знања и развијајући им љубав за ова занимања. Грађанске школе најзад имају задатак да своје ученике спреме за средње стручне школе. Чланом 34 закона о учитељским школама одређује се, да се ученици који су свршили 4 разреда грађанске школе могу примити у први разред учитељске школе пошто положи нарочити испит за пријем у учитељску школу. И поред ових и оваквих јасно одређених законских прописа, ученицима грађанских школа спречен је пријем у учитељске школе и на тај начин се онемогућава природно одабирање даровите и способне деце за науку и даље образовање. Тиме се негира и принцип, да се даровитим и способним оставља слободан пут за развијање. Не само то. Како грађанске школе имају да одиграју веома важну улогу у васпитању нашег средњег staleжа, то је потребно подићи углед и значај грађанских школа тиме, што ће њихови васпитаници имати исто право које имају и њихови другови из гимназија. — Да се могу и они уписати у први разред свих средњих стручних школа. Ученицима пак грађанске школе који су завршили четврти разред са врло добрим или одличним успехом треба омогућити упис у пети разред гимназије, пошто положи нижи течајни испит по правилнику који пропише господин Министар просвете. Похвално је од меродавних што се жели да будући грађани имају више школовање, али се при том заборавило, да се смањују права извесних грађана и појединих крајева и места, који су били те среће да место гимназије имају грађанску школу. Када се пак узме у обзир и чињеница да се програм за грађанске школе само формално и врло мало разликује од програма гимназијског, онда и са те наставне и програмске стране нема препрека, да ученици грађанских школа буду изједначени у сваком погледу са ученицима нижег течаја у гимназијама. Какву би пак моћ имала једна таква грађанска школа у Цариброду која има на сектору царибродског среза с друге стране неколико нижих и једну пуну гимназију? Један мудар просветни план и систем би несумњиво из много разлога морао допустити Цариброду да има ниже разредну гимназију, ако се не би грађанске школе изједначиле са гимназијама. Кад је у питању национални разлог, сви други морају отпасти. Зато и чиним апел на овај Високи Дом и Господина министра просвете, да прими ове аргументе и царибродском срезу, у просветном погледу, да оно што његов географски положај императивно захтева.

Господо, допустите ми да проговорим само неколико речи о једном, тако да кажем, просветном цензусу, о једном школском порезу, који јако отежава нашој омладини да се школује. То је школска пореза јако погађа ђачке родитеље. Не смео ми господо, када је у питању наша омладина, делити се на богате и сиромашне. Сиромашни свет, и поред тога што би желео да школује своју децу, у немогућности је то да чини, прво

зато што га спречава његов специјални положај, тако тежак, да би тешко могао да се одлучи на школовање своје деце и без школарине. Кад пак уз то дође и овај порез, онда је појмљиво, да се у њему рађа негодовање, мислећи, да је омогућено школовање само богатој деци. Треба, господо народни посланици, омогућити свима слободну утакмицу у школи и животу. Нити је правично, нити је државни интерес, нити је то интерес заједнице, да онај, који је богат, да онај чији је отац у могућности да плати школарину да се он провлачи кроз живот и друштво и без нарочитих способности. Није правично, господо, тражити од сиротиње, да плаћа школарину, па да се онда њој омогући школовање. Ми морамо, господо, устати против оваквих законских одредаба које спречавају школовање и образовање наше омладине. Држава је дужна да сваком свом члану омогући школовање било да се налази у сиромашној изби или у богатом дому, како би се сва деца у истом положају такмичила у својим умним и душевним способностима. Наша је дужност, господо народни посланици, да отворимо школска врата свакоме без разлике на његов положај. Дужност је државе да свакоме пружи могућност да се васпита, образује, школује, да ствара грађане способне за друштво и живот.

Када се говори о школи, школској организацији и добру школе, онда се мора обратити пажња, не само на наставнике и ђаке, него се морају узети у обзир и родитељи. Мора се створити што тешња веза између родитеља и школе односно наставника. Чести састанци и међусобни разговори између наставника и родитеља — то се показало у пракси — благотворно утичу на правилно развијање и школе и деце. Врло је важно да родитељи и наставници често разговарају о приликама које иду у корист васпитања и правилног учења деце и отклањају сметње, које онемогућавају овај важан посао, обостраним настојањима. — У овом погледу се нешто радило, али морам признати да се стало на пола пута. Заједница дома и школе, удружење наставника и родитеља, није дало оне резултате који се траже. Шта више у неким гимназијама заједница само проформа постоји. У овом правцу је апсолутно потребно реформисати школско питање. Ја небих био за то, да се са том реформом тако далеко иде као код неких западних народа, да родитељи имају слати своје преставнике у наставнички Савет, али сам мишљења, да се заједница Дома и Школе спроводи у живот законским путем, а не да стоји до воље директора гимназије, хоће ли омогућити један или највише два састанка родитеља и наставника за једну школску годину. Састанак и разговор са родитељима даје могућности наставницима да дођу до драгоценог материјала и запажања, да што боље раде на јачању духа и ума деце и њиховог васпитања. Исто тако наставници стављају до знања ђачким родитељима тешкоће на које nailазе у школовању и васпитању њихове деце. Напредна Америка је у овоме тако далеко отишла, да је завела чак и контролу јавности. Наравно, код нас нису прилике за то још сазреле, али је потребно искористити све оне мере у васпитању наше деце, које су било код нас или на страни добре резултате показале. Све оне мере ваља употребити, које нам гарантују оспособљавање наше омладине за самостални живот и правилну оријен-

тацију у њему према физичким и умним способностима појединаца.

Ово питање, господо, заслужује нарочиту пажњу Народне скупштине. Интимна сарадња Дома и школе неби допустила, да се често пута ствара јаз између ова два фактора несумњиво важних за образовање и васпитање наше деце. Када би се водило рачуна о овим чињеницама, онда се неби стварала провалија између родитеља и наставника, често пута баш кривицом оних, који су најлозванији за колаборацију ђачких родитеља и наставника.

Господо народни посланици, болно место буџета, који је данас на расправи, јесте основна настава и народно просвећивање. За време начелне дебате чули смо лепе мисли, како треба наш народ уздићи економски и како га треба оспособљавати за борбу са кризом и осталим недаћама. Морамо се ипак упитати, да ли је могуће народ економски подићи без просвећености и културног подизања. Да би пак омогућили културно подизање нашег народа, ми морамо почети од темеља, од основне наставе. Све дотле, док је овако јако отежано просвећивање школе нашој деци, све дотле док су школе малој деци често удаљене километрима, неможе се ни говорити о правом просвећивању народа. Господин Министар нам је предложио 294 партију са 1.900.000.— динара, која је сума намењена за подизање школских зграда у сиромашним крајевима. Г. Министар нам је предложио у буџету суму којом би се подигло само неколико школа. Тиме се ништа не чини. Зато се с оваквим предлогом небих могао сложити, јер се настојања многих наших сиротних крајева, да до своје школске зграде дођу, овим буџетом не помажу. Предвиђена сума за зидање нових школских зграда у сиромашним крајевима премала је и са њом се неможе ништа готово учинити, по готову се тиме не помаже приватна иницијатива нити се даје полет, који је у просвети тако потребан. С друге пак стране немогуће је Министру просвете, да изводи најважнији део свога просветног програма. Мени је јасно да је ова мала цифра, предвиђена за зидање школских зграда у сиромашним крајевима, само израз данашњих тешких економских прилика, али баш зато мислим, да се морало водити рачуна о најпречим потребама просветним, њих задовољити а приштелити на многим институцијама другог ранга. Садашњи број школских зграда није довољан, да прими на школовање сву дораслу децу, зато је требало наћи начин за убрзање подизања нових школа а нарочито у сиромашним крајевима. Ово се може постићи само обилном помоћи државе и бановине. Свакодневно се јавља потреба за отварањем нових одељења. Није здрава појава да један учитељ учи по сто и више ученика у једној малој и нехигијенској учионици. Повећавати број ученика по одељењима преко нормале, предвиђене Законом о народним школама противно је педагогији и тиме се постизавају само негативни резултати како у погледу здравља ученика, тако и у погледу наставе. Законодавац је то имао у своје време у виду и са свим педагошки § 51 Закона о народним школама предвидео је отварање нових одељења и постављења нових учитеља. Ако пак пажљиво расмотримо предлог буџета, ми ћемо видети да за постављење нових учитеља није предвиђена никаква сума у идућој буџетској години. Моје је скромно мишљење, да је овим учињена велика грешка и неопростиви грех

како према омладини која је завршила учитељску школу тако исто и према школству и просвети, која се и иначе не налази у сјајним приликама. Константовали смо да је и прошле школске године било по одељењима стотину ученика. Шта треба очекивати у идућој? Ништа друго, већ онемогућити школовање — нарочито сеоске деце. Док ми сељаку годинама певамо славопојке у овоме Дому, дотле му можда и нехотице онемогућавамо оно, на што по земаљским законима има пуно право. Буџетска могућност за постављење нових учитеља мора се наћи. Овај Дом несме допустити себи ту срамоту да призна једну страшну истину, како не жели просвећивање и писменост своме народу. Ако господин Министар није могао наћи могућност, нека препусти Народној скупштини, она ће је сигурно наћи.

Осим овога Педагошка школа прима сваке године 100—120 учитеља за своје слушаоце. Ја немам ништа против Педагошке школе, која нашим учитељима пружа могућност више наобразбе. Али, у времену када се годинама не попуњавају једном упражњена одељења по школама, него се одвајају учитељи од свога посла, настаје сасвим оправдано питање, да ли се тиме школи и просвети чини услуга и колика, када се има на уму, да нам сваке године остају празна 1500—2000 одељења и чекају на нова постављења по 2000—3000 свршених учитеља, који због буџетских препрека не могу добити постављење.

Чланом 32 Финансијског закона секретари — учитељи при школским надзорништвима имали би бити упућени у одељења. Међутим ова одредба је у неким случајевима злоупотребљена, тако да се неки учитељи отерају с одељења, а да дођу на њихова места други, чиме се ствара оправдано негодовање код учитеља, јер су из појединих вароши отерани у села, учитељи са 1 и више година, да дођу учитељи са 2 и 3 године службе. Тиме је повређен јасан пропис Закона о народним школама, који предвиђа добијање вароши са преко 10 година службе. Ја се налаам, да ће господин Министар просвете учинити своју дужност и спречити, да се у будуће овакве неправде и оците незаконитости не дешавају.

Господин Министар просвете несумњиво стоји пред великим тешкоћама за извођење свога просветног плана. Ми га морамо помоћи, ми му морамо олакшати положај и пружити му могућност, да искористи сва средства, која му на расположењу стоје у циљу побољшања наших просветних прилика.

По § 258 закона о чиновницима учитељи народних школа могу бити унапређени у V групу, поред осталих услова, ако имају 30 година ефективне државне службе и 55 година живота. Уз то морају за последње три године бити одлично оцењени. Господо, ја сматрам, да треба ову законску одредбу ублажити, јер је престога. Тражити максимум напрезања и од људи, који су издржали Албанску Голготу и све последице рата, мислем да је неправедно. Довољно је 30 година службе и 50 година живота. Барем треба ублажити ову одредбу за оне, који су учествовали у рату, а од којих ће ретко ко имати користи од овакве законске одредбе. Правда и захвалност према ратницима ово изричито захтевају.

Господо, зимушњи премештај наставника на-

гони ме да овом приликом обратим пажњу господину Министру просвете, да се једном престане са праксом премештаја учитеља и професора у току школске године. По готову је грех премештати учитеља у зимско доба. Имао сам прилике да запазим језиву слику премештаја једног сеоског учитеља у времену, када је био ове зиме нападао највећи снег а топломер показивао дванајест степени испод нуле. Снег нападао више од пола метра. На једним сеоским саоницама учитељ, његова жена и троје деце, од којих је једно од годину дана; троје саонице натоварене стварима; а четворе кошницама, које је учитељ у селу као пчелар добро неговао, учећи своје сељаке, како треба неговати пчеле. Премештаје, чак и из дисциплинског ислеђења не треба неумесно вршити за време зимских дана. Они треба да се врше само у времену које Закон о народним школама предвиђа, а никако у току школске године без нарочите државне потребе и личне потребе учитеља. Да би се избегле неправде и разумљиво нерасположење у учитељским редовима, размештај треба вршити за време школског одмора и стечајем. Да би се пак ово правилно изводило, треба учитељима вратити сталност. Сталност диктује педагошки хумани и културни рад учитеља ван школе.

Имајући уверење, да ће Господин Министар имати добру вољу и дубоко познавање свих просветних проблема, а с обзиром на то, да наша просвета треба буџет, изјављујем да ћу гласати за предложени буџет. (Одобравање и пљескање).

Претседник др. Коста Кумануди: Има реч народни посланик г. др. Богдан Видовић.

Др. Богдан Видовић: Господо народни посланици, од свих питања, која долазе пред Народну скупштину, недвојбено је најважније питање народног просвећивања. Од добре националне просвете овиси судбина и будућност народа и државе. Између осталих, три су најважнија фактора који делују на просвећивању народа: породица, друштво, културне, друштвене установе и школе. Најважнији задатак у народном просвећивању пада на наше школе, на нашу националну наставу. Школа, а нарочито основна настава, господо, треба да удари чврсте темеље будућности нашега народа, јер само тако ако су сви појединци здрави, чврсти и карактерни, биће и целина, биће и народ такав. (Одобравање). Задатак је те наше просвете, господо, да она по најширим народним слојевима расипа свој благоворни рад од палаче до задње сеоске колибице да би од наших суграђана створила честите, поштене и исправне грађане, да би створила нови тип новог југословенског човека.

Али, господо, да би наша народна просвета могла постићи тај свој узвишени и племенити циљ, потребна су јој за то средства. Поред осталих средстава, поред добрих и честитих наставника, поред здравих видних зграда, потребна јој је још једна ствар, а то су учбеници. Потребна је унификација учбеника. Ја сам приликом генералне дебате био слободан да упозорим на ово питање, и кад сам заједно са вама био сведок оних страшних примера из праксе, да је једна будућа наставница наших млађих нараштаја, о постанку наше државе рекла да је творац њезин Вилзон и цар Карло; кад сам сада након изјава нашег садањег Министра г. Шуменковића, видели и увидели да је једна од глав-

них запрека провођење просветних програма и доношења уредба, баш ово унифицирање уџбеника, онда сматрам да је то питање за данашње прилике и за садашњицу од највеће важности. И слажући се са г. Министром, ја држим такође да, износећи своје добронамерне сугестије у овом делу буџетске дебате, морамо опрезно ценити, шта све треба да се учини и шта може да се учини. Али одмах, полазећи с тога становишта, дајем одговор да у овом питању не сме бити одлагања, да оно не само да се може, него и мора неодложиво и одмах да се изврши. Ево разлога за то, господо. Сви ми морамо искрено да зажалимо, што закон о уџбеницима од 27 септембра 1929 године још није приведен у живот. Све оно што је истакнуто овде у погледу садањег стања хаотичног стања наших уџбеника, доказује неминовну и битну потребу да се то питање одмах реши. Господо, од тога времена било је доста и средстава и времена да се према самом смислу и слову закона изврши оно што је требало извршити, да би смо данас имали десетине и десетине милиона за подизање нових школа и не би смо имали ни једнога учитеља који не би могао наћи хлеба и места у овој нашој држави. (Један глас: А не да се појединци богате и да имају милионе!). Имате право.

Бацимо ли летимичан поглед само на тај закон, ја нећу да се уплнџтам у критику, он је дошао у једно време ванпарламентарно, али се мора лојално признати да је тај закон и добар и користан. Унифицирају се сва издања у свима школама, све школске књиге издаје држава. Најспособнији и најспремнији наши професори и наставници састављају посебне комисије које оцењују те уџбенике. Оснива се једна издавачница, која ће уџбенике издати, а питање да ли ће тиме бити тангиране друге институције, у то нећу да се упштам, то нека се реши правилником. Али, господо, има један финансијски ефекат од те државне издавачнице. Ми би смо имали милионске приходе, књиге би биле и боље и биле би јефтиније, књиге би биле онакве, какве треба да буду, ако се узме у обзир каква треба да буде наша национална настава. Тим начином би и уџбеници били изједначени, били би унифицирани, и ја мислим да не би могло да се деси да добијемо онакав одговор на испиту једне будуће наставнице, учитељице.

Ја нећу, господо, да наводим све оне штетне последице овога садашњег хаотичног стања у уџбеницима. Свима вама и нашим наставницима, и вама као родитељима, то је стање познато, и ја не могу ништа друго да кажем, него да окарактеришем то стање, са изразом: оно је очајно. А кад се, господо, уоче све предности овога корисног и доброг закона, онда морамо увидети, да ћемо прсти користи, не само у педагошком погледу, о томе ће господи стручњаци рећи своје мишљење, него ћемо ми целој нашој настави дати онај правац у националном погледу, којим правцем, ако смо доброжелтељи свога народа, национална просвета мора да иде.

Господо, у финансијском погледу, како сам већ истакао, имали бисмо један знатан приход, јер 1.200.000 наше школске младежи, чека и тражи добру, јефтину и ваљану књигу. Три су сврхе на које има да се употребљавају приходи од ових уџбеника, односно три могућности. Прва је да се дају бесплатни зајмови појединим општинама за

подизање школа, и то дугорочни зајмови. Има ли племенитијег и бољег циља? Друга је, да се у школама, где нема намештаја и учила, даду намештај и учила. И трећа, на научна испитивања. И кад уважимо то, господо, ја немам тачне статистичке подтке. Кад би држава сваке три до четири године издавала око 20.000.000 књига, па кад снизимо цену на пола, и да се заради само 1 динар, а то је приближан ефекат, онда не би тако ову нашу сиротињу, ово наше пасторче — просвету, ово наше најважније питање у држави, овако третирали, као што третирамо. (Пљескање).

Али, господо, сви ми овде дајемо сугестије, и сви ми критикујемо. Ја сам у своје време подвукао и нагласио, да је много лакше критиковати него радити. И ја, а и многи од вас мисле да би боље урадили, кад би седели на месту нашег господина Министра. Али полазећи, господо, с тога становишта самокритике, ја сам већ у генералној дебати нагласио, кад хоћемо да критикујемо, кад нам лежи на срцу бољитак нашега народа, кад хоћемо да препорађамо наш народ и да стварамо нове националне југословенске грађане, типове југословенског човека, онда треба да пођемо од себе, па да прво створимо наше национално југословенски препорођене парламентарце, наше југословенске политичаре. И био сам слободан, не руковођен некаквом демагогијом, него из чисте и најбоље побуде, да предложим да ми, господо, од наших принадлежности, нас 305, жртвујемо оних 50 динара, које нам је Административни одбор доделио за изванредне издатке. (Милош Драговић и Араћел Никодијевић пљескају.) Починимо, господо, од себе и дајмо тај добар пример. Ја се надам да ће томе добром примеру следовати и наши другови из Сената, и онда од 1 априла имамо постављених онолико учитеља, колико има нас и колико има господе сенатора. То можемо, то смемо, и то је најмања жртва коју можемо допринети и ми ћемо часна и светла образа и са оним, што нам преостане, моћи да савесно вршимо своју дужност. Господо, ја на вас понова апелујем, апелујем и молим вас да не чекамо, као што је један од другова предложено, да нам неко снижава дневнице, него сами својевољно и добровољно донесимо овакав закључак у форми амандмана, излазећи на руку нашем господину Министру. Јер будите уверени, господо, са доношењем закона, свих могућих закона и о корупцији и о свима другим мерама предострожности, неће моћи да се заутаве оне штетне последице ових послератних недаћа, неће моћи да се стане на главу корупцији, него само стварањем честитих, исправних, савесних и национално пробудених млађих нараштаја југословенских, створићемо најчвршћу запреку свакој корупцији. Јер, господо, онај који воли и љуби своју државу искрено, тај неће никада ићи у корупцију (Тркуља: Само закон о корупцији) и за закон сам ја, први, ако хоћете, од 1904 године. Господо, стварајмо, васпитајемо и подижемо наше будуће нараштаје, омогућимо им да буду честити, ваљани и исправни грађани, омогућимо им да буду чврсти браниоци нашег државног и народног јединства, спремимо наше потомке да, пролазећи кроз наше школе, буду спремни да приме у своје руке судбину онога, што свакоме и свима мора да буде најсветије и најдраже, а то је судбина наше отаџбине и нашега народа. (Повици: Тако је! — Живо и ду-

gotrajno odobravaње).

Pretsednik dr. Kosta Kumanudi: Ima reč narodni poslanik g. Alajzij Pavlič.

Alajzij Pavlič: Gospodo narodni poslanici, naš veliki slovenski pesnik Oton Župančič kaže u jednoj svojoj pesmi: „Hodil po zemlji sem naši in pil nje prelesti..... Hodil po zemlji sem naši in pil nje bolesti.”

Pravo kaže naš genij, da je lepa naša sveta jugoslovenska zemlja, divno je naše more, divne su naše gore, naša jezera, naše banje, naš narod, mali čovek. Puno ima herojskih svojstava, a još ima nešto mana. Na nama je da te mane ispravimo, da budemo velika nacija, koja će dati novu kulturu, nove ideje, novo evanđelje Evropi, koja je u dekadenciji, propada, te umire.

Gospodo narodni poslanici, danas su se ispunile reči nemačkog filozofa Nietzsche, koji je kazao u knjizi »Also sprach Zarathustra«: Doći će epoha koja neće znati, neće imati drugih misli osim misli odgoja i vaspitanja.

Za to ću ja, kao profesor i kao katolik, da vam, kažem, kako ja shvatam pravo državljansko vaspitanje. Naše vaspitanje treba da bude jugoslovensko nacionalno, realističko, koje ima svoj oslonac na istinitosti života. Naš odgoj treba da bude popunejn zdravim idealizmom. Zdravi idealizam je uvek realizam.

Gospodo narodni poslanici, Ministarstvo prosvete je za život našega naroda od velikoga značaja, pošto pedagozi, nastavnici na osnovnim, građanskim, srednjim ili visokim školama odgajaju našu omladinu i koji oblikuju duše i srca naših mališana daka i studenata. I zbog toga naši pedagozi treba da imaju prave pojmove o državljanskom vaspitanju.

Naša država Kraljevina Jugoslavija sastavljena je iz 6 upravnih područja. U svakoj pokrajini imali smo druge školske zakone, drugu kulturu ili stepen kulture, druge ekonomske i socijalne prilike, a ipak je ona politička svest, jedna ljubav, jedna pravda nas je ujedinila, nas drži, spaja i spajace za uvek. Potrebno je da podvučemo, da nismo svugde imali pravog osećanja za narodnu državu i da nije dobro, ako bi imali ono stanovište o države, koje smo imali pod Austro-Ugarskom, pod Turskom ili malenoj Crnoj Gori. Nije na mestu, ako bi ko takvo opoziciono gledište imao o najvećoj vrednosti na zemlji o državi. Svi bez izuzetka, da li se slažemo sa režimom ili ne, treba da smo dobronamerno raspoloženi za državu, koja nam, dobro uređena, najviše koristi. Ako država uspeva i ima u njoj pravednosti, onda država zida ceste i železnice, brine se za socijalne brige za malog čoveka i takmiči se na svima poljima sa ostalim državama. Uspeh države je i uspeh državljanina. Koliko se više razvija trgovina i industrija i poljoprivreda, utoliko više i građani zarađuju. Danas imamo našu narodnu državu Kraljevinu Jugoslaviju, zato treba da volimo tu državu, da imamo uticaja na njezinu upravu i da se brinemo da u njoj vlada poštenje i pravda. Treba da znamo, da svaki narod ima onakvu vladu kakvu zaslužuje. Ako je narod moralno zdrav, ima jake ličnosti, ima heroje, koji se bore za pravdu i istinu i za maloga čoveka, takav će narod svagda promeniti vlade i sve one koji nevaljaju izbaciti i isterati napoile. Mi treba, da malo govorimo, a mnogo radimo. Samo u radu je spas! Svaki naš građanin treba da zna, da je naša država selička država, svaki naš državljani treba da zna, da je naš Kralj, narodni Kralj

i seljački Vlarar. Naša država treba da je monarhija i narodna država.

Gospodo narodni poslanici, državljansko vaspitanje i ljubav za zemlju traži da se požrtvovano i ne-sebično radi za zajednicu i da se oseća solidarnost i odgovornosti prema sudržavljanima. Ako nećemo uspeti, da našu omladinu vaspitamo u pravom nacionalnom duhu, i ne prevučemo je u krug nacionalnih ideja, onda postoji velika opasnost, da će plodovi vaspitanja biti otrovani bezobzirnim egoizmom i čežnjom za iskorišćavanje drugih, i iskvariće postepeno i stalno temelje zdrave državljanske svesti.

Državljanско vaspitanje je za potpuno ozdravljenje našeg jugoslovenskog narodnog života, za ojačanje našeg narodnog i kulturnog jedinstva tako važan postulat, da moramo bez odlaganja svim silama kod svih ustanova, od porodice preko škole, društava i Crkve sistematski početi sa državljanskim vaspitanjem. Od takvog rada ne sme niko da se uzdržava, ko se oseća Jugoslovenom.

Narodna i državna misao, ljubav i privrženost Kralju i Otadžbini, mora preći u krv naše omladine, tako da se nikada neće moći pod nikojim uticajima lomiti. To mora služiti kao pravac svim našim pedagozima, našim filozofima te nastavnicima svih škola.

Gospodo narodni poslanici, u pogledu državljanskog vaspitanja u tom smislu, kod nas se do sada nije dovoljno učinilo, te smo mnoge lepe prilike propustili i malo se radilo na tom polju, sistematski i intenzivno. Zaostali smo za drugim državama, koje tom pitanju posvećuju svu svoju pažnju. U Poljskoj Republici, u Čehoslovačkoj, državljansko su vaspitanje odredili zakonom tako, da se najširi slojevi naroda sa naročitim tečajevima, izdavanjem naročite literature i narodnim knjižnicama nacionalna svest utvrdi i raširi. Osobito mi Jugosloveni treba da vaspitamo omladinu ne samo u školi, ne samo u nacionalnim društvima, već i u Crkvi u tom pravcu. Osobito treba da se oslobodimo svakog šovinizma. Samo zdrav i realan nacionalizam je koristan i ostvarljiv za sve Jugoslovene.

Gospodo narodni poslanici, pitam vas, kažite mi, u čemu je suština državljanskog vaspitanja? Jedan će na to pitanje odgovoriti jedno, drugi drugo. A ja se pitam, ko je u punom smislu reči državljani? Da li je državljani onaj koji je rođen u državi? Ne. Državljanstvo nije samo pravnički pojam, već je i etički i psihološki. Državljanin je samo onaj, koji se oseća u svojoj duši članom velike državne zajednice, te želi da toj zajednici uvek služi, te prima sa voljom i srcem sva državljanska prava i dužnosti, koje mu daje državljanstvo. Zadatak državljanskog vaspitanja je, dakle, da budi u državljanima osećaje za državni i zajednički život, da u državljanima utvrđuje državljanske vrline, naročito pravednost i osećanje odgovornosti za celine i za sudržavljane. Mi treba da služimo državi dobrovoljno i srcem, a ne zbog prinudnih sredstava zajednice.

Svo vaspitanje na školama treba da služi izgrađivanju državljanske svesti. Svi udžbenici nacrti, svi udžbenici treba da se u tom pravcu revidiraju i da se i pedagozi i nastavnici staraju za to, da se služi jugoslovenskoj svesti i da u životu radom dokazuju jugoslovensko državljansko osećanje. Sveštenici na selu, bilo pravoslavni bilo katolički učitelji, su otvorena knjiga, uz koje može da čita seljak na radu i čija reč najviše odjekuje u seljačkoj i radničkoj kući.

Davati državljansko vaspitanje, znači upućivati učenika da određeno misli i ocenjuje, i opredeljuje se u pogledu na državu. Naše državljansko vaspitanje treba da preobrazí državljane tako, da se snade u svim prilikama i da misli i radi onako, kako traže potrebe države. Država nije samo organizacija, koja je potrebna za sreden zajednički život čoveka sa čovekom, već je država svoje vrste socijalni organizam i samo u organskoj državi, u kojoj se ne može zamisliti celina bez pojedinaca, niti pojedinac bez celine, njegov kulturni rad može biti uspešan koristan i tako može živeti za onu ili ovu ideju.

Gospodo narodni poslanici, nama mladim iz redova maloć čoveka država nije neznabožički kip, mi nismo pristalice totalitnog pojma države, pošto smo realisti, već mi tražimo, da je država u organskoj vezi sa svim kulturnim područjima nacionalnoga života. Država nama realistima i nacionalistima sreden organ života, ne samo apart, koji treba da pomaže i omogućuje državljaninu postizanje raznovrsnih ciljeva.

Za vršenje te važne funkcije potrebne su državi dve stvari: jedna je vlast, a druga pravednost. Pomoću vlasti i pravednosti država je pre svega upravnik svih samoniklih sila naroda, telesnih i duhovnih. Država je samo upravnik a ne proizvođač. Ruso je već uvideo, da ni jedan velikaš nije dovoljno silan, ako ne uspe da promeni svoju snagu u pravo, a poslušnost državljana u dužnost.

Ove činjenice u suštini već pokazuiju, kako treba da bude istinsko i plodno državljansko vaspitanje. Svako drugo vaspitanje proizvodi samo prividne »poslovne hurapatriote«.

Svi državljani Jugoslavije treba da imaju jednu volju, da imaju iste ciljeve, da imaju iste vrednosti koje su svojina sviu, jer baš zajednička vrednost omogućuje jedinstvenu volju i diže čoveka iznad njegove individualističke volje. Državlansko vaspitanje treba da ima pravac da ravna deci, mladiće i odrasle tako da oni po sopstvenom nalaženju, dobrovoljno i bez primene spolne sile, učine i ne propuste ono, što traži interes nacionalne celine, a time i države.

Cili pravog državljanskog vaspitanja nije da odgaja jalove nakaze, dakle liude koji nemaju samostalno mišljenje, koji nemaju nikakvog principa, nemaju sopstvenih pogleda na svet i život, koji su bez načela, koji su »herdenmenšen«, već državljansko vaspitanje mora da učini čoveka sposobnim za rad, život u zajednici i da bez mržnje procenjuje liude sa kojima, ma na koji način, živi u zajednici. Samo na ovako vaspitanog državljanina može država uvek da se pouzda.

Naša državna politika zahteva dobrog Jugoslovena, zahteva da svaki Jugosloven, t. i. Slovenac, Hrvat ili Srbin, voli svoju kulturu, svoj jezik i svoju umetnost. Sinteza različitih niansa naše kulture i umetnosti stvorice onu uzvišenu buduću jugoslovensku kulturu, koja još danas sniva u dušama Jugoslovena i koja se rađa u zamisli naših penija. Nije samo dosta da porodica vaspitava omladinske organizacije, naše državljane, već i crkva treba uvek da vrši tu zadaću, kao što ju je ona i vršila, i zato država treba da podupire crkvu i podupire religiju, kao što i crkva i religija podupire državu. Za to i nije umesno ono što je jedan predgovornik kazao da država treba da se odvoji od crkve.

Gospodo narodni poslanici, velika greška naših pedagoga je u tome, što misle da mogu dekretom

i naređenjima vršiti državljansko vaspitanje, a da ne puste malo slobode našoj omladini. Svaki neka raste po svojoj duši, a svi prema nebu, prema suncu, sva omladina treba da ima velike jugoslovenske ideale, koji su: karakternost, ljubav, požrtvovnost i zblizeenje srodnih duša. Gospodo narodni poslanici, nova epoha jugoslovenske kulture dolazi. Mi mladi imamo nove ideje. Te ideje žive u nama, a doćiće vreme i već dolazi, da mi mladi sprovdamo te ideje u život i zakonodavstvo. Mi iz redova mlade garde tražimo nove velike ličnosti, velike upravnike naše zemlje, širokogrudne, tražimo da se naše ideje realizuju.

Kako je u grčkim dušama živela ideja umetnosti u Partenonu i bila ostvarena ideja renesanse u Sikstinskoj kapeli u Rimu, ideja čovečanstva u devetoj Vagnerovoj simfoniji, tako i naši velikani, arh. Plečnik, besmrtni Meštrović i Tesla, te mnogi drugi, ostvaruju novog čoveka i prožeti su idejama na koje smo mi Jugosloveni ponosni.

Naša borba važi kažu vaspitanju. Mi nagoveštavamo borbu marksizmu, mi nagoveštavamo borbu boljševizmu, mi nagoveštavamo borbu ilegalnim organizacijama. Ja znam, bio sam profesor i znam, koliko ima borbe sa komunizmom. Ja sam bio i sekretar u gimnaziji.

Naše vaspitanje treba da stvara narodne učenjake, naše vaspitanje treba da stvara narodne dake, koji osećaju za narodom, koji nisu kasta za sebe, čije je geslo: iz naroda za narod. Naša omladina imućnih ljudi treba da radi na selu; da zna ceniti našega seljaka, treba da radi među radnicima, da radi tako kako opisuje nemački pisac Herwig, »Boštjan iz predgrada«. Znanost treba da služi narodu.

Sveštenici, profesori, nastavnici, činovnici treba da su narodu savetodavci i pomoćnici, a ne gospoda iz reda paša, već treba da su profesori na gimnazijama i školama a činovnici u uredu mentori narodu.

Na univerzitetskim stolicama ne sme se dozvoljavati da se širi nauka komunizma, agnocityzma i ateizma. Treba da se zajamči sloboda nauke, a ta nauka treba da služi istini, pravdi, lepoti i državi. Naši naučnici ne treba da se igraju pojmovima, paragrafima i formulama. Mi danas ne trebamo specijaliziranih specialista, već trebamo znanstvenike, koji imaju smisao za život. Čitavo naše vaspitanje treba da ima smisao za narod, za zemljoradnika, za seljaka, za Kralja i za Boga. Za Boga, osobito podvlačim.

Gospodo narodni poslanici, ja želim da stavim još nekoliko zahteva na gospodina Ministra prosvete.

Potpredsednik dr. Avdo Hasanbegović: Molim vas, gospodine poslanice, da završite svoj govor.

Aloizije Pavlič (nastavlja): Gospodo, prvi je moj zahtev da uđe u Finansijski zakon anuitet od milion i po dinara za univerzitetsku biblioteku u Ljubljani. Univerzitet u Ljubljani zove se Universitas Aleksandrina. Univerzitet dao nam je Kralj Aleksandar. Sto godina tražili smo od Austrije univerzitet, i nisu nam ga dali, dao nam ga je Nj. Vel. Kralj, za to mu večna hvala!

Tada je bio Ministar prosvete naš Čika-Ljuba Davidović, hvala mu na sva vremena. (*Risto Đokić:* Slava živom čoveku, budi Bog s nama!) Gospodinu Ministru prosvete imam da kažem i da ga zamolim: »Odobrite anuitet za biblioteku univerziteta da ćete postaviti »monumentum perenne« u Ljubljani«.

U Ljubljani imamo velike naučnike i stručnjake, plan za biblioteku izradio je čuveni arhitekta prof.

Plečnik. Smatram za dužnost, da na tome mestu pozovem sve sposobne studente sa juga naše države, da dođu u Ljubljanu, i da se uče arhitekturi kod g. prof. Plečnika, koji stvara nov slavenski građevinski stil, ili da dođe naš arhitekta u Beograd i da tu vaspitava našu omladinu. (Risto Đokić: Šta ćete vi primiti iz Beograda?) Kada je bio Nj. Vel. Kralj u »Zlati Prahy« na Hradžanima u poseti kod Prezidenta Čehoslovačke Republike g. Masaryka i primetio čuvene umotvore, pitao ga je: »Ko je sve to izradio?« Veliki Masaryk je odgovorio: »Vaš arhitekta Plečnik«. Kada ga je dalje pitao, ko je izradio ovo, »opet Plečnik«, a ko ovo, »Plečnik«. »Pa, ko je taj Plečnik?« upitao ga je Nj. Vel. Kralj? Masaryk je odgovorio »Vaš građanin, vaš čovek, arhitekta, profesor univerziteta u Ljubljani«.

Ja smatram da bi bilo zgodno, da dođe u Beograd jedan ovakav velikan, kao što je Plečnik, koji je veoma skroman čovek, i da predaje arhitekturu ne samo Slovencima nego i Hrvatima i Srbima.

Drugu molbu imam na vas, gospodine Ministre, a to je: da se proširi nepotpuna gimnazija u Murskoj Soboti u Prekomurju koje leži na granici, u potpunu. Prekomurci bili su hiljadu godina pod Mađarima, puno su patili pod Hunima, Avarima, Tatarima i Mađarima, a očuvali su svoj jezik i svoju slovensku seljačku kulturu. Đaci su veoma talentovani. Potrebno je, da se gimnazija raširi, kako je to već predložio bivši Ministar prosvete g. dr. Stanković. Mesto toga, neka se reduciraju gimnazije u Ptujju ili u Kočevju, koje su bile ustanovljene u Austriji zbog Nemaca. Ove neka se promene u stručne škole. To bi se već desilo, da nisu bili neki ministri protiv toga, U Ptujju i Kočevju su bili Njemci, i tamo ne treba potpunih gimnazija. Ja poznajem prilike u Sloveniji i lično oko pola miliona Slovenaca.

Druge zahteve predaću pismeno g. Ministru prosvete, da se u toku školske godine ne vrše premeštaji i da se u gimnazijama započne rad 25 avgusta, kao i u osnovnim školama. Izneo sam svoje ideje o narodnom vaspitanju, kako to mi osećamo, mi mladi katolici, Jugoslavije, mi realiste i nacionaliste, da vidite kako smo mi ispravno govorili i šta smo tražili od g. Ministra prosvete.

Potpretsednik dr. Avdo Hasanbegović: Reč ima narodni poslanik g. Milivoje Isaković.

Миљивоје Исаковић: Господо народни посланици, положај данашњег Министра просвете, не само због познате невоље, оскудице материјалних средстава, него највећим делом због учињених грехних грешака у прошлој години у ресору Министарства просвете, необично је тежак и деликатан; тежак је јер господин Министар просвете не располаже ни приближно довољним средствима и, јер се толико грешило, да је просвета готово из темеља пољуљана. (Др. Милован Грба: Митинзи учитеља!) Деликатан опет, јер су ту ипак извесни обзири, према онима који су ове грешке починили, па ма како се желело и хтело да се све ово исправи и путем правим путем, тешко ће ићи, јер су грешке многобројне и крупне. Грешило се и од случаја до случаја.

Ја не знам доба када се у Министарству просвете више причало о неком принципијелном поступању, а када се, у суштини, мање приципијелно поступало, него је то било прошле године. (Одобравање).

Прво се рекло, да ће премештаји бити само

ако их потреба захтева и биће и извршени на време. Осујеђивана је свака интервенција народних посланика, чак у томе смислу постоји и једно писмо. (Др. Милован Грба: Премештале су секције учитељске, а не народни посланици!) Молим вас све ћу рећи и чућете, па верујем да ћете и ви сви бити задовољни!

Господо, врло често се говори о нашим посланичким интервенцијама. Чак, господо, ево и једног документа, који је требао да подвуче да су посланичке интервенције већ досадиле и самом Министарству. То је она позната окружница која је дошла, ја не знам зашто, али која ни мало не служи на част оном који је написао, саставно и потписао. (Др. Милован Грба: Прочитајте, нека уђе у стенографски записник!) То је познато; нећу да губим време, јер имам свега 15 минута на располагању. — Довољно је било да народни посланик што захтева, па да буде супротно урађено. (Др. Милован Грба: Тако је! То је истина!) Народни посланик није могао од надлежног органа да добије обавештење, ни која су места управљена, него је морао ићи г. начелнику и тек, кад је добио цедуљу, могао је отићи у дотични отсек. Кад је народни посланик тражио телефонску везу са ким у Министарству, из подцентрале му је речено, да је забрањено да се са публиком разговара. Један високи функционер, пред једним угледним господином, питао ме је, не само којој сам партији раније припадао, него и којој фракцији.

Међутим премештено је неколико хиљада проsvетних радника, а премештено је преко целе године, најмање на интервенцију народних посланика (Гласови: Тако је!), а највише и у много и много случајева на интервенцију неодговорних, па су чак успешно интервенисали и они који се баве доношењем јутарњих рапорта. (Гласови: Тако је!) На обичну, непроверену, недоказану доставу, летели су наставници-це и што је најлепше, имена достављача брижљиво су чувана да изиђу на светлост дана и онда, кад се радило о томе да се достављачи изведу пред суд, они нису одавани, као да је то државна тајна и онда се изјављивало: Па нема елементарна за суд, а има елементарна за гоњење најбољих, најчеститијих и најваљанијих. (Пљескање). У једном даном случају, ја сам под својим потписом, примајући сву одговорност, тражио да се извиде наводне кривице, кривице према извесним доставама премештених наставника-ца, па да се према резултату истраге поступи безобзирно; истрага није наређена, премештени су морали отићи, пониже-ни и увређени до срца, јер је у питању био неки уображени приоритет, и неке родбинске и друге везе (Гласови: Тако је!), иза којих су вирили чак и писци уџбеника и њихови пријатељи, референти. Међутим, други један наставник, у исто време премештен, враћен је, под изговором да је дошао у питање нечији јалови приоритет и то оних срећних појединаца, који су у извесним случајевима тугаљиве природе могли да постављају и питање приоритета, а што је то, после, изазвало оно, што до тада није забележено у анализима наше школе, да се на крају семестра пониште оцене тога наставника, то се ништа није тицало оних по чијем је образу пукао овај шамар. (Одобравање). Подвлачио се принцип, да ће се нови учитељски кандидати постављати само у јужне крајеве. А, замислите шта се је догодило: први међу првима, не буквално први,

него један од првих који је био постављен, постављен је у срезу мачванском. Зашто и како, не знам, али тврдим и подвлачим, да је принцип на очиглед три хиљаде кандидата, на очиглед целе Југославије, тај принцип, који је постављен у почетку, одмах овим погажен.

Још нешто, господо. Речено је да је постављен принцип да ће се постављати само они, који живе у најтежим приликама. Ја тврдим нешто друго, а то је да је извесан број постављених и оних, којима је цела фамилија у државној служби. (Један глас: Жалосно!) А, Ево, господо, још нешто. Међу таквима има тих и таквих који су постављени у места, која не могу ни по молби да добију учитељи са 15 и 20 година службе и са четом деце дорасле за школовање.

Још нешто. Са протекцијом тих, који су уживали заштиту уображених приоритета, ишло се и даље у излагању у сусрет. Знам да је један новопостављени учитељ упућен у један срез, а после месец дана, када му се тај срез није допао, премештен је у бољи срез. А ево који и какви нису постављени. За ово све што будем рекао, ево и уверења извађених од општинских и других надлежних власти:

Није постављена Анка Марковић, чији отац Милан Марковић, месарски радник, незапослен, стар 68 година, слабог материјалног стања, поред кћери има на терету и синовицу, ратно сироче; Није постављена Наталија Ковићева, чији је отац као војни обвезник VI пука првог позива погинуо у борби на Кучеву, која није наследила никакве имовине и коју је отхранио и школовао очух, жандармериски поднаредник и за коју у уверењу пише: »да је молиља Наталија без материјалних средстава за живот«; није постављена Вера Правдић, такође сироче ратника, чија мати служи у хотелу за 200 динара и тиме храни и себе и кћер; није постављена Илинка Ловчевић, у чијем уверењу од речи до речи пише ово: »Да је молиљин муж, Илинкин отац, пок. Ловчевић Стојко из П. Добрића умро јуна месеца т. г. и после своје смрти оставио њу, удову Пелагију и две кћери: Илинку дипломирану учитељицу и Босу, која је малолетна и похађа 2 разред основне школе. Да је покојни Стојко Ловчевић, кћер му Илинку школовао од свога личнога рада и зараде, јер му је имање посве мало и није било довољно за њено издржавање; није постављен Срећко Јанковић, чији су сви одрасли задругари били на Солунском фронту и из чије је куће Срећко први који се јавља за државну службу; није постављен Милан Благојевић, чији се код куће превијају од немаштине; није постављен Весић, који данас иде од наднице, да би се одржао; није постављен Миодраг Кладовић, који се школовао благодарно хуманим људима; није намештена Анђелија Росићева, кћи честитог пострадалог запатлије који очекује да га кћи прихвати; није постављена Јованка Јанковић, једна од најбољих у својој генерацији, кћи човека који иде на штаповима, а који ми пише: Тек сад Вам се обраћам, јер видим да није довољно што је моја кћи међу најбољима свршила и што сам ја болестан; веровао сам да су те две чињенице довољне. Нажалост преварио сам се, јер, ево, службу добише и лошији и обезбеђенији«; тако исто ни Јелена Пејовићева, такође добар ђак и дете са села, па можда због тога до сада и чека на службу.

Једни од постављених, другови и другарице ових напред наведених, непостављених, чак су успели, не само да буду постављени, него да буду и премештени у боља места. Зар све то нису грешке и то грубе грешке и зар се преко свега овога може прећи? Само ово било би довољно да се за протеклу годину, у погледу поступака Министарства просвете, мирне душе, каже: »Поменуло се, не повратило се«.

Али ово није све. Као по неком систему, или можда то тако изгледа, неисправни су штићени, а исправни гоњени.

Ево документа у мојим рукама, кад све један учитељ, од почетка ове школске године, односно, само од октобра месеца 1933, па до Св. Николе, није био у селу, читавих 12 дана. Тога господина није заболела глава. Зашто? То нека они у Министарству одговоре, као што би било ред и да одговоре, за чији се рачун овај господин шетао по зборовима за време општинских избора и уносио пометњу, и то не само у једном, него у два среза.

Исто тако захвалан би био да ми се објасни, шта значе оне забелешке на персоналним књигама, у вези имена појединих личности, нарочито код имена оних, који су од својих школа направили рујине, да су те забелешке имале моћ фетиша.

Још у току лета молио је један вишегодишњи учитељ са положеним практичним испитом, једно ново отворено одељење у школи истога среза. Овај премештај диктовали су врло важни породични и здравствени разлози. Интервенисао сам неколико пута, али узалуд, и то је оделење и данас празно и тај је учитељ и данас у месту одакле је тражио премештај.

Док су онакви, као што изнех мало пре, штићени, код мене је, у моме срезу, премештено неколико најбољих учитеља-ца у сред зиме и без ислеђења и без доказане кривице. Једном скроз субјективном извештају, насели су и Бановина и Министарство. То се поправило. Али творац свега ни до данас није добио своје. Са овога места, најлепше молим данашњег господина Министра просвете, да енергично захтева правду. Не тражим ово због тога, да би се коме осветио, него да се једном за увек онемогући денунцијација овакве врсте.

Морам бити правичан. Понекад се и мени, на моје писмо, одговорило и то овако: да сам задоцнио са интервенцијом и да се сад одлука не не може ништити.

Ето, тако се у прошлој години радило и поступало. Ову годину ја, као бивши просветни радник, за просвету, потпуно сматрам пропалом. Све то поправити није лако, па због тога ја и подвлачим тешкоће са којима ће данашњи Министар просвете морати да се бори. Истина, треба бити правичан: Није лако било у исто време решавати просветне проблеме и један други, шкакљив и клизав: како се домогнути столице Претседника Министарског савета. Ту се тешко сналази и онај мој земљак из „Москве“.

У прошлој години ми смо били сведоци једне чудне, личне и немиле борбе у Учитељском удружењу. Шта је Министарство било учинило од своје стране, по дужности, као врховна надзорна власт, да се прилике у Удружењу среде и да лично пелванство престане? И то је минус Министарства.

Преко београдског листа „Правде“ штампани су извесни написи о приликама на Суботичком факултету. Чуле су се такве алузије да господину Министру намећу дужност да овом питању покљони нарочиту пажњу.

Политика је из пера оштроумног г. Глигорића донела један напис који заслужује особиту пажњу, и ја очекујем да се и по овом питању учини што треба да све буде на свом месту.

Последњи је час, да се и питање уџбеника за све школе једном реши онако, како ће и државни и школски и родитељски интереси бити задовољени. Доста је било експлоатисања, доста навijaња, доста шаренила; време је да се што пре приступи практичном решавању овога питања.

Исто тако нарочито обраћам пажњу г. Министру на случај о несрећној ученици у Подринској учитељској школи, да не спомињем њено име ништа је даље било, јер то је безначајно, него да се испита, у колико су и како органи школске поликлинике одговорили својој дужности.

Са пуним поверењем према личности данашњег г. Министра просвете, и свестан тешкоћа са којима има да се бори да све поправи, и уверен да ће се раскрстити са онима, који су ово зло учинили, и да се више неће допустити никакав утицај, сем оних који на то имају права, изјављујем да ћу гласати за буџет Министарска просвете. (Бурно плескање и одобравање).

Потпретседник др. Авдо Хасанбеговић: Има реч народни посланик г. Игњат Стефановић.

Игњат Стефановић: Господо, пред нама се налази предлог буџета Министарства просвете у суми од 816 милиона динара, који је према томе повећан за нешто јаче од 6 милиона према буџету који је данас на снази. О величини буџета Министарства просвете никад не може се говорити, да је велики, он је увек недовољан с обзиром на неписменост нашега народа, који је дуже времена био под туђином, а његови господари нису имали рачуна да га просвећују. О цифарском делу овога буџета немам шта да кажем, већ бих имао да се мало осврнем на просветну политику.

Ја ћу прво да говорим о основној настави као најважнијем делу просветне политике. Просвећеност једнога народа цени се према основним школама и писмености. У садашње време сви народи морају да имају довољно школа за културу и просвећеност широких народних маса, јер народне масе нису у месту, не стоје, оне се крећу унапред и траже све више светлости и знања. Једна држава ће бити у толико снажнија и напреднија, у колико је просвећенији њен народ.

Господо, која су то питања која највише интересују наше учитељство? То су три питања која су увек интересовала и данас интересују наше учитељство. То је питање издржавања школа, питање школског надзора и питање сталности учитеља. По данашњем закону школе издржавају општине и од умешности учитеља и од његове љубави или нељубави према општинској управи зависи и издржавање основних школа.

Од како постоје школе у држави, то је болно место, и докле год издржавају школе саме општине, дотле се не може очекивати просвећеност народа како би се очекивала, да школе издржава држава.

Било је, господо, говора на разним учитељ-

ским скуповима пре рата и после рата, да би требало основне школе да издржава држава, и то на тај начин што би се уз порезу, купио и прирез за издржавање школа, који би се давао школскоме благајнику ради исплате. Ту држава не би изгубила ништа, јер се само разликује од начина, како би се наплаћивао тај прирез за издржавање школа.

Што се тиче сталности учитеља, ми смо већ чули неколико предговорника, који су нам лепо изнели болна места за наше учитељство. Наводило се да су прошле године премештани учитељи у сред зиме. Да ли је то било потребно или није, ја у то питање нећу да улазим, јер је то ствар надлежнога министра, али допустите ми да искажем своје мишљење. Ако је било какве кривице до учитеља, онда су они требали бити остављени на истом месту и да се не премештају све док се не сврши дисциплинска истрага, па тек онда да се предузимају потребни кораци, а да се други учитељи, који нису имали никакве кривице, нису требали да гоне, већ да се оставе на својим местима. Треће је питање, питање надзора. Надзор је у нашим школама врло слаб и неопходно је потребно да се он ојача. Школски надзорници досад су постављани из редова оних учитеља, који у истом срезу служе, а то су обично били млади људи, обично без ауторитета, а надзор без ауторитета је бесциљан и бескористан. Надзорнике треба регрутовати од лица, која су свршила било вишу педагошку школу, било универзитет, а таквих наставника ми имамо доста, јер је у последње време вишу педагошку школу свршило неколико генерација. Потребно је да се групишу мањи срезови и на тај начин створе већи школски срезови.

Што се тиче попуњавања учитељских места, дозволите ми да кажем своје мишљење. Ја налазим да је потребно да се само на место учитеља, који су навршили 35 година службе, па због тога морају да оду у пензију, треба да поставе свршени учитељи, кандидати који су свршили учитељску школу, а остала места да се попуњавају и издржавају од оних пара, које се имају добити од уштеда, које ће Влада извести при претресу расхода после 1 априла, од сеобе државних чиновника, специјалних издатака, хонорара, награда и т. д., јер Министарству просвете није потребно више од 6—7 милиона динара да се може велики део наставника и учитеља поставити у државну службу.

Има већ давно, како је стављено на дневни ред питање издавања школских уџбеника у државној режији. Као једини услов за то постављена је унификација наставе и наших уџбеника. Али поред тога, господо, важна је код овога питања и она друга материјална страна. Та материјална страна погађа нарочито и тешко сиромашне родитеље, јер су ти уџбеници врло скупи, а сем тога још и из тога разлога, што су родитељи принуђени да купују у току године по 2 и 3 пута уџбенике, јер колико се нових наставника постави, толико се и нових уџбеника и књига мора купити. Крајње је време да се то питање већ једанпут скине с дневног реда. То је питање г. Министар просвете малопре дотакао, и ја се надам да ће се оно успешно регулисати. Најбоље би било да се напише стечај за све такве уџбенике, па да се одабере најбољи,

који би се онда отштампао о државном трошку и раздавао ђацима. Закон о уџбеницима, господо, постоји још од 1919 године, али он још није ступио на снагу и не може се знати кад ће ступити на снагу и да ли ће то моћи бити још за 2—3 године, како је то нагласио г. Министар просвете. Што се тиче Грађанских школа, потребно је што пре донети закон о истима. Треба дозволити да ђаци са свршених 4 разреда грађанске школе могу да ступе у стручне школе, као: богословију, у читељске школе и томе слично, јер им је иначе ово време које су провели у грађанским школама било просто изгубљено. Исто тако треба постављати стручњаке наставнике, за оне послове које ови знају, а не да један по предаје зоологију, а студент права да предаје физику.

Друго једно важно питање кога хоћу овде да се дотакнем, то је питање о томе, да ли код нас постоји хиперпродукција школованих људи? Ја тврдим да она не постоји. И ако имамо 14.000 ђака на универзитетима, ипак још сем Министарства просвете и Министарства правде, нису попунила сва места само школованим људима универзитетске спреме.

Нека ми је сада допуштено да кажем овде неколико речи и о историји југословенског народа која служи као уџбеник за четврти разред гимназије. Та се историја сада зове „Историја југословенског народа“, и противу овог насова не бих имао ништа да приметим, јер у овој земљи не живе само Срби, него и Хрвати и Словенци. Али, господо, ми смо се ујединили у једну државу тек 1 децембра 1918 године, а заједничко име имамо од 3 октобра 1929. До тога, пак, дана свако од наша три племена имало је своју посебну историју. И та се историја не може избрисати никаквим декретима. До тога дана, господо, сви ратови које су Срби водили, припадају само српском народу, јер Југославија тада није ни постојала. Уџбеник о историји југословенског народа израдио је неки професор Ђорђе Лазаревић и тај је уџбеник примио Просветни савет, а исто тако и Министар просвете. У овоме уџбенику историје подељено је све градиво на два дела: први део почиње од пада Зете па до појаве Карађорђа, а други део од појаве Карађорђа па до 1918 године, т.ј. до нашега уједињења. У првом делу ове историје нигде се не спомиње реч „Србин“, и ако се говори о борбама које су само Срби водили, већ место реч „Србин“ помиње се реч „хришћанин“. А у другоме делу, место речи „Србин“, употребљава се свуда реч „устаник“. Још мало па да каже хајдук. На пример, у овој историји кад се говори о боју на Иванковцу, или о боју на Мишару, нигде се не каже, да су с наше стране учествовали Срби и српска војска, него се свуда каже устаници. Исто тако, господо, и тамо где се говори о Кајмакчаланској битци и о битци на Церу, нигде се не спомиње да је те битке водила српска војска, него се место тога свуда каже: наша војска. Ја не знам, господо, која је то наша војска. Ја знам, господо, да је те битке водила само српска војска, да се само она борила противу Немаца и Бугара.

Господо, сваки народ има своју историју, па је има и српски народ, јер ју је он сам стварао кроз векове. И та његова славна историја не може се избрисати сада, у заједничкој држави. Није

он то заслужио да се његово име сада брише из историје југословенског народа. Ја, господо, са овога места јавно протестујем противу те одлуке, којом је ова историја примљена као уџбеник историје у нашим гимназијама, а којом је избрисано име једног храброг народа који је све дао што је могао за стварање ове државе. (Одобравање и плескање).

Потпретседник др. Коста Поповић: Има реч у име групе г. Милош Драговић.

Милош Драговић: Господо народни посланици, ми смо данас чули експозе г. Министра просвете о стању наше просвете и о интенцијама које има да предузме за побољшање просветних прилика у току наредне буџетске године. Ја не могу а да одмах са овога места не похвалим интенције нарочито које мисли предузети за спровођење персоналне политике и у намери да попуни сва одељења која су до сада била празна, а у првом реду да попуни школе које су празне. У колико се односе та овлашћења Народне скупштине на Владу, ја бих молио г. Министра да настане да што више задовољи неопходне потребе основне наставе у земљи и да издејствује једно потребно расположење и решење. У неколико цифара које је г. Министар овде изнео, јасно је да имамо један гигантски напредак, у сравњењу према 1919 години. Тачно је, да смо много напредовали, да имамо много нових школских зграда и више учитеља са више ђака, али би био најсрећнији овај биланс кад ниједно одељење не би било празно у овој држави и када би се могли сви учитељи по завршетку свога образовања одмах поставити. Али ту треба предузети мере да се све оно, што је ислужило државу и народ, стави у пензију, а оно што се показало као штетно кроз свој службени рад и напредак у наставничком послу и неподобно као културни човек у средини у којој служи, елиминише из редова учитељства. Најгоре је, господо, данас, кад Министар просвете констатује овде на овоме месту да има око 1700 молби за намештење и када у својој струци и у своме послу има данас и таквих службеника који не заслужују ни једно пандурско место у овој држави.

Господо, ја имам живих сведока у овоме дому да је један учитељ био спровођен жандармима за фалсификовање меница и да је тај учитељ служио за ругло у основној школи, а да тај учитељ и дан дањи учитељује иако осам година није плоожио практични учитељски испит. Један пример у Рековцу, где је секретар месног одбора Југословенске националне странке, такође учитељ, има десет година службе, а практичног учитељског испита није положио. (Један глас: А да ли је иначе добар?). Колико је добар, нека Вам служи за дику. Ето, господо, ти људи, који не показују ни мало воље за своје лично усавршавање, ти људи који не налазе за потребно да допуне своју спрему државним испитом, они су и дан дањи на тим местима, ма да закон јасно предвиђа, да један учитељ не може остати на своме месту, ако нема практичног учитељског испита, али закони не постоје када су у питању ваши политичко-партијски интереси. (Жагор). Господо, с друге стране када погледамо, колико све посла има један народни учитељ, видећемо, да је он сада ангажован свуда: ако је стварање земљорад-

ничких задруга, ту је он, ако је стварање подмлатка Црвеног крста, ту је он, ако је стварање месног одбора Народне одбране, ту је он, ако је стварање Јадранске страже, ту је он, ако је стварање здравствене задруге, опет он; једном речју њему је наметнуто, а и по дужности му припада једно широко поље рада ван школе. Господо, ја мислим да и приликом напредовања и приликом постављења и премештаја треба имати на уму у првом реду резултат рада на томе пољу, а никако припадност Југословенској националној странци или овој или оној.

С друге стране, господо.. (Жагор у центруму. Милан Ђуковић. Има ли учитеља у вашој странци?) Господине Ђуковићу, када ви не смете као народни посланик, како сме један учитељ (Један глас: А шта не сме?) С друге стране, господо, обимност наставног градива јесте толика да учитељ, и поред најбоље воље, и поред највећих жртава, не може успети да га успешно обради педагошки и методички, онако како би то требало да буде. Узмите само, господо, колико су несрећно несрећени наши учбеници, који треба да служе као подлога за обраду наставног градива. То нарочито важи данас када имамо учбенике, које пише ко стигне и како стигне, који служе као привремени учбеници, које Просветни савет препоручује као привремене учбенике, онда, господо, тиме је рад тих учитеља много више отежан. Када се овоме дода оно наше несрећно издржавање основних школа, онда тек видите, како су то Танталове муке. Јер, господо, данас су ретки изузеци да се основне школе издржавају према њиним потребама. Нешто оскудица економска и новчана, а друго оскуство воље, нарочито по селима општинских управа, доводе до тога да су врло чести случајеви, да основне школе обустављају рад услед тога, што немају најпотребнија сретства за рад.

Господо, неко се овде осврнуо на персоналну политику досадашњег Министра просвете. Оптужба је тешка и задржавам право да о њој на крају говорим, а сада хоћу само да констатујем то да се у Министарству просвете још од уједињења до данас није израдио план за систематску организацију и спровођење основне наставе. На томе се пољу, господо, лута из дана у дан, па кажем да је данас неопходно потребно да се једанпут тај план створи, да више та политика за основну наставу не буде предмет схватања појединих министара или начелника, него да се иде тачно и одређено по једном плану, разуме се, пошто се претходно јасно и добро утврди, шта се хоће, како се хоће, и куда се хоће.

Нешто што се данас неодложно намеће, јесте питање, што основне школе и основна настава потпадају у делокруг политичко-управних власти? Ту се мора стати, јер да би учитељи могли дати цун резултат свога рада и задовољити све културне потребе краја у коме живе, јесте неминовно потребно одвајање учитеља од управне власти. Јер има страховитих примера, како се понашају срески начелници, полицијски писари, па чак и командири жандармеријских станица према учитељима у Јужним крајевима. У том погледу морамо неминовно, господо, да схватимо шта треба да урадимо, ако хоћемо интересе основне наставе да одржимо на висини; морамо да тражимо да се изврше измене и допуне Закона о унутрашњој у-

прави и да отстранимо учитеље од зависности управно-политичких власти. Ако мислите да има и немилых догађаја и код учитеља, не мора основна настава потпадат под делокруг управно-политичких власти, него се могу подносити извештаји за учитеље у том погледу, како се подносе и за остала лица.

Дакле, основни програм јесте питање које се безусловно намеће и које треба што пре свршити а поготову натерати Главни просветни савет, који заслужује назив певачког друштва, да мисли на рад, да прионе на посао и да тај посао заврши. Вуку се вечито дијурне, а немамо оно што желимо 15 година дана. И г. Министар је овде изјавио, да се нови учбеници треба да распишу према новом наставном програму, који треба да ступи на снагу 1 септембра 1934 године и Просветни савет треба сада да распише конкурсе за учбенике. Господо, ето видите, и то је пут којим Просветни савет увек полази да обиђе па и најбоље интенције господe Министара просвете, јер господо, Просветни савет мора да ради и да сврши један одређени посао, а не за време, које он хоће. Просветни савет је знао да се ради на програму о основним школама, и без сумње људи који учествују на седницама знају, да се ради на томе, они су обавештени какве одредбе улазе у нов просветни програм и они треба једновремено да сврше посао који хоће да сврше сада тек после годину дана. Али, господо моја, кад би се тако радило, нема дијурни, а ми смо земља дијурина. И што је још најгоре, г. Министар је казао да наставни програм за више народне школе није добар. Закон о народним школама предвиђа више разреде народних школа, које треба што пре увести у живот и ту наставу реализовати, нарочито по селима. Видите, Просветни савет налази да овај програм за више народне школе није добар и ја тврдим да никада неће ни бити добар, јер ти људи ништа не виде шта је у народу, нити виде даље од Београда, они не разумеју свакодневне народне патње и муке и никада неће бити у стању да створе оно што је неопходно да се увиди за корист народа.

Што се тиче грађанских школа, потпуно одобрам интенције г. Министра, чак и поздрављам, да те грађанске школе не служе и не буду саставни део образовања, него да се посвете чисто стручним пословима према приликама места, где су. Најбоље би било да људи који су опробани као школски радници, који имају разумевања за све гране народног живота и који су наставници по тим школама, учине своје предлоге у томе погледу да би се то могло добро уредити, да се нађе начин рада и спроведе по најбољим методама за локалне интересе.

Господо, издржавање школа треба да буде такође питање које треба да интересује г. Министра просвете. То питање није лако и оно је често предмет врло рђавих односа између учитеља и појединих општинских управа, а поготову још кад се зна да учитељ без извесних потреба не може да ради у школи. Ја мислим да је неопходно да се за школске прирезе који служе издржавању школа а које предвиђа школски одбор, да приходи школски буду убирани паралелно са државном порезом. Ако не може буџет одједном да се исплати, а оно да се дванаестинама омогући несме-

тан рад у школи.

То су раније радили велики жупани, спора-
зумно са својим референтима — обласним школ-
ским надзорницима и издавали су расписе оп-
штинским управама, да ни један општински ча-
сник не може да прими своју плату, док општи-
на не исплати једну дванаестину осовним школа-
ма. Ипак је то био један добар начин за издржа-
вање школа.

Господо, један народни посланик са овога
места казао је да су се чиниле многе и велике
грешке у прошлој години, да се грешило и прин-
ципијелно и од случаја; да је просветна полити-
ка темељно пољуљана у прошлој години! Ја мис-
лим да народни посланик г. Исаковић није био
злорамеран, али је он и сувише претерао, јер се
просветна политика није водила само за време
г. др. Раденка Станковића овако. Било је и горе
стање ранијих година, те се према томе не може
окомити критика само на једну годину или само
на једну личност. Ви знате, када је био Министар
просвете Светозар Прибићевић, шта је онда би-
ло. Онда су читаве плејаде Радићеваца ишле и
растурале се свуда. Дакле, не треба да судимо
само о просветној политици из прошле године!
Затим се даље господин говорник жали да се пре-
мештаји нису вршили по интервенцијама посла-
ника из већине и по нужди! Испало је даље да
су гоњене невинне личности! Зато ја желим и ка-
жем да једанпут за свагда треба прекинути са ин-
тервенцијама народних посланика у погледу про-
светне политике. Јер многе интервенције народ-
них посланика биле су из политичких разлога у-
чињене, а неке можда и из материјалних разло-
га. (Др. Бачић: Има и тога!). Господо, не треба
заборавити да тим вашим интервенцијама, ви
паносите највећи грех просветној политици у о-
вој земљи тиме, што од учитеља хоћете да ство-
рите своје трабанте. Јер, господо, најгоре је и
најцрње оно, што сам она два примера изнео, а
омладина и наш подмладак међутим немају мо-
гућности да дођу до службе и до корице хлеба.

Шта ћете рећи, господо, после онако лепог
говора вашег члана већине г. Исаковића, кад ја
знам случајеве да је прошли Министар просвете
морао да задовољава захтеве генералног секре-
тара ваше партије, који је тражио да се његови
захтеви испуне за сваки поједини случај. Ми-
слите ли ви, да ће предговорник моћи вас да од-
брани од одговорности? Не! Јер, генерални се-
кретар ваш тражио је и то постављење у Подри-
њу. И пошто ви те ствари можете да расправите
у клубу, зашто онда шаљете генералног секретара
Министру просвете и идете у раскорак у про-
светној политици ви и ваш генерални секретар?
(Глас из већине: По чему Ви то знате да је тако?).
Знам од оних који су страдали. Овај господин
Грба хтео би да му све служи а и да вама свако
служи, а не дозвољава да вам ја будем добро-
намерни пријатељ. Не заборавите, господине Гр-
бо, да ми знамо многе ствари, које се односе на
ваш политички и лични рад и не заборавите да
сте ви и у вашим захтевима отишли толико дале-
ко, да се противу тога буне и најосновнији мо-
рални принципи. (Др. Милован Грба: То није
истина!).

Потпредседник др. Коста Поповић: Господине
посланиче, немојте вређати посланике.

Милош Драговић (наставља): Немојте да ме
прекидате!

Потпредседник др. Коста Поповић: Морам Вас
прекинути, кад вређате посланике.

Милош Драговић (наставља): Кога вређам?
Што ме изазивају?!

Потпредседник др. Коста Поповић: Изволите
продужити.

Милош Драговић (наставља): Ја се, господо,
данас могу само одавде да насмејем вама који ова-
ко протестујете противу рада појединих мини-
стара! Зашто? Прво, ти су министри из ваше пар-
тије. Друго, ви сте тим министрима омогућили
законот да вршљају по свом ресору у персоналној
политици како хоће. Јесам ли ја гласао § 110 За-
кона о чиновницима или сте га ви гласали? Дакле
господо, кад сте дали таква овлашћења, зашто сада
по своме нахођењу и ситним политичким рачунима
и по својој неодмерености у тражењу прогона поје-
диних чиновника, протестујете данас што се учи-
тељи гоне?! Браћо, лепо је она народна пословица
рекла: ко са ђаволом тикве сади, о главу му се
лупају.

И ја вама, могу сада да кажем: Требали сте
онда да мислите кад сте гласали аутентично ту-
мачење § 110 Закона о чиновницима. Ви сте тре-
бали да мислите, када од тих људи тражите поли-
тичке услуге! Уосталом не мојте да се плашите,
господо народни посланици, јер је Југословенска
национална странка са вама, за вама је цео »на-
род« (Узвици: Тако јел!) за вама су »сви« прет-
седници општина (Узвици: Тако јел!); за вама су
сви државни чиновници (Узвици: Тако јел!). Још
томе је ударен капак, што су са вама срески на-
челници и жандарми, па чега се ви плашите у овој
држави?! Зар се плашите малих снага народних у-
читеља? Зар вама и они сметају? Зар сте дотерали
дотле да се плашите сигурности? Тешко вама ако
сте толико сигурни! (Милан Петковић: О томе мо-
жеш да говориш у другој Скупштини!).

Господо, ја када имам главу не треба ми грло!
Господо, ја сам у Финансијском одбору молио не-
ке другове из већине да ме помогну у захтеву по-
водом једног амандмана којим би дали овлашће-
ње г. Министру просвете да попуни сва празна
места у држави. Мени изгледа да тај амандман
неће бити примљен, јер хвала Богу, то тражи
основна настава, јер то тражи народна просвета,
јер то траже ваши гласачи, које ви познајете са-
мо пред изборе! (Смех.) Али, господо моја, да се
то тражи за вашу партију као за збор у Нишу, да
се то тражи за збор као што је у Сарајеву, да се
то тражи за збор као што је у Новом Саду, онда
би се нашло материјалне могућности. Видите ли,
куда вас води та ваша партија и ви не знате под
милим Богом ништа, а нарочито не води рачуна
о томе онај, ко то мора. (Један глас: Откуд то
знате?) Па шта ћете, срећа је можда што знам,
срећа је можда што сам у положају да знам. Али
је најтеже оно кад и ви знате па нећете да при-
знате. Дакле, господо, неопходно би било да се
барем усвоји амандман г. Милана Степановића
који тражи 25% да се укине дотација народним
позориштима а да се то да за потребе персоналне
политике основне наставе.

Господо, ја признајем да су позоришта кул-
турна потреба, али никако не могу да им дам пр-
венство испред основне наставе. (Један глас из ве-

ћине: И не даје им се!) Даје им се.

Дакле, господо, тих 25%, требало би да буде око 5.000.000 динара, што би потпуно задовољило основну наставу. Јесте, али ви не видите једно, господо, да ово г. Милаш Степановић, и сви добронамерни посланици траже за села, али ви видите, да Београд, Загреб и Љубљана, треба да изгубе нешто, па то недате. А села?! Села вас се не тичу. (Смех). Замислите, колико су културне потребе веће по селима, него што су културне потребе богатих и луксузних београђана, загребчана и љубљанаца. Господо, овде нема никакве демагогије! (Смех). Немојте да се заваравате, јер немате речи, којима ћете побити ову тврдњу и овај ефекат. Импутирајте ми, што год хоћете, али све је ово истина што говорим. Ви не смете дирати у та места, у њихове културне потребе, а културне потребе села — за вас су шпанска села. (Мустафа Мулалић: То је национална културна потреба!) Шта?! (Мустафа Мулалић: Позориште!) А писменост, господине професоре? Стид вас је, господине професоре да признате, да су културне потребе у „Тоски“ и „Проданој Невести“. Што не играте Ђиду?

Што се тиче, господо, средње наставе, ја бих само желео да, као и у току прошлогодишње буџетске дебате, укажем на то, да се заведе пракса од сада, да за рад и успех ђака по једном наставном предмету, служи као база за оцену и мерило, наставник, који предаје тај предмет. Није могуће, да половина разреда има двојку, и да падне из тога предмета, а да тај наставник и учитељ добије петицу. То је неправично, господо!

Стални школски надзор по основним школама, неминован је. Нарочито је досад погрешна била та пракса, што је један човек вршио дужност школског надзорника годину дана, па приликом првог и завршног прегледа основних школа, дође неки господин из бановине или министарства или из Х места, да врши оцену наставника и преглед школе, а онај који је вршио дужност школског надзорника, остане да води регистар и деловодни протокол. Самим тим, наноси се штета угледу школских надзорника, који треба да буду старешине наставног особља по селима.

Иначе, господо, ја верујем, да је просветни ресор добио једнога центлмена, у погледу схватања своје министарске дужности, и желим да у томе ресору, при спровођењу те персоналне политике, остане изван ваших ситних жеља, и изнад ваших ситних тражења. (Један глас: Кади Министру!) Немам потребе да кадим. Жао ми је, што се не познајемо, јер ви мене мерите вашим кантаром, а ја то не бих желео. Кад бих ја вас меріо мојим кантаром, какви ли би ви тек онда изгледати?! (Смех).

Господо, да резимирам: интереси основне наставе и уопште просветног просперитета своде се на следеће захтеве: 1) одвајање законским путем основне наставе од надзора политичко-управних власти; 2) постављање сталног школског надзора, које је неодложно; 3) предузимање мера да се што пре изрази наставни програм, а нарочито да се одмах заврши са издаром уџбеника, који ће бити државно издање, а по курсу; 4) да се побринемо о издржавању основних школа.

Ето, то ће вероватно дати врло добре резултате, на просветном пољу по наш народ.

Потпредседник др. Коста Поповић: Има реч г. др. Богумил Вошњак.

Dr. Bogumil Vošnjak: Gospodo, ja mislim da prosveta ne bi smela da ulazi u politička razračunavanja. Polje naše prosvete je neobrađeno u jugoslovenskom smeru, ma da je naša jugoslavenska državna ideja zavladała.

Ja pozdravljam gospodina Ministra prosvete, koji je iz spoljne politike prešao u prosvetu. Sto se tiče moje malenkosti ja sam sa katedre universiteta u jeku svetskog rata ušao u spoljnu politiku. Pozdravljam gospodina Ministra u foelji ministra prosvete, ali dozvolite mi takode da se dotaknem problema jugoslovenske prosvete ulazeći nešto dublje u sam taj problem. Ja neću govoriti ni o udžbenicima, ni o premeštanju nastavnog osoblja, nego ću govoriti o jednoj drugoj stvari.

Ministar prosvete je konstatovao da u njegovom resoru ima 34 hiljade nameštenika. To je ogroman broj i ja mislim da oni, koji su zamerali da se u Ministarstvu prosvete vodi isključivo personalna politika, zaboravljaju jednu stvar, a to je da jedno Ministarstvo koje ima posla sa tolikim hiljadama činovnika, ne može da se posveti onoj čistoj stvari, koja je po mome shvatanju najvažnija a to je, da daje smernice, jugoslovenske smernice, za jednu prosvetnu politiku.

Ja bih otvorio Zakon o nazivu i podeli Kraljevine. To je Zakon kojim su ustanovljene banovine. U tome zakonu po čl. 8 kaže se, da svi poslovi koji se odnose na osnovnu nastavu i građansku nastavu u zemlji, prelaze na banovinu. S toga je veoma žalim, što mi danas nemamo zakon o uređenju banovina, kojim bi se odnosi između ministarstva i banovine jednom uredili. Ja mislim da nije korisno po jugoslovensku prosvetu, ako se dogada to, da imenovanje, penzionisanje i nameštanje ovoga ogromnoga broja učitelja i učiteljica spada na centralu u Beogradu. Imamo banovine i banove. Ti banovi bivaju prema nahodanju centralne vlasti postavljeni i smenjivani i oni su nosioci državnog autoriteta u banovinama i nije potrebno da naš ministar prosvete zadrži za sebe postavljanje učitelja i učiteljica u Jugoslaviji, nego treba da se pristupi jednoj decentralizaciji naše osnovne prosvete. Naravno ova decentralizacija ima jedan glavni uslov, a to je, da se naša prosvetna politika mora voditi u duhu državnog i narodnog jedinstva.

Gospodo, Ministar prosvete je čuvar i najviši nadzornik nad jugoslovenskim pravcem u prosvetnoj politici. I on mirne duše može ustupiti banovinama izvesne poslove. Ja se nadam da će budući zakon o uređenju banovina doneti rešenje ovoga, priznajem, teškoga ali vrlo važnoga pitanja.

Gospodo, ima 1300 kandidata za postavljenje za učitelje i mi, narodni poslanici, moramo se boriti za svakoga pojednog učitelja. Ja sam za postavljenje samo jednoga učitelja morao nebrojeno puta da obijam pragove Ministarstva prosvete. Bilo mi je obećano, ali nije učinjeno.

Gospodin Ministar prosvete govorio mi je o ovlašćenju u Finansjskom zakonu. Ja moram da kažem da ovlašćenje još uvek ne znači kredit. U vremenu kada imamo socijalne poreze, ja mislim da bi trebalo stvoriti i jedan kulturni porez za otvaranje osnovnih škola i unapređenje osnovne nastave uopšte.

Gospodo, statistika osnovne nastave sigurno je danas druga nego što je bila u početku našega ujedinjenja. Ja ovde nemam brojke, ali ako bi statistiku

naših osnovnih škola uporedili sa statistikom drugih balkanskih zemalja, mi bi došli do zaključka, da mi u pogledu naše osnovne nastave nismo u prvome redu prema ostalim balkanskim zemljama, ni po broju osnovnih škola, ni po broju nastavnika.

Što se tiče građanskih škola, ja mislim, da pitanje građanskih škola ne treba da se smatra samo kao jedan pokušaj. Građanske škole imaju svoje pravo na egzistenciju, i to je dosadašnja praksa dokazala. Stoga bih mono g. Ministra prosvete, da što pre donese zakon o građanskim školama pred skupštinu. Ja vam kažem, gospodo, da samo jedan potez g. Ministra prosvete može mnogo dobra da učini. Njegov prethodnik na primer imenovao je dve slovenske učiteljice iz moga sreza u Južnu Srbiju. I ove dve učiteljice vratile su se kući sa punim oduševljenjem za Južnu Srbiju. One su se potpuno oduševile novom sredinom. To njihovo imenovanje bio je upravo jedan nacionalni čin. Jedna se je od njih udomila u Južnoj Srbiji i ostaće tamo da živi kao veza između naših južnih i severnih krajeva.

Sada bi, gospodo, hteo da govorim o jednoj dosta teškoj stvari. Naša prosveta je u istini jedna nežna biljka. Naša jugoslovenska kultura još je uvek jedna nežna biljka protivu koje se biljke diže vior strasti, plémenskih predrasuda i drugih nezdoga. Ja mislim, gospodo, da je našoj Jugoslaviji potreban ne samo jedan privredni plan, nego i jedan kulturni plan i ne samo kulturni plan u pogledu osnivanja škola, nego i jedan jugoslovenski plan sa ciljem: kako ćemo ovih 14 miliona Jugoslovena povezati jednim jugoslovenskim mentalitetom.

Gospodo, mi imamo jednu državnu ideju, a ova državna ideja to je jugoslovensko narodno jedinstvo. Ova državna ideja povezana sa divnom Vidovdanskom etikom morala bi biti osnovica za celu našu prosvetu i za takav jedan kulturni plan Jugoslavije. Danas, žali bože, mora jedna stvar da se konstatira, da mi u doba jugoslovenskog narodnog i državnog jedinstva nismo potpuno osvedočeni da li i cela omladina stoji iza nas. Danas su vrlo jaki pokreti u našoj zemlji anacionalistički, marksistički internacionalni, i mi ovoj omladini ne dajemo ono što treba. Potrebno je da ovu omladinu povežemo u taboru jugoslovenskog nacionalizma. Šta rade druge zemlje? Šta radi Italija, šta radi Nemačka, šta radi i Rusija u tome pogledu? Najveća je garancija jedne državne ideje omladina. Mi vidimo rasparčane organizacije različitih boja, ali ne vidimo omladinu u jednom tarobu. Ja sam bio prošle godine u Lajpcigu i u Holu, možda najveće stanice na svetu, video sam nekoliko hiljada nemačke omladine muške i ženske pod svojim barjacićima. I pogled na ovu ogromnu masu organizovane omladine napravio je na mene ogroman utisak.

Ja žalim da ima u Jugoslaviji mnogih, koji jedu državni jugoslovenski hleb, ali ne smatraju da je za njih potpuno obavezna, ova naša velika državna ideja. Ako bi mi po našim univerzitetima — a ja strahujem da g. Ministar prosvete ima vrlo mnogo glavnobolje sa našim univerzitetima — potražili, mogli bi naći mnogo ljudi koji nisu jugoslovenski orijentisani. Naći će se razni nacionalni defetisti, ljudi koji pripadaju svima drugim pravcima samo ne pravcu naše državne politike. Ja mislim ako govorim baš o univerzitetima, ja moram da podvučem da je državna ideja mnogo jača, mnogo silnija od svijih predrasuda srednjega veka, u kojemu su se razvijale izvesne autonomije i izvesne povlastice. U današnjem dobu celu našu pro-

svetu od universiteta do osnovnih škola treba da vodi jedna naša državna ideja, naše Jugoslovenstvo, a sve drugo treba pred ovom državnom idejom da iščezne.

Samo jedna kratka napomena ovde. Nije dobro ako Vlada forsira najstrožiji monopol u pogledu štamparskih preduzeća. Ja mislim da uz državna štamparska preduzeća treba da egzistiraju i privatna štamparska preduzeća. I Ministarstvo prosvete treba da vodi računa i o privatnim štamparskim preduzećima.

Ja ću, gospodo, da završim svoj govor. Ja sam potpuno uveren da će g. Ministar prosvete ići pravim putem i zaključujem s jenom molbom i s jednom željom. U ovom Domu desile su se velike diskusije o skandalima, bilo je senzacija na dnevnom redu, ali skandali i senzacije nikad ovaj Dom ne smeju da odvrte od konstruktivnoga rada na našoj prosveti, koja mora biti jugoslovenska i konačno ispoljavanje jugoslovenskog kulturnog etatizma.

Potpredsednik dr. Kosta Popović: Ima reč g. Sever Varda.

Sever Varda: Gospodo narodni poslanici, kad je govor o narodnoj prosveti bez iznimka mi se svi slažemo i zagovaramo da moramo učiniti sve što nam je moguće za naše prosvetne ustanove. Pomažemo u prvom redu ustanovu osnovne nastave. Mi u svojoj zemlji moramo najpre da gledamo da podignemo osnovu prosvetu, kao osnov svakoga napretka, jer osnovna prosveta rasadnik je narodne prosvete, a po tom i rasadnik napretka i razvitka zemlje. Škola je od uticaja na svakoga građanina, a napose na seoske naraštaje i tu ima osobite važnosti, jer ona ne samo što time podiže stupanj pismenosti našeg naroda, već ga i duhovno podiže i spaja i u nacionalnome smislu.

Ovu visoku funkciju, koju imaju da vrše naši prosvetni radnici, mi smo pozvani u prvom redu da pomažemo i da sa ovoga mesta zagovaramo, da širimo narodnu pismenost, da našem naraštaju dajemo nacionalno vaspitanje i stvaramo našu jugoslovensku inteligenciju.

Naš seoski narod, koji prije nije tražio škole, sad nasuprot oseća veliku potrebu osnovne škole, jer uvida sve koristi od iste, i jer je uvideo, kako onaj koji je pismen bolje prolazi od onoga koji je nepismen. Ali pored svoje najbolje volje i želje i pored svoga nastojanja da dode do škole, mnogi naši siromašni krajevi, osobito Dalmatinske Zagore, nisu u mogućnosti da dodu do svoje osnovne škole, jer je narod u velikoj nestašici i materijalno iscrpljen privrednom krizom. Naša zagorska sela u ovom pogledu još mnogo zaostaju i u mom srezu ima preko 20 sela, koja vapiju za školom a ne mogu do škole da dodu. Selo Bitelić u općini sinjskoj sa 800 stanovnika duša i 350 djece; još nema nikakve škole. Ovaj jedini primer dovoljno govori o zapuštenosti naše Zagore.

Suma predviđena u budžetu Ministarstva prosvjete kao pomoć siromašnim krajevima na podizanju osnovnih škola svakako je premalena i u doba nužne štednje, a isto tako i u ostalim partijama osnovne nastave predviđene sume nisu dovoljne, da se naša osnovna nastava pomogne i popravi.

G. Ministar naveo je danas, da u našoj državi ima 1200 praznih učiteljskih mesta, a 1700 mladih učitelja koji godinama čekaju na službu. Računajući da bise sva prazna učiteljska mesta mogla popuniti sa godišnjim izdatkom od 14 milijona dinara, jasno je,

da je ova štednja, štetna po našu narodnu prosvetu i stru prosvete sva potrebna finansijska sredstva, da se prilike osnovne nastave pomognu i poprave.

U Primorskoj banovini, kako je g. Ministar ovde naveo, i u tom pogledu najgore zaostajemo. Od 500 i nekoliko osnovnih škola, koje imamo u Primorskoj banovini, ima zatvorenih 36 škola, a praznih odeljenja 150. Od toga u mome srezu ima 18 praznih mjesta, a ima pojedinih odeljenja sa 180 djece. Čvrsto se nadam da će g. Ministar, imajući u vidu velike potrebe Primorske banovine, a osobito mojega sreza, nastojati da nas što prije i što izdašnije u tome pravcu pomogne.

Radi premeštaja jednog nastavnika iz moga sreza u drugi srez slobodan sam skrenuti pažnju gospodinu Ministru, da je škola u Otoku Sreza sinjskog, koja ima 4 odeljenja sa 312 djece, ostala zatvorena i već je 4 mjeseca bez nastavnika.

Ja moram da izrazim svoju osobitu zahvalnost Ministarstvu prosvjete za pomoć, koju sam do sada imao na podizanju novih školskih zgrada i da izjavim da je u mome srezu od našeg Ujedinjenja do danas u ovom kratkom vremenu učinjeno mnogo na podizanju osnovnih škola. Svakako mnogo više nego prije za 50 i više godina. Po tom ova zapuštenost našeg zagorskog sela nije ni od danas ni od juče, već je ona ostavština tuđe vladavine, koja nas je u svemu pa i u prosvjeti zapostavljala i zanemarila.

Kao poslanik jednog zagorskog kraja, gdje je prva potreba osnovna nastava, ja se ograničavam za samu osnovnu nastavu i sve ove napomene, koje sam učinio i u najboljoj namjeri i želji za opšte naše narodno dobro, želim da tako bude shvaćeno, pa imajući puno povjerenje u ličnost današnjeg gospodina Ministra prosvjete, ja ću glasati u pojednostima za budžet Ministarstva prosvjete isto kao što sam glasao u načelnoj debati. (Odobranje i pljeskanje).

Potpredsjednik dr. Kosta Popović: Ima reč narodni poslanik g. dr. Milan Metikoš.

Dr. Milan Metikoš: Gospodo narodni poslanici, budžet Ministarstva prosvete iskazuje se u ukupnim rashodima sa 816,482.581 dinar, te je prema tome nešto veći nego li lanjski. Hoću odmah da kažem da niko u našoj zemlji ne bi mogao ništa prigovoriti tome ako se čine izdatci i rashodi na podizanje naše prosvete. Ako išta u našoj zemlji, to je prosveta prvo, što nam treba, da se ona podiže i da se sistematski razvija. Ali opet, gospodo; uza sve napore, koji se čine od oslobođenja i Ujedinjenja na ovamo, opažamo, da u tome radu nije bilo sistema, nije bilo plana, nije bilo programa. Izgleda, da se i ovde, kao i u svima drugim poslovima i u svima drugim resorima, radilo na parče, da su se pravili eksperimenti i da ti eksperimenti nisu davali ono, što se od njih očekivalo, pre no što se pristupilo izvođenju posla.

Gospodo, danas smo imali priliku da čujemo iz usta g. Ministra prosvete, gde nam kaže, da je izraden nastavni program za rad osnovne nastave. Ali, g. Ministar nam je odmah kazao i to, da je po predlogu Glavnog prosvetnog saveta odložio sprovođenje toga nastavnog programa za to, što treba najpre da se izrade udžbenici. Ja sam, gospodo, slobodan tim povodom da kažem ovo: mi već toliko godina posmatramo šta se radi sa tim udžbenicima i mi svi vidimo da te udžbenike rade u glavnom sve isti ljudi, većiom članovi Glavnog prosvetnog saveta. Vidimo,

isto tako, da dok su sve druge knjige, i naučne i poučne, po svome sastavu i po svome obimu, vrlo jeftine u prodi, dotle su školske knjige svaki put sve skuplje i skuplje. Narod se opravdano žali što se ove stvari u toj formi trpe i on odavno teži da nade razumevanja u Kraljevskoj vladi, odnosno u Ministru prosvete da jedanputa stane na put toj pljački i učini, da svaki može lako i jeftino doći do udžbenika, jer se zapaža da je ovo što se sada radi, jedan sistem, jedno specijalno pogodovanje i neopravdana zarada izvesnim ljudima. Ja sam slobodan da ustvrdim, gledajući palate izvesnih nastavnika, da su ih napravili vršeci kompilaciju nekog stranog udžbenika, pa im to primljeno kao udžbenik, koji se natura školama i koji se mora kupovati po celoj zemlji. Opažamo dalje da skoro svaka banovina ima drugi udžbenik za isti razred. Narod usled toga dobija dojam, da je korupcija uzrok što se to tako radi.

Bilo bi potrebno, da prvo Ministar prosvete u izradi svoga prosvetnoga programa odredi, šta i koji materijal imaju deca u kome razredu da savladaju, pa bi onda prema tome jedna komisija stručnih nastavnika trebala taj program da razradi i izradi udžbenike na tim školama. Tim komisijama trebalo bi odrediti nagrade za rad, a ne propuštati izbor pojedinih komisijama, koje će pojedini udžbenik da toleriraju godinu dana dok pogodovana ličnost zaradi pare, a druge godine da se preda drugome, tako da od toga u stvari bude samo štete.

Ja to sa ovoga mesta osudujem kao jednu koruptivnu i jednu, za našu prosvetu, očajnu situaciju.

Ako g. Ministar prosvete — tu mu dobru volju neću da osporim — želi da uvede red, neka u tom pravcu učini što je potrebno.

Ministar prosvete ima privredno preduzeće, koje se zove Državna štamparija. On tu ima mogućnosti da štampa udžbenike. Ali on prepušta da pojedina lica, kojim se daje monopol koncesija za eksploataciju udžbenika, nadu svoga izdavača, da sa njime pogodaju uslove izdavanja i štampanja. Prvi je zahtev, da u izradi prosvetnog programa Ministar prosvete naredi, da izradu udžbenika, imaju da rade komisije, koje će proučiti sve nastavne sisteme po svima državama, pa što nadu da je najbolje za nas, neka primene i kod nas. Prema tome neka druga komisija sačinjava udžbenike, koji su za našu decu potrebni i neka budu svuda na celoj teritoriji naše države isti udžbenici, sa istim sadržajem. Treba onemogućiti specijalno izdavanje udžbenika, kao što se sada radi, da se štampaju razni udžbenici, za decu istih razreda, istih zavoda, samo po raznim krajevima zemlje drugojače. Državna štamparija ima mogućnosti — proširuje se — da te poslove sama svrši i da kalkulira po najnižoj ceni. Jer ako se želi da deca dodu do boljih udžbenika, treba učiniti da su ti udžbenici što jeftiniji. Nikad i nigde ni u jednoj zemlji nisu bili tako skupi udžbenici, kao što su skupi danas kod nas, kao da se ide sa jednim planom da se pogoduje izdavač, onaj, koji je na knjizi stavio svoje ime kao sastavljač udžbenika. To će pogoditi roditelje dece i to onih najsiromašnijih, jer inače deca ne mogu da uče predmete.

Tu se traži reorganizacija dostojna prosvetne visine. Da se sve ove linije, koje se kroz Prosvetni savet pogoduju, promene. Pogodovanje samo izvesnih lica da se ukloni, da bi se izbacio prigovor da je i tu ušla korupcija, koja treba da se goni iz hrama prosvete.

Kao što su skupi udžbenici zapreka da se prosveta može normalno razvijati i zapreka da svaki dode do mogućnosti da se prosvetom koristi, tako isto je velika zapreka i školarina. Školarinu je uveo g. Ministar finansija iz fiskalnih potreba države, tragajući za prihodima. On je smatrao za potrebno, da unese školarinu kako bi školarina mogla da pokrije jedan deo troškova za škole. Ja ću biti slobodan da kažem, da je to jedna vrlo neopravdana mera u našoj zemlji, u kojoj prosveta nije baš na tako visokom nivou. G. Ministar finansija mogao je da nađe te izvore prihoda i na drugoj strani. Mi smo mu dovoljno ukazivali mogućnosti gde to može da nađe. Mi smo upirali prstom u one najkrupnije, finansijski najjače, koji su uz to i stranci, a u našoj zemlji imaju preduzeća u svrhu iskorišćavanja naših narodnih redova, da tamo pritisne i pošalje sposobne finansijske organe jer tamo može da nađe potrebna sretstva, pa nebi bilo potrebno putem školarine tražiti pokriće rashoda opšte administracije.

Gospodo, školarina utiče rdavo i u srednjoj i u visokoj školi. Omladina, koja se u tom pravcu ogorčeno ističe i žali ima puno pravo i naša je dužnost da brinemo da se školarina bezuvjetno ukine. A ako se uvede da se uvede samo za one krajnje imućne kojima školarina može da dode kao jedan sporedan dodatak, koji ih neće teretiti. U školi imate deo činovničke dece, a mali činovnici nisu baš najbolje plaćeni. Ja sam imao prilike lanjske godine da vidim jednog takovog činovnika, koji je imao troje četvoro dece u gimnaziji. Imao je od žene uštedevine u jednoj banci u Zagrebu. Trebao je da upiše decu, no banka mu novac nije mogla dati a prinadležnosti na vreme nije dobio. Deca su mu stradala, jer ih nastavnik nije hteo da upiše bez plaćene školarine. Ja mislim da tome pitanju treba pokloniti punu pažnju, i g. Ministar prosvete neka se brine da skloni u Ministarskom savetu Ministra finansija da za ovo vrelo prihoda nađe naknade na drugoj strani. Omladina, koja se ljuti zbog toga tereta, koji joj sprečava mogućnost školovanja, ima puno pravo.

Ja sam hteo da skrenem pažnju još na jednu stvar. Kad smo čuli da imamo 1.200 odeljenja osnovnih škola, i kad smo čuli, da ima preko 150 izgrađenih novih osnovnih škola, koje nemaju ni jednog nastavnika, ja držim da se kod te činjenice treba ozbiljno da zamislamo. Opravdan je jedan prekor: kad mi možemo da trošimo na naša pozorišta, koja služe samo gradovima, — neću da kažem da pozorišta nisu kulturna potreba, — držim da bi bilo pravilnije, trošiti više na osnovne škole u selima. To pravdaju cifre. Na primer pozorište u Beogradu prima od države oko 6,758.000 a grad Beograd ima svoj budžet od preko 600 miliona dinara. Beograd bi lako mogao, da unese u svoj budžet i taj rashod za pozorište, a sa onih 6 miliona moglo bi Ministarstvo prosvete da udovolji potrebama osnovne nastave, po selima. — Isto tako, gospodo, u Zagrebu se troši na kazalištima takode krupna svota od blizu 4 i po miliona, a u Ljubljani preko 3 miliona dinara. Ja držim, da bi trebalo u te stvari da se zahvati i da se bezuvjetno omogućiti da i selo dode do prosvete, jer nije pravo, gospodo, da varoši imaju sve, i univerzitet i sve škole počevši od osnovnih, kao i sve moguće kulturne ustanove, a sela naša, koja daju veliki tribut našoj zemlji i državi, da ne mogu da dobiju ni po jednog učitelja. Ja držim, gospodo, da u tom pravcu treba skrenuti ozbiljnu pažnju g. Ministru prosvete. Neka u

tom pravcu bezuvjetno preduzme hitne mere, jer od onih ušteda koje će dobiti po ovlašćenju prema Finansijskom zakonu, ja držim, da neće biti mnogo koristi. A ako treba pomoći treba pomoći brzo. Ja vas uveravam da u mome srezu postoji škola, koja je od pre 30 godina imala po dva nastavnika, a sada, više od godine dana, nema ni jednog jedinog. Uzaman su bile sve molbe, uzaman su bile sve žalbe iz naroda, kaže se: nema budžetske mogućnosti.

Isto tako moram da skrenem pažnju g. Ministru prosvete na ovo: Opazio sam da se uvrežila jedna čudna praksa. Za izvesne nastavnike protekcionare, iako nema uslova po zakonu da sede po izvesnim centralnim mestima, stvaraju se ti uslovi na taj način, što se dotična lica premeste u unutrašnjost, pa se posle ta ista lica dodele na rad u Zagreb, Zemun, Pančevo, Beograd i t. d. To je jedna praksa koja demoralizira kadar nastavnika, jer vide, da se protekcija vodi i da se ne postupa po sposobnosti i po spremi pojedinih lica, nego po izvesnim specijalnim i ličnim obzirima. Tako isto imam da primetim: Cuo sam opravdane žalbe, da se izvesna lica pomoću intervencija, koje se plate, osiguraju, da dobiju bolja mesta i da mesta iskorišćavaju na veliko. Ja sam svojevremeno u pitanju borbe protiv korupcije naglasio, da bi bilo potrebno, da se i po personalu obavje revizije. I kod onih lica koja rade personalne stvari, valja stvari revizirati da se vidi, da li su on iz svojih redovnih pri nadležnosti mogli da stiču, da podižu izvesne vidne i krupne objekte, koji pokazuju, da je njihov položaj takav, da sem redovnih pri nadležnosti pritiču njima i sa druge strane prihodi. Neka bi se g. Ministar prosvete, po tome pitanju malo zainteresovao i zamislio. Možda bi u svome resoru mogao naći materijala, da olakša posao g. Ministru pravde, kad potrebna komisija bude obrazovana da radi na progonu korupcije.

Ja sam kazao: Ako se naša prosvetna politika bude vodila planski i po najboljim silama koje treba da je organizuju, g. Ministar prosvete naići će na najbolje razumevanje ne samo Narodnog predstavnništva nego i čitavog naroda. Ali dok se ne vidi brigada o najbitnijim potrebama narodnim, ne treba se čuditi, što se gleda sa skepsom na najbolje planove, koji se iz godine u godinu prilikom budžetske debate pokazuju. Iz tih razloga moram da glasam protiv ovoga budžeta. (Odobranje i pljeskanje na levice)

Потпретседник др. Коста Поповић: Има пет народних посланик г. Милан Петковић.

Милан Петковић: Господо народни посланици, многа господо предговорници говорили су о врло корисним темама из области проsvete. Оставање тих тема претпоставља нормално стање у основној и средњој настави. Нажалост ја не могу говорити о тим и сличним темама с обзиром на изузетно бедно стање у основној и средњој настави оних крајева, које ја имам част претстављати у Народној скупштини. Зато, господо, ја ћу да се ограничим на оне најелементарније потребе, основне потребе тих крајева.

По предлогу буџета за 1934/35 годину предвиђају се издаци за универзитете у суми 63 милиона 538.093 динара, за средњу наставу предвиђају се издаци у суми 106,461.040 динара, а поред средње наставе предвиђа се посебно за учитељске школе 19,267.218 динара и за грађанске школе 28,543.047 динара, а за основну наставу и народно просвећивање 501,511.365 динара.

Према прошлогодишњем буџету било је одобрено за универзитете преко 67 милиона динара, за средњу наставу око 109 милиона динара, а посебно за учитељске школе нешто преко 20 милиона динара, а за грађанске школе није било ништа одобрено. За основну наставу било је одобрено 512,315.425 динара.

Предложени издатци према прошлогодишњим издатцима мањи су код универзитета за 3,5 милиона динара, код средње наставе за 2,5 милиона динара, а код учитељских школа мањи су за нешто испод 1 милион динара; код грађанских школа ти су издатци за идућу годину већи за 28,5 милиона динара, јер ова глава „грађанске школе“ нова је према прошлогодишњем буџету. Код основне наставе и народног просвећивања мањи су издатци за 10,804.060 динара.

Али, уколико је редовним расходима за идућу годину предвиђено овим законским предлогом мање, него што је то било одобрено за прошлу годину 1933/34 за универзитете, средњу наставу и учитељске школе, утолико су предвиђени ванредни расходи и за универзитете и за средњу наставу, управо онолика сума је предвиђена, колико је потребно да се тај мањак изравна. Остаје неизравнат мањак или диференција само за основну наставу, јер се у ванредним расходима предвиђа за основну наставу само 2,033.000 динара.

Из ових бројева јасно се види несразмера издатака који се предвиђају за основну, средњу и високу просвету, јер издатци за средњу просвету већи су од високе просвете само за 2,5 пута, ако ту сврстамо учитељске и грађанске школе, а ту им је свакако и место. За основну просвету предвиђено је само осам пута више него за високу просвету и три и по пута више него за средњу просвету.

Па кад је овако стање, онда није чудо да се већ више времена и година код нас озбиљно говори и стражује од хиперпродукције интелигенције, а истовремено имамо срезова са 94% непписменог становништва. Ово је неправедна и штетна несразмера, јер основна просвећеност, која се стиче у основним школама јесте, или бар треба да буде, једно од најосновнијих и најелементарнијих права свакога грађанина једне културне земље у садањем двадесетом столећу. Основна просвета је насушна потреба сваког грађанина као и насушни хлеб у садашњем времену. Ова насушност основне просвете намеће се по сили и снази замаха у многа напредовања и развијања у свету у двадесетом столећу. Јер у данашњем времену, у светској утакмици и конкуренцији тешко је опстати и сачувати се и онима који су наоружани са знањем, а поготову још и теже непписменом човеку. Непписмен човек у данашњем свету и у животној борби једнак је оном војнику који је послат у рат да се бори против непријатеља који је снабдевен свим најмодернијим справама и оружјем. Један наш јавни радник, говорећи о једној прилици о привредној моћи нашега народа и његовој животној борби у светској кризи, казао је да је привредна способност свакога, па и нашега народа везана и да она зависи од његовог просветног стања и његове просвећености. Јер и ако је свуда привредна депресија, ипак постоји извесна утакмица и конкуренција у животној борби за егзистенцију.

У овој утакмици и конкуренцији просвећени народ лакше ће се снаћи и прибећи квантитативној или квалитативној конкуренцији како када му која ситуација налаже, него што ће знати и моћи учинити народ без основне просвећености и основног знања.

Зато, господо, учињена је велика неправда оним нашим грађанима, члановима нашег народа, којима се још није учинила доступном основна просвета, а да не говорим о средњој и високој просвети. Тих и таквих имаде у нашем народу велики број, а у извесним пределима проценат непписмености становништва, како сам рекао, пене се на 94%.

Има крајева, господо, где на целом простору у дужини до 80 км. и у ширини до 40 км. са око 40.000 становника, нема ни једне једине школе. Ја ово, г. Министре, кад тврдим, не говорим на памет, него ћу Вас уверити да овако стање постоји; ја ћу у даљем говору то показати. То су крајеви у Дринској бановини и то баш у срезовима који чине средину Дринске бановине, а то су Срезови звонички, сребнички, власенички, кладански и један део твзланског среза. Тај крај баш је онде где се власенички срез додирује са звоничким, а на том простору без школе, живи 40.000 становника. У звоничком срезу имаде 6 општина, све једна до друге поређане, са преко 20.000 становника на простору и дужини до 30 км., и у ширини до 20 км., а ни једне једине школе нема. Сличан је у томе погледу срез власенички и кладански, а нешто је боље у срезу сребничком и твзланском. Код среза твзланског мислим на онај његов део, који се наслања на срез власенички и звонички, а који је удаљенији од индустрије и среског и окружног места Твзле.

Према плану, како га је замишљао начелник Просветног одељења Дринске бановине да се изгради школска мрежа, у овим срезовима требало би 6—8 година подизати по две до три школе сваке године, па да се изгради истом онолико школа, колико не би било много, него би се тек тада могло рећи, да су ти срезови приближно подмирили са зградама за основне школе. (Један глас: Треба изградити план мреже за све основне школе у земљи). Прави се код нас неколико година, али се тај план не може да изведе због оскулице финансијских спетстава.

Потпретседник др. Коста Поповић: Молим вас да завршите, ваше је време протекло.

Милан Петковић (наставља): Ја говорим о врло важним стварима.

Потпретседник др. Коста Поповић: Не говорите само ви, сви говоре о важним стварима.

Милан Петковић (наставља): Зато, господо, и ако се налазимо у години светске кризе, ипак не би смели да занемаримо ово крупно питање, него треба наставити свим силама да се подигну школе и у овим сиромашним крајевима, како би и ови крајеви у просветном погледу кренули напред за осталом својом браћом.

Земља која има буџет преко 10 милијарди, могла би и требала би дати барем 20—30 милиона на изградњу школа у сиромашним крајевима, као што су ови срезови у Дринској бановини које сам овде поменуо.

Међутим ја сам се, господо, запрепастио од изненађења кад сам нашао 294 партију предложе-

ног буџета Министарства просвете, а то је партија „за градњу школа у сиромашним крајевима“ и видео да је ту за то предвиђено 1,900.000, дакле мање за 100.000 динара него у садањем буџету, а милион и 100 хиљада мање него буџетом 1932/33. Место да се у овом погледу поправљамо према пређашњим годинама, ми идемо на горе. Некад се давало за подизање школа у сиромашним крајевима, једној јединој жупанији 2—3 милиона, а сада је предвиђено за читаву државу испод 2 милиона. Искрено да кажем за ово сам замјерио Финансијског одбору који је вршио исправке појединих партија и позиција у првобитном предлогу буџета Министарства просвете за 1934/35 буџетску годину, а није нашао за потребно, да ову партију повиси, него је шта више сагласио се са предложеним смањењем за 100.000 динара према текућем буџету.

Потпретседник др. Коста Поповић: Молим вас да изволите завршити ваш говор.

Милан Петковић (наставља) Ову замерку, упућујем не само већини Финансијског одбора, него и мањини Финансијског одбора, а то је нашој опозицији.

Рачунајући с тим, да ће ова партија за подизање школа у сиромашним крајевима ипак остати, у предложеној суми и неизмењена, хоћу са свога места да упутим апел на господина Министра, а молим и уважене другове посланике, да ме у томе другарски и великодушно помогну, да се и од њих скромних сума већим делом обрати пажња и учини помоћ именованим срезovima Дринске бановине. Сматрам, да овај мој захтев није нескроман, с обзиром на повољније стање у дугим бановинама, осим Дринске и Врбаске, која такође није у овом погледу у завидном положају. Осим тога праведно је да се читава сума даде Дринској и Врбаској бановини и зато, јер све друге бановине, сразмерно броју својих становника, редовно сваке године у редовним издатцима много више оптерећују буџет основне наставе, него Дринске и Врбаске бановине.

Потпретседник др. Коста Поповић: Молим вас, господине посланиче, да завршите. Протекло је ваше време. Ми имамо споразум, да нико не говори дужије од 15 минута.

Милан Петковић (наставља): Ја ћу за 5 минута ићи готов. Господо, да изнесем само неколико примера за ову моју тврдњу. На основну наставу, према предложеном буџету за град Београд, који има 250.000 становника, издаје се на основну наставу 11.500.000.— На Дравску бановину са приближно 1.000.000 становника 60.000.000 динара; на Савску бановину са 2.300.000 становника 61.000.000 динара; на Врбаску бановину са 1.000.000 становника, господо, само 7.000.000 динара. Погледајте ову несразмеру. На Приморску бановину 15.000.000 динара; на Дринску на 1.600.000 становника само 21.500.000 динара. Из године у годину ово се стално понавља, па је оправдано и праведно, да се овогодишњом ставком за помоћ за грађење школа у сиромашним крајевима обрати највећа пажња, и она целокупна дадне на помоћ Дринској и Врбаској бановини.

Господо, кад смо код основних школа, морам проговорити неколико речи о процедури за грађење школа, и о плановима за школе. Салашња процедура врло је дугачка и врло скупа. Да се

добитје дозвола за градњу школе, ту мора на лице места да изиђе комисија, коју сачињавају: срески начелник, срески лекар, техничар надлежне техничке секције, школски надзорник и геометар. Господо, ова лица нису често у једном истом месту, нарочито врло често нису школски надзорник и технички стручњак. Протекне много времена, док се они споразумију, када ће утврдити дан за излазак на комисију. Осим тога овако састављене комисије коштају по неколико хиљада динара. Зато молим господина Министра, и скрећем пажњу на ово, да би изволео предузети мере и корак, да се упрости процедура за давање дозвола за градњу школа, и да се издаци за комисију сведу на најмању меру, како би ти издаци за те комисије били што мањи, а сав тај посао те велике комисије могао би свршити срески надзорник путева и евентуално геометар.

Што се тиче, господо, постојећих типова планова школских зграда, они су врло непрактични, скупи и неподесни и не одговарају крајевима брдским и планинским. На пример за једну дворазредну школу по одобреним типовима планова тражи се дужина од 26 метара и ширина од 14 метара, што кошта преко 250 хиљада динара. У једном месту где се је створило расположење да се подигне школа а била су потребна два оделења, тај народни покрет морао се је угасити јер Банска управа, држећи се строго прописаних типова планова, да зграда мора по дужини и по ширини одговарати тим типовима, није хтела дати одобрење за градњу. И зато се то питање морало да реши на један други начин, и то тако, да су они сами почели рад на дизању школе без одобрења надлежне власти и тако власт поставили пред готов чин и принудили је, да изда накардно одобрење по њиховом предложеном плану.

Придружујем се, господо, захтеву господe предговорника о увођењу јединствених и једнообразних уџбеника за целу земљу. То је једна национална потреба да би се преко њих дошло до потпуног амалгамисања и нашег националног стапања, као и зато да се спречи ова ружна трговина која се данас спроводи с уџбеницима.

Изјављујем на крају да имам пуно поверење у данашњег г. Министра просвете и верујући да ће ове моје напомене усвојити, изјављујем да ћу гласати за предложени буџет Министарства просвете. (Одобравање и плескање).

Потпретседник др. Коста Поповић: Има реч народни посланик г. Аранђел Савић.

Аранђел Савић: Господо народни посланици, пред нама је буџет Министарства просвете, а у исто време пред нама је и један проблем који изискује пуну пажњу и Краљевске владе и Народног претставништва. Пред нама је проблем наше омладине која се из дана у дан почела да претвара у интелектуални пролетаријат. Овај проблем, господо, истиче се у моменту када страшна неман која се зове економска криза свом својом јачином јуриша на све људе, и све народе на кугли земљиној. Сви су људи и народи упућени у борбу са тим питањем и сва друга питања која су у вези са животом народа, отклоњена су због тога мало у страну.

Господо, ја не знам како је у другим земљама, нити хоћу да знам, али постоји овај факат да је код нас ово питање, овај просветни проблем

много важнији, него што је економско-финансијска криза. Јер, господо, економско-финансијска криза дошла је као једна епидемија да испретура ред ствари, па ће као таква и отићи. Добро је што се људи боре противу ње, али ја сматрам, да нема ни човека ни народа на кугли земљиној који ће је изгонити, јер је за то потребан не један човек или један народ, него сви људи да имају заједничке интересе и исте погледе на ствари, па да то могу да постигну. Међутим, код овако испреплетаних интереса као што су данас код народа и појединаца, требаће још дуго времена да се она реши. Несумњиво је, да ћемо је ми као аграрна земља много лакше пребродити по други народи. Зато налазим да је проблем интелектуалне омладине много важнији но што је економска криза.

По извештају г. Министра просвете, ми имамо данас око 5100 интелектуалаца неупослених; на нашим универзитетима има данас сигурно 7 до 8 хиљада студената који ће после четири године претстављати 7 до 8 хиљада неупослених интелектуалаца. Наше учитељске школе, којих има на броју 31, нека дају просечно само по 30 свршених учитеља, то ће после 4 године дати једну цифру од 3700 неупослених интелектуалаца. На крају, све друге школе, средње и стручне, нека дају још четири или пет хиљада, и тако ће се створити једна армија после 4—5 година, једна армија од 25—30 хиљада интелектуалаца неупослених. Ваља господо знати, да је наша администрација преоптерећена и да се ти интелектуалци не могу упослити. Ако би се хтело да се на место оних пензионисаних, поставе нови, онда не треба заборавити да се много више добива у рађању и производњи него што одлази Богу на истину. Ако би се хтело тим путем да пође, онда би се пензионисањем старих преоптеретио државни буџет који је иначе преоптерећен. Ваља господо, знати и то, да је наша омладина, нека ме извине, недовољно национално васпитана, али она томе није крива. И када постоји овај факат и кад се томе дода гладан трбух, онда неминовно та омладина претставља опасност и можда ће и може да испретура ствари горе, него што је их је испретурала финансијска криза.

Ја поздрављам акт Краљевске владе, која је иницијативом нашег узвишеног претседника и Претседника Краљевске владе господина Николе Узуновића као и целокупне Краљевске владе предузела да ово питање донекле реши. Ја сматрам да ће она ово питање решити онако, како то државни и народни интереси и потребе захтевају.

Господо, овлашћење које је Краљевска влада добила за увођење штедње, даје Краљевској влади право да упосле пет хиљада интелектуалаца, колико их данас има са недовољним материјалним средствима за живот, а који чекају на упослење наместо пет хиљада интелектуалаца који се налазе у државној служби и који су материјално осигурани. Господо, ја поздрављам овај акт Краљевске владе, јер ће се његовим извршењем задовољити социјална правда.

Али, овим господо, питање овога проблема није решено, јер Краљевска влада ће у току ове године упослити пет хиљада интелектуалаца да би идуће године добила пет-шест хиљада нових и сваке године још по пет-шест хиљада нових. То

питање, господо, није могло да се реши тиме. Господо, многи људи у разговору, када се говори о овоме питању, кажу: „Па то је лако решити: Нигде у закону не пише да је држава обавезна да једноме свршеноме ђаку да државну службу.“ Јесте, господо, то је тачно, то нигде није написано а сама тенденција школа није ишла на то, да се свршеном ђаку једне школе да упослење у државној служби, него на то, да он у тој школи стече једну наобразбу, која му је потребна. Али од стварања наше мале Србије, па до Уједињења као и од Уједињења нашега до данас, није се десио случај, да дете које је завршило школу није добило државну службу.

С тим чињеницама рачунали су и ђачки родитељи, а рачунала је и омладина кад се је опредељивала којим путем да иде, то је дакле традиција. По моме скромном мишљењу једино решење тога питања лежи у томе, да се на сваки начин спречи навала омладине у оне школе, које лиферију чиновништво за државну администрацију.

Господо, ја не мислим и далеко сам од помисли да се то спречавање, нагомилавање интелектуалног пролетаријата спречава затварањем школа; школе су потребне као сунце животу, не мислим да се подижу баријере које ће спречавати навалу деце у школе, као што је сада учињено школарином, која спречава родитеље средњег сталежа да своју децу школују, али ја сам за то да се врата затворе за све оне који нису способни да у те школе уђу. Ради тога, господо, нека ми је дозвољено да учиним једну сугестију. Од какве је она важности и да ли она вреди, остављам вама да процените.

Пре свега треба утврдити број школа које лиферију чиновнике и одвојити од оних које су потребне за лично усавршавање човека. Из досадање праксе знамо да је свакоме човеку, без разлике на коме је послу потребно осморазредно школовање у основним и средњим школама, то је безусловно свакоме човеку потребно, па био занатлија, трговац или земљорадник. Али знамо и то да наше чиновништво лиферију више гимназије, стручне школе и универзитети. И ако би се ово питање хтело правилно и праведно да реши и да се задовољи државна потреба, треба још одмах у почетку донети принципијелно решење, да ли се женскиње може уопште пустити у државну службу или не. Моје је мишљење да не треба женску децу одвајати од мушке, нека се сваки такмичи, па ко буде бољи, нека иде напред. А ако би се стало на оно гледиште, које се данас чује са стране да женски чиновници, чиновнице заузимају места мушкарцима и да се женске не пуне више у државну службу, онда у том случају треба женске школе одвојити од мушких и њих подићи на достојну висину, па изградити план и програм по коме ће те школе радити.

Друго господо, знамо из праксе да чиновнике лиферију гимназије, стручне школе и универзитети, те би зато требало ограничити број ученика у тим школама. — Не кажем да ту треба нарочито забранити појединим сталежима да могу ући у те школе, не господо — него просто на просто у више разреде гимназије примати само оне ученике, који су свршили нижу гимназију или грађанску четвороразредну школу са одликом. То

исто и у наше стручне школе, које такође лиферију чиновнике. Даље господо, на универзитет примати само оне свршене ученике виших гимназија, који су положили виши течајни испит са одликом. Ту би могли да падну приговори оваки. Нису се одлични ђаци показали у животу најбољи радници. Или генијалност једнога човека не развија се одмах у почетку већ у позним годинама, по ако ово диктују државне потребе, онда нека и пропадну неколико наших генија, јер ми имамо раније у народу масу пропалних генија, па је држава ипак постојала. Постоји још један приговор, што би се на тај начин затворила врата на оној највећој кући наше просвете да не може сваки да уђе у њу. Али тај разлог отпада кад је у питању државна потреба. Ако би од оних 7000 (*Мин. просвете Илија Шуменковић*: Има их много више) студената упитали свакога од њих зашто се спрема и зашто му је универзитетска спрема потребна, ја верујем, да би у томе случају а у томе броју нашли свега 100 који би дали позитивне одговоре да им је спрема потребна ради личног усавршавања а да би сви остали одговорили да се спремају за то да се упосле у државној служби. Господо, од оваквог решења ствари и организације имали би следеће користи. Спречили би нагомилавање умног пролетаријата. Задовољили би државну и народну потребу, јер би у државној администрацији имали само оно што је најбоље, а кад у државној администрацији имамо оно што је најбоље, онда нам неће бити потребан никакав закон о корупцији.

Потпретседник др. Коста Поповић: Молим вас, господине посланиче, да завршите.

Аранђел Савић (наставља): Даље би се задовољила социјална правда, јер би школе биле за све и свакога. Родитељи би се у почетку могли опредељивати којим ће путем своју децу упутити и не би упућивали силом дете у школу и кад оно није за школу. Противу оваквога решења ствари не би, господо, нико имао ништа да примети.

Кад је сад већ реч о буџету. Министарства просвете, ја бих имао нешто да кажем о вишој педагошкој школи. Овде се у буџету воде две више педагошке школе које стају 4 и по милиона динара, и то два милиона пада на издржавање школа, а два милиона 400 хиљада на наставнике и учитеље. Више педагошке школе су основане у циљу да даду већу наобразбу учитељима, него што им дају учитељске школе. Сем тога циљ тих школа јесте да спреме добре наставнике и добре школске надзорнике. Ми морамо да констатујемо ову чињеницу, коју је подвукао г. Министар, а то је да имамо 1200 празних основних школа, а ја додајем и то да имамо неупослених студената филозофије на 6—700. У вишим педагошким школама се предају исти предмети као на универзитету само у много мањем обиму. Ја држим да су те више педагошке школе један луксуз у данашње време, јер ако нашим учитељима треба да се да већа наобразба, онда нека се повећа број година учења у учитељској школи, а на тај ће начин држава бесплатно доћи до спремних учитеља, док овако држава мора да их плаћа за време док су они на овој вишој педагошкој школи. Г. Министар војске и морнарице је лепо речито питање, а на име кад је хтео да да већу наобразбу официјерима он је подигао Војну академију на виши степен на тај начин што је наредио да се у Војну академију

могу примати само они, који су свршили 8 разреда гимназије. Јер са њиховом већом наобразбом не иду и веће принадлежности док са већом наобразбом у Вишој педагошкој школи иду и веће принадлежности. Господо, кад ми већ имамо способне људе за наставнике грађанских школа, као што су дипломирани филозофи, који су учили исте предмете, који се уче у педагошкој школи и који би радо пристали да се разврстају и по II категорији само да се упосле што захтева и социјална правда. Па кад већ имамо извесне људе који су способни за тај посао, па их не упосљавамо а одузимамо људе са посла где су они тако потребни, па их о државном трошку спремати, ја мислим да то није згодно, нарочито у овим приликама. Због тога ја молим Краљевску владу, и Господина Министра просвете да ово питање постави онако, како треба оно де факто постоји и да Вишу педагошку школу као једну луксузну установу за данашње тешке прилике укине, а све њене студенте пошаље тамо одакле су дошли те да оним знањем које су стекли даду импулс оним учитељима који нису прошли кроз ту школу, како се треба просвећивати наш народ и његова омладина.

Што се тиче школских надзорника могу рећи само толико да од 30.000 учитеља могу се наћи 375 школских надзорника који ће достојније репрезентовати школу и просвету него ови ђаци Више педагошке школе. Због тога молим г. Министра просвете да о овој Вишој педагошкој школи размисли, јер она није народна потреба него један луксуз. Изјављујем да ћу гласати за буџет (Пљескање и олобравање).

Потпретседник др. Коста Поповић: Реч има народни посланик г. др. Никола Кешељевић.

Др. Никола Кешељевић: Ја ћу говорити о једној ствари која је проведена кроз закон и коју сматрам као једну од најнеправеднијих одредаба које су уведене, а то је школарина која је заведена тако да њу плаћају и они који нешто имају и они који немају, и богати и сиромашни подједнако. Сматрам да школа у нашој земљи мора бити једнакоступна и сиромашнима и богатима и да не сме ни у ком случају бити никаквих препрека које би младиће и децу могле да ометају да зато што је један богатији а други сиромашнији да један може да се школује, а други не. А нарочито не кад је то урађено тако да буде школарина изједначена за све без разлике на имовину. Школарина, као таква, заведена је још лањске године и знате да се цифрама које су предвиђане, није добила велика сума. А шта се добило? Добило се једно велико незадовољство и једна мала цифра у срањењу са оним што се предвиђало. Резултат тога није био никакав други сем тај, да многи сиромаш није могао дати своју децу у школу.

Данас, када је то стање промењено новим одредбама Закона о порезу, оно се објављује као још већа неправда него ли раније. Данас омладина која се школује почиње од основне школе па иде до Универзитета и хоће да постане духовни вођа народа, па се за то и њој мора посветити највећа пажња, и то у толико више у колико та омладина иде на више школе. Омладина господо, интересује се питањима којима се и раније интересовала. Као што рекох, ја сматрам да нарочито универзитетској омладини треба посветити већу пажњу

него ли раније. Према тој омладини, због њене бујности и због њенога темперамента треба имати више толеранције, него што се до сада имало. Често ништавни инциденти, које почини сваке омладине живог духа и смисла и који у ствари ништа не значе, код нас се третирају као тешке погрешке. И ти, тако ништавни, инциденти, на које не би требало ни обратити пажњу, имају по нашу омладину често тешке последице и повлаче персекуције великих размера. Ја мислим, господо, да је то погрешно, јер те инциденте чини омладина која је и пре рата носила барјак слободе. Тако чине генерације као оне које су створиле ову земљу. Томе питању, господо, треба посветити више пажње, него што се код нас чини. Треба предузимати више националне и васпитне, него ли полициске мере.

Има, господо, једна друга грана, коју су више говорника овде нападали а коју се ја овде усуђујем да браним. То је уметност, господо. Уметност је највиша творевина духа свих нација. Кад су нације и ишчезле са лица земље, уметничке творевине њихове, остале су и после њих као поука доцнијим народима. То је једино остало иза њих, чим се користило цело човечанство. И за то мислим, кад се говори о питањима творевина духа и уметности, да то треба чинити са више обазривости, јер једино оно што је духовна творевина то је вечито. Све се може, господо, угушити, али велике уметничке творевине, велике творевине духа не могу се никад уништити. (Један глас: Али кад се песници постављају за дипломатске представнике!). И томе се може наћи лека, али да уметност треба да ужива протекцију овога дома и Министра просвете, то је ван сваке сумње. А да ли се то и рационално врши, — то је сасвим друго питање.

Господо, кад смо при претресу буџета Министарства просвете, морам да споменем и једно питање које се овде понавља ево већ три године, али преко кога се никако не може да пређе. То је питање школских уџбеника. Ви сви знате, господо, ако имате дете у једном разреду гимназије, па ако вам до године млађе дете стигне за тај исти разред гимназије, да се оно никако не може послужити уџбеницима које сте купили оном старијем детету. То, господо, врло много штети сироте људе који имају деце на школовању и ја сам имао прилике да видим где један такав сиротан родитељ формално плаче због тога и каже: По неки наставник захтева да купим детету ту и ту књигу, а ако му не купим, даће детету двојку. Неће дакле, питати дете да ли зна, да ли се спремило, него да ли је набавило онај уџбеник који је он препоручио. (Гласови: То су рђави наставници!), Ја сам свршио гимназију, јако сам био сиромаш, јер сам се служио у току целе гимназије једва са пет књига, а у току целе гимназије нисам имао ни пет четворки, него све петице. Био сам сиромаш па сам хтео што пре да се ишколујем. (Коста Алексић: Па зашто оде тамо, на ону страну?). Зато сам и отишао. (Веселост). Ја бих хтео да се Министар просвете заузме да се једанпут томе злу стане на пут. Господо, школске књиге су и сувише скупе. И сами наставници гимназија протестују противу тога, јер они имају више искустава, сваки час долазе у додир са тим књигама, које се тако често мењају, јер су и врло рђаво повезане и врло

слабе као уџбеници. На тај начин се долази до неједнаког образовања у целој држави.

Ја морам обратити пажњу Министру просвете на још једну ствар. Нажалост у нашој литератури појавиле су се неке појаве у вези са ауторским правом. У појму ауторског права у литератури појављује се једна немила појава, на коју мислим да треба обратити пажњу и коју треба регулисати законским путем на један праведан и строг начин. Ми имамо људе који праве компилације и издају их као своје ауторске творевине. Ви сте имали примера да професори и асистенти узајамно један другог оптужују, да асистенти оптужују професоре за плагијате и компилације. То стоји код суда и није решено. Имали смо на жалост и таквих радова који су под потписом професора Универзитета излазили, читава наша јавност писала је о томе, па се опет ништа по томе не свршава. Ја мислим да би на то требало да се обрати већа пажња, јер доста је и овај морални пад после рата, да се још и таквим путем иде. (Један глас: Ви сте за цензуру?). Ја нисам за цензуру. Уопште ово не спада под цензуру, него на сасвим другу страну. Овде је у питању да се заштити наука и творевина оних људи који су трудом и радом били способни да нешто створе. Нека се ту предузме што је потребно да се ови људи заштите.

Министарство просвете има огромне задужбине. Када би те задужбине биле реорганизоване на паметан начин, или када би биле рационално експлоатисане, од њих би било много веће користи него данас. Постоје закони о задужбинама, али мислим да је стање задужбина тако да би требало наћи неки пут и излаз, да се њихове стање савршенијим законом регулише, јер онда би министар просвете, а нарочито наш Универзитет, иначе милијардер у имању, имали користи, а овако немају никакве користи. На тај начин било би решено и питање кредита и фондова у будуће и за Министарство просвете и за наш Универзитет.

Ја сам сматрао за потребно на ово да обратим пажњу, јер у просвети колико год будемо давали, мало ћемо дати. Ми нажалост падамо међу земље у Европи, које имају целе покрајине, или ако хоћете и бановине, као најнеписменије крајеве Европе. Па када је то тако онда се треба старати на све могуће начине да просвета добије довољно кредите. Што се тиче свих осталих питања, персоналне политике и свега тога, остављам да то обраде они које то интересује, јер сматрам да је код ових капиталних и важних питања све то ситно.

То сам имао да кажем о просвети. Али услед осталих особина ваше политике из већине и свега другог ја, као и моји другови, гласаћу против овог буџета. (Одобравање на левици).

Потпретседник др. Коста Поповић: Реч има народни посланик г. др. Милан Стијић.

Dr. Milan Stijić: Gospodo poslanici, Ministarstvo prosvete, na oko, neđuzan resor za promicanje prosvete, znanosti i umetnosti, u stvari je politički od prvoklasne važnosti. Ministarstvo prosvete, preko svojih organa, treba da izvrši naše puno duhovno ujedinjenje i osposobi svoje građane da budu svesni kako svojih prava tako i dužnosti, da shvate svu uzvišenost i veličinu državne i nacionalne slobode. Pitamo se, da li su ti naši građani u tom pravcu dovoljno vaspitani, da oni koji su stvarali i stvorili

ovu državu mogu mirne duše pri svom odlasku predati državnu upravu onima koji nadolaze? Ovo je pitanje veoma važno, jer smo mi, sjedinivši se, imali jedan deo naroda koji ne samo da nije bio vaspitan u duhu jedinstva, nego je kroz stolec bio nošen u protivnom pravcu.

To je istoriska fatalnost koja je zadesila i druge narode, koji su bili pod austrijskim ropstvom. Kavur je nakon ujedinjenja Italije uzviktnuo: »Italia e fatta, adesso bisogna fare Italiani« (Italija je stvorena, sada treba stvarati Italijane). Kako Mussolini smatra prvom svojom zadaćom da stvori od Talijana jedan duh, jednu misao i jedno osećanje — talijansko, znači da to ujedinjavanje duhovno u Italiji još i danas, nakon 60 godina, nije završeno. Ono se tamo nameće kao nužna državna potreba. I ja ovo spominjem, jer se jedan deo emigranata, koji rade protiv našeg jedinstva, sklanja u fašističkoj Italiji.

Želim da ukažem na nacionalno vaspitanje, koje se daje u Francuskoj Republici. Ta velika Francuska nacija, koja vaspitava svoju decu i svoj narod u najširim čovečanskim idejama, najveću brigu posvećuje, da studijem nacionalne istorije od svih svojih građana stvori prosvetlene i čestite Francuze, jer smatra, da samo oni ljudi koji poznaju i vole svoju otadžbinu mogu da budu i dobri članovi ljudske zajednice. A šta je kod nas činjeno u tom pogledu? Da li je kod nas postojao jedan planski, visoki nacionalni program, i da li je kontinuirano provoden? Moram priznati bilo je i pre 1929 godine, a naročito posle 1929, sporadičnih pokušaja, ali jedne konsekvantne i velike prosvetne politike nije bilo, a dešavalo se da je čak i Ministarstvo prosvete dolazilo pre 1929 godine u situaciju da bude predmet potkusurivanja za razne političke i stranačke transakcije na štetu opšte državne i nacionalne prosvetne politike. (Odobranje).

Pre svega, gospodo narodni poslanici, moram da konstatujem da sam u neprilici kome da uputim eventualna priznanja i zamerke u pogledu rada u resoru Ministarstva prosvete. Za ove tri godine izmenila su se u ovom Ministarstvu tri ministra i slučajno svi su sedeli na tu stolicu kad je dolazio budžet pred Skupštinu, i mi smo se nalazili u toj situaciji, da smo morali u diskusiji o radu u Ministarstvu prosvete izdvajati ličnosti g.g. Ministara i zadržati se na čisto načelnom terenu. Tako je bilo, kako znate, sa g. dr. Kojićem, tako sa g. dr. Stankovićem. E, pa, gospodo, kojim pravom da mi tražimo da nam odgovara za rad u Ministarstvu prosvete sadašnji Ministar g. dr. Šumenković, koji je tek došao, kad se još nije ni ugrijao na toj stolici, i pitanje je, Bog zna, dokle će se na njoj zadržati.

Zato, razume se, sve moje zamerke niukoliko ne mogu tangirati sadanjeg Ministra prosvete, g. dr. Šumenkovića, ali u toliko više ga molim da posveti pažnju mojim nekim konstatacijama, koje neće biti ni pohvalne ni prijatne. Svako Ministarstvo, gospodo, mora imati svoju, bar za izvesno vreme, fiksiranu politiku i nju provoditi po tačno određenom planu, sa tačnim ciljem, koji treba da se postigne, sve dok ne nastupe momenti koji nužno uvetuju menjanje i skretanje sa određenog i stalnog puta kojim se pošlo. Ministarstvo prosvete treba da ima takode jednu stalnu i određenu politiku. Ta politika treba da bude upravljena stazom državnog jedinstva, državne ideje, čuvanja naše nacionalnosti i sprovo-

denja našeg ujedinjenja kroz najšire slojeve našega naroda.

Mi moramo, na žalost, priznati da i posle četrnaestogodišnjeg zajedničkog života nailazimo na izvesne pojave koje dokazuju da naše mase nisu još uvek dovoljno spremne da shvate ono što je stvoreno sa toliko dragocenih žrtava. Poradi toga je zadatak naše prosvetne politike krupan i pun odgovornosti prema državi i naciji, jer ona mora ići putem kojim je potrebno da te mase spremi, da donese unutrašnje oslobođenje i državno jedinstvo, koje sadrži državnu ideju, ideju našeg jedinstva, ideju potpunog bratstva i čuvanja toga bratstva. (Odobranje).

Ja verujem da je većina dosadašnjih naših Ministara prosvete ovako mislilo, kao što verujem da misli i sadašnji Ministar g. dr. Šumenković, ali se malo na tome radilo, bilo što su se često menjali, bilo što su bili partizani. Da mi imamo neko stručno prosvetno telo u Ministarstvu prosvete, koje bi vodilo tu prosvetnu politiku i za nju odgovaralo, onda česte promene na stolici Ministra prosvete ne bi toliko uticale i kočile rad i nesmetano provođenje fiksirane politike.

Kako je sada kod nas, Ministar prosvete je inicijator i nosilac celokupne prosvetne politike, i česte promene na tom položaju ne dopuštaju da se ustali već određeni pravac u prosvetnoj politici. Tu leže razlozi nedovoljnog pregledu i nadzoru nad celokupnim provadanjem te prosvetne politike, premda država ima i puteva i načina i sretstava da tu politiku izvede. Naše škole, osnovne, srednje i više daju mogućnosti Ministru prosvete da, počevši od deteta, pa do svršenog čoveka provodi stalnu ideju i stalan cilj, a to je: utvrđivanje nacionalnih tradicija, te negovanje ljubavi prema državnom i narodnom jedinstvu. U tom pogledu je osnovna nastava, kao eminentna funkcija države, i najpogdnije sretstvo, da se ta ideja sprovede. Roditelji predaju učitelju dete sa njegovom gipkom dušom, u koju treba usaditi saznanje, da je ono pripadnik ove zemlje, koju treba da vole i da za nju živi. Uzalud je, gospodo, da se mi stariji busamo u prsa i kličemo Kralju i Otadžbini, ako ne spremimo omladinu da to prihvati od nas, i to prihvati sa entuzijazmom i veselju, da su joj i Kralj i Država najmiliji i najsvetiji ideali.

Pored svega toga, gospodo, što je naš Kralj toliko čuven i popularan, čak i u stranom svetu, uza sve to što obilazi sela i dolazi u dodir sa narodom, ima čitavih škola gde deca ne znaju ni ko nam je Kralj ni kako se zove: ne znaju kako im se zove Otadžbina u kojoj žive, a već o narodnom jedinstvu se moramo zadovoljiti da kažu da smo tri naroda, jer inače čujemo da su i dva naroda.

Gospodo narodni poslanici, ja sam biran u sreću koji je bio domena bivše Hrvatske Seljačke Stranke. Odmah posle izbora dao sam se na posao, da obradim taj srez, tj. da u njemu učvrstim ideju državnog i narodnog jedinstva. To mi nije bilo teško, jer je narod dobar i pristupačan, i u kratkom vremenu, ja sam imao u redovima naše stranke oko 7000 članova, a prišlo mi je i oko 2000 od onih koji nisu za mene glasali. Gospodo, to je bio trudan posao, ali je obećavao lep uspeh. I tako bi i bilo da se nisu pojavili kojekakvi politički spekulanti. Oni su pune dve dogine ometali taj moj rad nada-

jući se mome neuspehu. Ali kad su videli da će ostati sami, metnuše masku na sebe i počеше lisičiti kako su i oni za ovu politiku. Međutim oni neće saradnju sa onim Hrvatima, koji su još pre 2 godine prišli ovoj našoj politici, jer su oni za njih izdajice hrvatstva i katoličke vere, već će prići Jugoslovensko-nacionalnoj stranci uz uvet, da imaju svoje posebne paralelne organizacije. »jer je Stijićeva stranka«, po njihovom mišljenju, »srpske vere, koja ruši katoličku veru«. Oni će eto prići režimu ali da se odbace oni Hrvati koji ga pomažu.

Nije li gospodo narodni poslanici, akcija g. Preke, protiv bivših samostalnih demokrata, koju je on onako žučno pokrenuo u ovome Domu, slična ovoj u mome srezu? Kad smo svi posle izbora prešli da provodimo i ostvarimo program na kome smo birani, a to je konsekventno provođenje politike državnog i narodnog jedinstva, onda je g. Preka prvi desertirao da se spase od prekora, da je izdao hrvatstvo, jer nije verovao u uspeh naše politike. Mislio je i verovao, da bez njega i njegovih drugova nema uspeha u hrvatskom delu našega naroda, a kada je video kako i bez njega hrvatske mase hrle u naše redove, on se pobojao i nudi se na saradnju, »na istoj liniji«, kako ono reče, ali pod jednim uvjetom, da se otkaže saradnja Hrvatima iz bivše samostalno-demokratske stranke. Njih treba izgurati i biće onda rešeno takozvano hrvatsko pitanje. Ko je pomno pratio naše političke događaje od Ujedinjenja do danas, mogao je zapaziti ovo: U momentima kada je u državi našoj povedena jedna odlučna nacionalna politika, koja je trebala da pomalo likvidira sve ono što koči naš državni napredak, uvek su iskrsavali sa strane hrvatskog dela našega naroda emisari koji su u Beogradu govorili: »Pa za Boga, svi smo mi za državu, i hoćemo da saradujemo, ali terajte iz svoje sredine ove Hrvate što su sa vama!« Ovu staru taktiku, koja je kriva svima našim nedaćama do šestoga januara, obnavlja danas ovde g. Preka.

Videćemo, ko će mu nasesti i prihvatiti nesigurno za sigurno. A mi ćemo Srbi iz onih krajeva još smoći toliko moralne snage da pomognemo naše drugove Hrvate, uverene Jugoslovene, bez obzira na njihova ranija politička opredeljenja, koji su prihvatili jugoslovensku ideju svesno, a ne pod uslovima i sa mentalnim rezervacijama. Mi ćemo ih pomoći da podnesu udarce, ako ih stignu, jer mi smo za Kralja i Otadžbinu navikli podnositi udarce i nismo se nikad pokolebali. Dok mi ovako licitiramo, ko je odaniji i privrženiji ovoj državi i jugoslovenskoj misli, dotle čitave škole ne znadu ni ko nam je Kralj, ni kako se zove, ne znadu ništa o našem Ujedinjenju, ne znadu u kojoj državi žive i kako se ona zove.

Gospodo, ovo je tačno i ovo je slučaj koji sam ja konstatovao, nažalost u svome srezu. Dobio sam školskog nadzornika mladog čoveka, agilnog nacionalca, koji je pregledao nacionalni rad u školama, jer sam osetio stanovitu pasivnost kod učiteljstva. Gospodo, odmah da se ogradim. Za dve godine ni jednoga od činovnika, bilo u administraciji bilo u prosveti, u mom srezu, nije zbolela glava, bez obzira na to, da li mi pomaže u sprovođenju politike ili ne, i bez obzira na to, da li mi je istaknuti protivnik, jer ja sam bio činovnik i znam šta znači politički teror, i ne bih želeo da se poslužim takvim merama. Ali pregled škola doveo je do strahovitih

rezultata. Čitave škole ne znadu o našem Ujedinjenju. U jednoj školi, gde su većinom Nemci i Slovaci, a ima i srpsko-pravoslavni iz kolonije »Ličani« koja spada pod to selo, kod učiteljice naden je formalni katolički oltar, nadene su mnoge verske slike, a dugo je školski nadzornik tražio da nade sliku Nj. V. Kralja. Jedva je našao od nekoliko santimetara, zamazanu i uvrnutu, da se jedva primećivala. Niko od dece nije znao kako se zove naš Kralj i Dinastija. (Glasovi: To je skandal). U drugom mestu naišao je na jedan slučaj da deca uopšte ne znaju da smo se ujedinili i da postoji Jugoslavija. (Glasovi: Zar i njega nije zbolela glava?!). Za tim, gospodo, konstatovao je da deca u nekim školama ne znaju da smo jedan narod, već da smo tri, i čak da smo dva naroda, i to Slovenci i Hrvati, kao katolici da su jedan narod, a Srbi, pravoslavni, drugi narod.

Kako vidite, to su konstatacije koje zabrinjuju.

Gospodo, to nije neznanje, jer kad deca mogu naučiti sve druge stvari, zapamtila bi ona, i znala, i tko nam je Kralj i kako nam se zove država, i da smo jedan narod, već je po sredi kažnjivi nemar, apatija i čak pasivna rezistencija. Ne zatvarajmo oči pred istinom, zna se da jedan deo učiteljstva ne simpatije sa režimom od 6 januara na ovamo. Oni su slobodni građani i mogu imati svoje političko mišljenje, ali treba razlikovati državu od režima. Oni su slobodni građani, i neka imaju svoje mišljenje, ali drugo je režim, a drugo je država. Režimi su prolazni, ali država ostaje, i Dinastija ostaje, i svi smo mi dužni, a pogotovo učiteljstvo, da za veličinu ove države i za sjaj Doma Karadorđevića, žrtvujemo svu svoju umnu i fizičku snagu. (Pljeskanje).

Ja učiteljstvu, kao staležu i pioniru našeg oslobođenja i ujedinjenja, odajem ovde svaku čast i priznanje, ali ovake slučajeve žigošem sa jedinom namerom, da ukažem, kako je naša prosvetna politika manjkava i neaktivna, baš u onom pravcu, u kome bi morala biti najbudnija, a to je pronicanje državne i nacionalne ideje. Naša država mora ljubomorno paziti, kako se naša deca uvode u život, jer priroda budućeg društva zavisi od radnja, vere, ideala i nada na koje su deca u ranom detinjstvu bila upućena.

U vezi sa osnovnom nastavom hteo bih upozoriti, da bi trebalo privesti u život § 13 Zakona o narodnim školama od 1929 godine, po kojem je obavezno »Osnivanje zabavišta za veće gradove i industrijske centre«.

Treba voditi računa, da učitelji imaju potrebne stanove na selu. Da se za postizanje V grupe za učitelje osnovnih škola ne traži ocena odličan.

Što se tiče preparandija, mišljenja sam, da bi u petom godištu trebalo obradivati samo pedagogiju: teoriju i praksu, i metodički sve predmete u obimu, u kojem se obrađuju u osnovnoj školi. Kandidati bi morali da budu redom po osam dana u vežbaonici, da bi videli celinu, kontinuitet celoga rada, a ne samo pojedina odvojena predavanja.

U srednjim školama postoji jedna nepravilnost sa prijemnim ispitima za decu, koja prelaze iz osnovne u srednju školu. Poznato je da između osnovne i srednje škole nema nikakvog kontinuiteta, koji bi apsolutno morao postojati, ako se želi prijemnim ispitima rešiti problem određivanja sposobnosti za prelaz u srednju školu. Dosadašnji način prosudivanja dečije sposobnosti, pokazao se kao jedno nezgodno sredstvo, i te prijemne ispите trebalo bi doki-

nuti, ili ako već ostanu, da se uspostavi kontinuitet u nastavnim planovima osnovne i srednje škole, a dok toga nema, da tim prijemnim ispitima prisustvuju i učitelji osnovnih škola, kao što se sada provodi u Francuskoj.

Šta da govorim o industriji udžbenika? Danas ste o tome ovde mnogo čuli. Krajnje je vreme, da država monopoliše udžbenike, da ih izrađuje putem stečaja, i koji bude usvojen, da služi za izvestan broj godina, jer samo tako može država da rukovodi nastavom s izvesnim planom.

Gospodo, još samo jednu i time ću da svršim. U pitanju su razne školske svečanosti. Te svečanosti toliko se gomilaju po srednjim školama da su se pretvorile u čist formalizam. U roku od dva meseca od polovine septembra do polovine novembra 1933 godine imala je jedna srednja škola: Vukov, Čehoslovački, Poljski i Njegošev dan, pa dan štednje, mira, otrovnih gasova itd. Kada tome dodate već utvrđene školske svečanosti: 1 decembar, Svetog Savu, Štrosmajera, Zrinjskog i Frankopana, Vidov-dan i druge, onda se tek vidi kako je nepedagoški kada se dogodi, a to se događa često, da školske proslave padaju redom jedna za drugom, a po neki put i dve: u isti dan, kao što je bilo 11 novembra, kada su se slavili i Poljski dan i Dan mira, a tri dana iza toga Njegošev dan. Školske svečanosti treba da budu prave duhovne svečanosti na kojima će učenici učestvovati svom dušom i svim interesom i sa kojih će poneti trajne i lepe moralno-konstituirne utiske. Medutim prečeste slave, proslave i predavanja unose mehanizaciju u školske svečanosti tako da učenici sa istim interesom proslavljaju dan velikog i svetlog jugoslovenskog imena Njegoševa, kao i dan štednje, Mira itd. Treba voditi računa o tome da se ovakvi dani slave u većim razmacima i kada izvire iz potrebe, jer ovako ćemo uneti demoralizaciju u ono što treba da bude svetlo, čisto i dostojno da bi onda bilo i vaspitno.

Ovo sam imao, gospodo, da kažem i izjavljujem da ću glasati za budžet Ministarstva prosvete. (Odobranje i pljeskanje).

Potpredsednik dr. Kosta Popović: Prekidam ovu sednicu, i nastavićemo rad posle podne u 4 sata. Sednica je prekinuta u 13.15 časova.

(Posle prekiada).

Почетак рада у 16 часова.

Претседник др. Коста Кумануди: Господо, стављамо рад. Има реч народни посланик г. Милутин Јелић.

Милутин Јелић: Господо, посланици, морам се обазрети на извесне чињенице приликом дискусије Министарства просвете. Нашу просветну политику ништа лепше не илуструје него рад ове Скупштине, изабране 8 новембра 1931 године. Ви се, господо, сећате како је баш са фотеље Министарства просвете — а чак и од других тако високих и позваних функционера државних, стваран штимунг против наше просвете и како се то Министарство третирало не само против Министарства просвете; него се на просвету указивало као извор доцнијих јавних нереда у нашој земљи. Под таквим сугестијама, ако хоћете и под таквим притиском, ми смо у претпрошлој години донели одлуку да се школе чак затварају.

Господо, ви се сећате да смо под притиском револта целог народа у прошлој буџетској години морали те школе да вратимо. То није била самовоља ресорног министра па чак ни нас посланика, него озго, од стране владе дошла је иницијатива да се те школе отворе. Ми данас, хвала Богу, трећи буџет доносимо и како сам ја по реду 15 или 16 говорник а г. Претседник ограничио је време на врло кратко, то ћу се за то кратко време ограничити само на неколико чињеница, које мислим да нису довољно подвучене.

Господо, против наших средњих школа непрестано се диже нека повика како оне не одговарају потребама и не оправдају оне наде, које се на њих полагају и не одговарају оним жртвама, које држава чини за средње школе. Ја се морам обазрети на то, откуда тај рђав глас наших средњих школа. Последице рата нису погодиле ни једну установу као наше средње школе. Професори више су него преполовљени, а школе више него утростручене у једном разреду нашло се по неколико, па можда и десет генерација: Такав когломерат од деце, младиха и зрелих људи свега је више у себи имао него школске дисциплине и добре воље. Затим отварање политичких гимназија без претходних материјалних средстава, са врло мало стручног наставничког особља. Једини услов који су те школе испуњавале јесте то, што су имале потребан број ђака, који се тражио по закону, и тако су отворане те гимназије.

Тај моменат да кроз наше средње и стручне школе прође што више људи, макар и са недовољним школским знањем, дотерало је до тога, да су Министри просвете, који су се ређали један за другим, постављали у средњим школама наставнике и људе који нису имали пуне квалификације. То је помогло рђавом гласу школе и кад се стекне рђав глас о некој институцији, онда се после то врло тешко демантује, макар се та институција вратила на потпуно нормално стање. Али постепеним поштравањем законских одредаба, увођењем специјалнога реда код школа и елиминисањем неквалификованих наставника у средњим школама оне су се вратиле у нормално стање већ поодавно и оне данас, ми можемо то са задовољством констатовати, врше дужност која им је намењена и која оправдава све оне наде које народ и држава полаже на те школе. Али, господо, тај црвени конач провлачи се непрестано код средњих школа да оне нису у најбољем стању. Међутим, тако не стоји! Наше законодавство после рата није дало професорима наших средњих школа ону важност, коју им је требало дати у друштву и у чиновничкој хијерархији. Код нас после рата ценили су се људи по броју гласова који су они могли дати, а не по важности положаја који они заузимају. Тај политички елемент играо је јачу улогу него и индивидуалне, моралне и интелектуалне врлине у нашем друштву. Професори средњих школа одвојени од народа и упућени на васпитање омладине нису могли њихову вредност изнети на политичку пијадну. Они су се ограничили само на васпитање омладине, а после рата то се није ценило, те је њих друштво бацило у засенак и они су стално запостављени. По нашем законодавству, после рата, ако би кога то интересовало, а рачунам да ће г. Министра та ствар заинтересовати, видеће се да професори морају служити 8 и више година него други факултетски образовани људи, па да стигну један исти положај у чиновничкој хијерархији.

Не треба много то доказивати; довољно је осврнути се на Закон од 1923 год. по коме је професор средње школе почињао са 8 групом, а судије са 6 групом. То је било пуних осам година да судија добије пре унапређење него један професор. Па су се дешавале и такве ствари, да ђак који матурира код својих професора, иде на универзитет, заврши студије, положи судијски испит и дође у исто место, где је и његов професор и нађе свога професора у 7 групи, док је он његов ђак, у 6. Ово је једна тачна констатација. Професори су непрестано негодовали на то запостављање да је то напоследку досадило целом народу. Све је то ишло на то, да се о средњој школи створи један рђав глас, који она, као школа и васпитни завод, није заслужила. Новим законом од 1931 године професорски положај је нешто поправљен, али је поправљен само за оне генерације које долазе после ступања тога закона, а никако не за професоре који су били пре него што је донет тај закон.

Господо, тип наше средње школе, и ако по постанку доста стар, он није остао закржљан него се постепено прилагођавао развоју народног живота, прилагођавао се савременој науци и педагошким начелима и тиме наша средња школа стекла је право да будем највише цењена од свих типова школа у нашој земљи. Тај тип се свуда у свету највише поштовао као један тип школе, који даје најсолидније знање за продужење виших наука на Универзитету. Доказ су за то не само наши Универзитети, који на свима гранама својим најрадије примају абитуријенте из тога типа школе него и сви Универзитети у свима културним земљама, на свима су врата отворена свима нашим абитуријентима. Међутим остале наше стручне школе које имају ранг гимназија, не могу се тиме похвалити; јер у најдоцније доба Универзитети отварају врата абитуријентима тих школа, али само за поједине гране за које су се спремали у тим стручним школама. Господо, уколико се можемо похвалити са нашом средњом школом, и тврдити да је у њима нормално и редовно стање наступило, те можемо извести један закључак који ми често негирамо са ових места: да један садашњи матурантски кандидат, — има много више знања него његов предатни колега, и целокупна његова интелектуална спрема већа је од спреме његовог предатног друга. Ми смо чули од г. Министра просвете овде, да би требало установити неку педагошку институцију за допуну педагошку и методу за млађе снаге. Ја поздрављам сваки корак који би ишао на то да се омогући младим професорима што више усавршавања, али ако би смо покушали да и њих упоредимо са њиховим предатним друговима, та компарација не би била могућа, јер млађи професори, који су у садашње нормално доба свршили школу, они су у педагошком, васпитном, и научном погледу уопште далеко отишли изнад својих предатних колега. Господо, уколико би могли да се похвалимо са нашом средњом школом, ја се у то не упуштам, али сматрам да се може каква грешка или неисправност у свакој другој струци десити, и трпети док се то у просвети не може допустити, јер би то тровало младе душе од стране васпитача.

Господо, како се код нас бесплатски води просветна политика, најбољи нам је пример педагошка школа. Онда кад је та школа стварана, није се знао прави циљ, на шта ће се упутити њени кандидати

после завршених студија. С тим се непрестано варијало: час им се признавала факултетска спрема, а час им се одрицала и није се знало шта ће с њима да се ради. То становиште које је створено ад хок и ад персонам, изгледа да постоји и данас. И ја сам сигуран ни данас да се зна прави циљ те школе и да се зна, зашто се спремају ти студенти виших педагошких школа. Сада се говорило, како су то будући кандидати за грађанске школе, за школске надзорнике и т. д. У колико је мени познато, врло мали број учитеља са свршеном педагошком школом постављен је за школске надзорнике. Они су постављани, већином ако су свршили пуну педагошку школу, по средњим школама, и по стручним школама.

Ја, господо, не могу да одобрим гледиште оне господе посланика, који су тражили да се грађанске школе изједначе са гимназијама. Ја не знам, шта нам то треба да стварамо сада тим начином још једну врсту гимназија, само у слабијем издању, но што су гимназије које сада имамо. Ако нам нису довољне садашње гимназије, ако је број њихов мали, онда нека се тај број повећа тамо, где се осећа потреба за средњом школом, али дати право и грађанским школама са нижом спремом у настави и са мањим бројем предмета, дати им право да се изједначе са средњим школама, ја то не могу да схватим и не могу да разумем. Зашто се не би применио онај бољи тип средње школе, ако се хоће да се и у тим местима отвори средња школа, у којима је сада нема?

Господо, ако би загледали у то, шта се сада предаје у вишој педагошкој школи, и ако је већ одређено шта би њени кандидати требали да буду после завршених студија, онда би се дошло до овога закључка. Од, можебити, 26 до 27 часова, колико имају недељно кандидати више педагошке школе, 16—17 часова они имају из предмета који немају никакве везе са грађанским школама, а тек 8 до 9 часова недељно падају на предмете који би се после могли примењивати у грађанској школи. И с тога би се човек морао упитати: Кад се већ унапред зна, зашто се спремају кандидати виших педагошких школа, — зашто се они оптерећују и овим предметима које неће предавати?

Ја не могу да схватим неправду и подвојеност која се чини међу свршеним учитељима. Ако се осећа да они немају довољно знања за вршење свога позива, онда се учитељске школе требају преуједначити тако да се повећа број година у њима, а тиме би се успорио и прилив учитеља у државну службу за неколико година. Али кад је већ учитељима дозвољено да могу на Универзитету студирати, онда је просто несхватљиво зашто је требало стварати овај подуниверзитет. Па још и ово, господо, треба имати на уму: док се учитељи који студирају на Универзитету сами 4 године издржавају о својој трошци, докле за ове друге који су на педагошкој школи све трошкове плаћа држава.

Данас, господо, Министар просвете има у тим вишим педагошким школама сигурно толико кандидата, колико има затворених основних школа у земљи. Са њима би могао да попуни та места. Дешавало се да су поједина господина министри раније покушавала да се педагошке школе укину. Укидали су прву годину, после дође други министар, па он промени стање и тако је остало једно неизвесно стање са тим педагошким школама.

Ја не бих могао да похвалим и нашу администрацију. Ја одавде могу да тврдим да су директори гимназија, подразумевам само савесне људе, сувише преоптерећени и најоптерећенији пословица од свих осталих чиновника, ако хоће, разуме се, савесно и поштено да врше своје дужности. Директори гимназија су апсорбовани администрацијом, нумерисањем аката и т. д. Међутим онај инструктивни део, коме би требало да се посвете, да буду инспекција, да дају упутства младим наставницима, паралисан је администрацијом тако да директори гимназија у ствари не врше инструктивни део, угушен администрацијом, већ једва стижу да те административне послове свршавају.

Ово би се исто, господо, могло тврдити за нашу централу, за тај наш инспекторски посао. Тамо постоје инспектори, али су и они као обични административни чиновници, који претуррају акта, решавају коме треба дати одсуство, коме детету није прешло који месец дана, време за упис и т. д. Али, господо, онај инструкторски део који би инспектори требали да имају и да га пренесу у школи, они то не чине. Те инспекције, које се врше често све једним истим правцем, у по неким местима апсолутно су досадне, у многим пак крајевима међутим то је за инспекторе тера инкогнита. Обично се извија какав сукоб, какав ексцес, какав испад ученички, тако да се те инспекције по мом мишљењу свде само на путовање и попутнине.

Господо, ја не бих могао похвалити рад ни у нашој централи. Ви се, господо, сећате сатуриране основне наставе у Министарству просвете са посланичким интервенцијама. Ја сам прочитао тај акт и сматрам га једном инсинуацијом, која је усмерена противу нас посланика. Ја слободно могу да тврдим да наше интервенције никад нису ишле на прогон учитеља, већ напротив, да их узмемо у заштиту од Министарства просвете. (Узвици: Тако је!) Уколико су те интервенције чињене, ми смо гледали да саставимо жену са мужем, да доведемо учитеља у неко место, како би могао да школује своју децу, а то је увек чињено по молби, а никад у знак некога прогона.

Дозволите ми да се осврнем још на једну ствар, која је такође симптоматична за схватање те господе из наше централе.

Ја морам да скренем пажњу господину Министру просвете да је један од најважнијих положаја у Министарству просвете, положај начелника за средњу наставу, непопуњен скоро већ две године. Тамо постоји један господин, о чијим просветним квалификацијама имам најбоље мишљење. Тај господин је са свима правима начелника за средњу наставу, али су његове дужности умањене, јер тај господин врши дужност у три разна звања. Није иста ствар, када је у једној школи директор или његов заступник. Није иста ствар за Министарство, када тај најважнији положај покрива заступник начелника. (Један глас: То је централизација!) Онда је најбоље поставити једног директора на десет школа.

Ја, господо, морам још једну чињеницу да подвучем. Колико се, у централи лежерно схвата, а то ће нам најбоље илустровати један правилник који имам при руци, а који је прописао Министар г. Раденко Станковић. Тај правилник тиче се Дома Краља Александра I за ученике средњих школа. Почетак тога правилника гласи: Дом Краља Алексан-

дра I за ученике средњих школа јесте самостална васпитна установа. На првој речи мора се човек спотаћи. Самостална васпитна установа, а овамо пола милиона динара иде из државног буџета за субвенције. Даље читамо да се питомци издржавају из доприноса, који они чине у висини од 800 и 1000 динара. Дакле, кад то већ плаћају ученици и држава субвенционира и кад поставља чиновништво, онда не може бити речи о некаквој аутономији, него је то просто на просто једно фразирање. Господо, ако би се читало даље, видело би се како се комплицира управа у томе Дому, јер се каже да управу дома сачињава управни савет и т. д. Тај управни савет поред примена питомаца има и то, господо, даље у својој дужности да води бригу о управи дома да примењује програм о своме раду по закону и законским прописима. А шта је г. Министар просвете? Шта ће он да ради? Он је тај који има да примењује закон и законске прописе. Ја нећу, господо, да нападам ничију савест и поштење, али изгледа да се уопште избегава контрола г. Министра просвете, дакле оно што се уопште не може избећи. Даље се говори о задужењу имовине Дома а Дом нема друге имовине осим зграде коју је подигао г. В. краљ, ђачких доприноса и суовенције која долази од државног буџета. Шта може ту да се отуђи или прода? Господо, ништа, али може да се задужи. Господа из управе купила су аутомобил који кошта 40.000 динара, а за издржавање тога аутомобила, ако би се узела цена из државног ценовника, треба опет неколико хиљада динара. И замислите, господо, колико то треба да кошта! Господо, да не анализирам цео овај правилник, доста ће бити да се осврнем на две стварчице. Кад се не мисли на оно што се пише, него кад се само пише фразе, онда и долази до оваквих фразирања и ироније. У правилнику се каже да има бесплатних места 10, на сваких педесет који плаћају а првенствено право имају деца из Јужне Србије. Добро! А пре свију сирочад чији су родитељи погинули, односно умрли у ратовима за ослобођење и уједињење, и сирочад ратних удовица. Па, господо, ту се није мислило, јер је то једна иронија, ми знамо да су ратови завршени 1918 и да су та деца одрасла. Ја то нећу да коментаришем. Нека га коментаришу они, који су правилник писали, и нека ово остане као један докуменат о нехатном раду тих оделења. Даље, господо, треба видети како се та господа комотно осећају, па је предвиђен управнику стан, огрев, послуга а место хране паушална награда у износу од 1500 динара.

Ако би компарирали други правилник који је писан не »про домо суа« него »про домо омни«, онда би видели како лепо изгледа кад се пише правилник за све. Тамо се предвиђа да се сви они који имају право на храну, хране заједно са онима који су у пансионату. Ја сам нашао за потребно да ово неколико речи посветим томе, али нећу даље цитирати овај правилник, него ћу да замолим господина Министра да нареди да му се он поднесе и да нареди да се саобрази овај правилник са осталим правилницима који вреде за остале интернате у нашим средњим и стручним школама.

Претседник др. Коста Кумануди: Господине посланиче, ваше је време одавно прошло.

Милутин Јелић (наставља): Ја схватам деликатан положај садашњег г. Министра и рачунам да у току наше дискусије има пуно и пуно сугестија,

које можда не би ми, као посланици, могли да му доставимо, па нека нам опрости, јер ово није уперено ни против кога, па ни противу њега, него у најбољој намер речено, да му се скрене пажња да све оно што у нашој просветној централи шкрипи, да се изглади и да она нормално функционише. Гласају за буџет г. Министра просвете. (Пљескање и одобравање).

Претседник др. Коста Кумануди: Реч има народни посланик г. др. Тоде Новаковић.

Др. Тоде Новаковић: Господо народни послани, ма колико ми били позвани да у буџетској расправи разматрамо и критикујемо опште линије нашег државног газдинства, у свима његовим правцима и ефектима, ипак нико од нас не може да се отме сугестији свога краја, а да не истакне и подвуче у првом реду оно, што сматра да је потребно да се тамо учини. Ја мислим, господо да је овако учествовање наше у дебати и добро и корисно, јер ће збор оваквих примедба и присподоба ипак коначно дати праву и потпуну слику наше целокупне администрације и нашег газдинства.

Ето, господо, под том сугестијом и у томе увјерењу ја сам се нашао понуканим, да узмем ријеч код дебате о буџету Министарства просвете. Можда ће изгледати мало чудно, да баш претставник оног типично пасивно краја сјеверне Далмације, оног голог и јадног крша и оне пуне загоре, гдје народ на 10 до 15 километара нема питке воде ни за се ни за своју стоку, подвлачи као најпречу потребу и као најживљу жељу тога народа подизање школа и ширење просвете. Али баш та појава, та чежња и то у данашње материјалистичко доба и у вријеме најљуће кризе служи на част томе народу, и ја се, господо, поносим да то истакнем.

Господо, у погледу основног школства ја не желим да понављам све оне замерке, које су се чуле са овога места и у Финансијском одбору, а које најжалост пристају и за моје крајеве. Ја бих желео само да подвучем, да ми ни под коју цену не смемо дозволити, да нам ни једна једина школа остане без учитеља. Многе наше школе подигнуте су једним дивним еланом нашег сељака, који је и гладан и бос прибљавао грађевни материјал, зидао и дао од себе све што је могао, само да до школе дође и да му деца код очњег вида не остану слијепи. И онда било би добро да размештај учитеља буде правилан и да се поведе више рачуна о специјалним приликама и потребама дотичног краја. Ето, дешавају се на пример и такви случајеви, да је у једном искључиво православном селу, у коме случајно нема ни свештеника, учитељ католик, па дјеца немају од кога да науче нити да се прекрсте. Ја овде не желим да ме се криво разумије. У већини то су учитељи који и у националном и уваспитном погледу закључују сваку похвалу, али се од њих не може ни тражити да још и православно веронауку подучавају.

Исто тако треба pazити да се тамо, где се за то осећа потреба, постављају такви учитељи, који ће предводити соколску и задружну акцију, нарочито у селу, јер не смијемо, господо, заборавити, да ће мо тек заједничком сарадњом школе, сокола и задруге, дакле енергијом, коју ће давати све те три компоненте заједно, моћи да успјешно изведемо наш народ, ону још увек запуштену

масу, тамо где га, као њихова браћа и њихови претставници, желимо и у просвјетном и у националном и у материјалном погледу да видимо.

Него, господо, ја желим да поворим углавном о средњим школама, и моја је намјера да скренем вашу пажњу као и пажњу Краљевске владе, у првом реду г. ресорног министра на један крупни пропуст досадашњих влада, на једну неправду, на неједнакост и чак на једно штетно руковање државним новцем и државном имовином код пријемне сренњошколске политике у мојим крајевима.

Ријеч је, како рекох о северној Далмацији. Молим вас дозволите ми да вас упозорим, да се ту не мисли на морску обалу и на приморске градове, — који нијесу остали без бриге и старања — већ се под Северном Далмацијом подразумева оно пространо и широко подручје тамо од Задра до Зрмање па до ријеке Цетине и према трмеђи Лике и Западне Босне, са мјестом Книном као природним, саобраћајним, културним и трговачким центром, железничким чвориштем и гравитационом тачком и за Лику и за југозападну Босну. На том подручју, који сачињава знатан део далматинске површине, живи преко 200.000 нашега живља, у већини православнога елемента, који се пред турском најездом доселио са Косова и Јужне Србије.

Господо, од 400 година, од како се тај народ тамо населио, ни једна туђинска влада није хтела да том народу даде ни једне једине средње школе. Зашто? Разлог је врло једноставан. Аустријски државни функционери и чиновници били су редом туђинци, а оно мало нашег елемента у државној служби био је већим дјелом из Приморја. Дакако да се Аустрија старала да у првом реду тим својим људима односно њиховој дјечи и дјечи пензионера, нарочито ислужених жаандарма, који су се сјатили у приморске градове, пружи културе и омогући улазак у државну службу, дочим је оном пасторчету из Далматинске Загоре било онемогућено и једно и друго.

И сад имамо ову слику: с једне стране све, а с друге стране ништа; с једне стране т. зв. хиљадугодишњу културу, а с друге стране хиљадугодишњу запуштеност. Па идемо и даље и кажемо: онамо су историјске културне тековине не знам из кога вијека, па у те заводе не смијемо да дирамо, а овамо је историјска срамота, коју не мислимо да исправљамо.

Послије ослобођења наша је национална држава хтјела да прекине са том традицијом, па је Министарство просвете својом одлуком од 7 маја 1925 године Бр. О. Н. 24449 одредило, да се подигне у Книну Учитељска школа — подвлачећи — „с особитим обзиром на културне потребе становништва Загорске Далмације”.

Господо, није се без разлога дошло до одлуке, да се у том крају отвори баш учитељска школа. Губитком Задра требало је ову Задарској препарандији, која је привремено смјештена у једној бараци у Шибенику, наћи стално сједиште, и за то је изабран Книн. Учињено је тако с тога, да се с једне стране Загорској Далмацији учини репарација од стране народне државе на оно, што — како рекох — кроз 400 година не хтједоше да учине ни турска, ни млетачка, ни француска ни аустријска владавина. А, учињено је то и због тога,

да се један завод, у коме ће се припремати учитељи, извуче из њених уских градских улица, са којих долазе у већини случајева ђаци, који у другој школи не успјевају, и пуни су заноса за кином, фудбалом и сличном дангубом, а мало љубави и појимања имају за село и његове културне потребе. Требало је тај учитељски расадник извести тамо „на лице мјеста“, на свјежи ваздух, у средиште најчишћег народног и књижевног језика, у средину оног здравог сељачког елемента, који ће давати ђаци и коме ће се ђаци радо и са пуним разумевањем враћати, у једну ријеч тамо, гдје биљци треба дати право поднебље, да даде користан плод.

И ето, држава је прегнула и подигла ову колосалну и идеалну зграду, којој нема равне за ту сврху у читавој држави. Предвиђен је интернат са 80 пространих дворана, сале за цртање, вјежбање, концерте и предавања. Снабдевена је централним грејањем, водом, електричним осветљењем. У танчине предвиђено је све, што модерна настава и хигијенски разлози изискују. Поред ове зграде подигнута је још једна за наставничке станове. Набављен је и сав намјештај. Ту су кревети, јастуци, ормари, клупе, чаше и флаше, читаво кухињско посуђе. Све то чека ново, још увијек запаковано, на своју судбину.

Господо посланици, за ове зграде је — које носе част нашој држави и њеном разумевању за просвјетне потребе, тако да им се и странци — пролазници диве — држава потрошила 10 милијона динара, а општина Книнска, од које се тражило да даде земљиште, поред своје сиротиње потрошила је читав милијон динара за купњу земљишта. Е сад, господо, можете ли вјеровати да поред свих ових жртава све то стоји има већ 4—5 година неискоришћено! Истина лањске године ушла је у те празне паркетиране зграде војска, али то само у једном мучном часу, за нужду и привремено на реверз Министарству просвете, да ће зграде напустити чим Министарство затражи.

Макар колико ја имао неограниченог поштовања и пуног поверења у данашњег г. Министра просвете и у његове одличне намјере, ја не могу да се отмам својој дужности и својој савјести, а да га не запитам: хоће ли се већ једном у овом погледу нешто учинити?

Можда ће се казати: ми имамо учитељских сила на претек, а ви долазите да вам се отвори нова учитељска школа. Али, не треба ни из скрајности у скрајност. Јер док ми данас имамо појаву, да се на другим странама затварају први разреди учитељских школа због слабог одзива градских ђака, а и због слабих зграда и помањања интерната и не примања женских, дотле учитељска школа у Книну, као најмодернија има свој интернат, у који ће моћи да ступају само мушкарци, и то здрави сеоски елемент. Као интернат биће једном врстом регулатива те ће примати само онолики број, који се већ унапред може предвидети да ће бити довољан.

Него, као законски услов за ступање у учитељску школу потребита су 4 разреда ниже гимназије. Држава је то предвиђала и зато је пре неколико година и отворила у Книну као средишту Загорске Далмације а наполе и као средишту учитељске школе, нижу гимназију, која је одлично успјела.

Али и њу задеси онај општи помор из 1929 године, који угасе живот 29 гимназија. Међутим, опет се на жао учинило само Северној Далмацији, будући да су све друге гимназије биле наскоро наново отворене, само Книнска није. Ваљда опет из доследности према историји!

Господо, замислимо компас са једним краком на Книну а са другим размакнутих 100 км. На читавом том заокруженом простору од 200 км. пречника нема, како рекох, ни једне једине средње школе, досљедно ни гимназије. Ја имам овђе званичну карту, на којој су назначене све средње школе у држави, али нигде не видим ни из далека тако празан простор, као што је овај Северне Далмације. Додуше, овде је назначена и Книнска гимназија, али остала је само овде на папиру. (Један глас: О томе је доста поворено!). Мене то боли, господине колега, јер је толико година прошло од ослобођења, а са ових клупа није проговорио представник книнског среза па имам права да се изадам.

Истина, да се културни заводи не подижу према компасу на географској карти, али за то треба да постоји и да буде меродаван један други, прецизнији инструменат, а то је: праведна подела могућности школовања свим нашим крајевима. Видите, господо, будимо праведни па признајмо: док је на пример у Савској бановини, предвиђен овим буџетом несразмерно већи број средњих школа, које спадају под Министарство просвете, наиме 31; у Зетској 15; дотлеу приморској бановини само 6. Ви имате на пример одавде до Винковаца на самој железничкој прузи ништа мање него 6 гимназија, осим грађанских и свију осталих, док готово на истом размаку од Книна до Сиња и Сплита, или на обратној страни, од Книна до Задра немате ни једне једине средње школе. На неким мјестима имамо гимназије тако близу једну другој као и. пр. у Смедереву и Пожаревцу или Јагодини — Туприји — Параћину, или Сиску — Петрињи—Глини, да би се ђаци могли готово лоптом добацивати. Ви имате око Северне Далмације разноврсних средњих школа, и баш: у Сплиту 10, у Шибенику 5, у Сињу 2, па у Травнику, Госпићу, дакле свукуд околу оне несретне Сјеверне Далмације, само у њој нема! Овдје се једном чуло, да је у Врбаској бановини на наше опште задовољство учињено од Ослобођења више него за 40 година аустријске владавине. Нас, којима су сви крајеви наше Отаџбине једнако мили, а нарочито они, који су више страдали, може то само да весели, али на жалост морамо одмах констатовати, да је у Северној Далмацији остало не промењено стање још од турског земања!

Остављајући по страни питање, да ли ће се у том и том становитом крају отворити гимназија, ја бих желео, да ми, а на првом месту г. Министар просвете, који је тек примио овај ресор, приступи начелном и правилном решењу питања размештаја средњих школа, да не би остале пусте ријечи бившег Министра просвете г. др. Којића, који је у свом експозеу 1932 године казао: „да ће се водити рачуна о томе, колико других школа сличних или истоветних има у једном месту, колико има ученика у тој школи; какве су комуникационе везе, и колико сличних школа има близина тога мјеста“.

Често се чује ријеч, да је гимназија луксуз, да

их је у нашој држави много, и да треба приступити затварању понеких гимназија. А ја кажем, господе, да ни једна од тих тврдњи не стоји. Гимназија је најсавршенији облик школе за опште образовање, а оно што је савршено, што је добро и што се да искористити за све могуће професије, није луксуз.

Луксуз је подржавати оно што не ваља; луксуз су наше грађанске школе, које не одговарају никаквој сврси, као што су луксуз и многи наши други експерименти.

Не стоји ни да их је много. Једном је приликом, исто овако код буџетске дебате, наш уважени друг г. Ђуковић цифарски доказао, да наша Југославија, у погледу броја средњих школа, стоји на последњем месту у Европи. Него, и кад бисмо претпоставили, да су и једна и друга тврђења тачна, откуд то, да се неким крајевима може дозволити тај „луксуз“ у изобиљу, а другима никакво.

Ми немамо ни претераног броја интелигенције, него ми трпимо од појаве, да се превелики број школованих збило у наше центре, а женира се да живи по варошницама, а да и неговорим о селима. Исто тако догађа се, да велики центри продуцирају ђаке на велико; ту у тим градовима најобичнији обртници, подворници, чистачи улица, имају прилике а имају и манију, да шаљу сву своју децу у средње школе, место да бар некоји од њих науче и упуте у свом иначе корисном и честитом занату. Напротив, у становитим крајевима нема могућности, да се користи школом ни оно даровитије сељачко дете, коме можда, од велике заједнице чељади не може да припадне ни парче земље. Па тако ни професионалиста, ни чиновник, ни официр, који су не само у неповољнијем положају, јер нијесу у мјесту т. зв. вишег разреда скупоће, него још морају да преполове своју плату, ако желе — а друго им и не преостаје — да школују своје дијете у другом мјесту.

У једну ријеч, отварањем средњих школа у средишту пространнијег подручја, као што је случај Загорске Далмације, неће се умножити број ђака, већ ће се извршити једна праведна подјела могућности школовања и оном дијелу нашег народа, који је тамо настањен и који има на то једнако право.

Ја ово нијесам смео пропустити, а да г. Министру не опоменем, и овдје пред вама истакнем, јер се занемареност Сјеверне Далмације, како рекох, одмах по ослобођењу учило, па се радило на том, да се томе крају у просветном погледу помогне. Утрошени су тешки милијони, али најједном је све заостало и то само због немара. Кажем немара, јер, господо народни посланици, није било министра, није било бана, од највишег до најнижег државног функционера, који је те зграде разгледао, упознао прилике оног краја, а да није казао, да је злочин, што се ту школа не отвара, а да и не говорим, колико је онај народ тамо због тога озлојеђен.

Стога ја чиним апел на господина Министра просвете и на читаву Краљевску владу, да изволе за Сјеверну Далмацију учинити ни више ни мање већ онолико, колико је учињено у другим крајевима. Нека и Краљевска влада и господин Министар буду увјерени, да је толико онај крај заслужио: онај крај, који је и поред своје највеће економске биједе знао да буде до највишег степена

националан; онај крај, који је за вријеме балканског рата на очиглед и успркос аустријским властима приложио Српском Црвеном Крсту већи обол, него ма који други; онај крај који је у ослободилачком балканском и светском рату дао дван број добровољаца; онај крај, који може да се поноси именом Онисима Поповића, сељака, који је доспио на аустријска вешала зато, што је војнике одвраћао да пуцају на своју браћу; онај крај, који је са заносом поздравео шестојануарски акт свога милованог Владара, као једини излаз из мучне политичке ситуације, па је тај свој занос исполио и у скупштинским изборима са 11 хиљада гласача, можда више него и један други крај у држави, и тиме најбоље потврдио, да ту не упаљују ни Перчецови летци ни Брканови задарски револвери; и напосок онај крај, који је од своје сиротиње дао читави милион динара једино у ту сврху, поуздавајући се у ријеч и одлуке своје владе.

Вјерујући, да ће наша Краљевска влада и г. Министар просвете све ово уочити и хонорисати, те да ће се и у мом крају и у просвјетном погледу наскоро видјети корисне посљедице снажних напора, што их на сваком пољу државног и народног посла чини Краљевска влада, потпомогнута снагом наше Југословенске националне странке, те да ће онај мој свијет осјетити, да наша влада има и срца и разумевања и за његове потребе па да ће то доказати што скоријим отварањем првог разреда гимназије, зашто већ има и сав инвентар и збирке и просторије — ја изјављујем да ћу у том дубоком увјерењу гласати за овај буџет. (Пљескање и одобравање).

Претседник др. Коста Кумануди: Има реч народни посланик г. Филип Цемовић.

Филип Цемовић: Господе народни посланици, нисам мислио да узем учешће у данашњој дебати, али ме на ово покреће један акт, који је данас добило Претседништво Народне скупштине. Акт је поднело Народној скупштини Друштво за проучавање историје Црне Горе.

Са овога места, морам са задовољством истаћи да је овај захтев друштва наишао, на пуно разумевање Претседништва Скупштине нарочито код уваженог Претседника г. др. Куманудиа, који је изјавио готовост да помогне ову културну акцију.

Историјат Црне Горе, то је најизразитији део наше националне историје у вековној борби за спасавање националне душе. Стварање једног народа и народне државе отпочето је било од Рашке до нашега јужнога Приморја. Ови крајеви дали су нашој историји прве и највише и политичке и културне људе у нашој средњовековној историји, почињући од славне династије Немањића и завршавајући са највећим човеком после Св. Саве, црногорским владиком Св. Петром. Овај велики светац први је код нас овамо, на Балкану повео бригу о нашим историјским споменицима и први установио у свом скромном стању одабрану историјску архиву у коју је брижљиво прикупљао сва документа из наше историске прошлости.

Преставка, управо молба, коју је упутило поменуто друштво Народној претставништву, показује не само немар, већ и пуно игнорисање од стране такозваних надлежних свега што се тиче овога нашега паћеничког краја. У тој преставци — молби стоји: да су окупатори из 1916 год., чудновато понели се културно према архивама бивше

Краљевине Црне Горе, да нису ни спаљивали ни разносили црногорске архиве. Горе је прошао онај део црногорских архива, о коме се брижљиво водило рачуна од Св. Петра до последњег Господара Црне Горе. Ова јоубрана архива била је закопана у земљу, и земља је своје учинила да су многи документи од велике историјске важности попуно пропали. Архива, пак, која није била закопана, доживела је нешто што премаша и свако наше схватање, после нашег ослобођења и уједињења. Она још постоји само још утолико, уколико није била потребна за подлагање пећи и за паковање ситне трговачке робе. У Котору се на пример десило ово, господо, да је неки мали дућанија спаковао неку малу намираницу једном културном православном протојереју у оригиналном писму Св. Петра упућеном Бокелјима.

Од главне цетињске архиве осигурано је, у колико се полупропали документи могу осигурати, само оно што је Краљ Никола био закопао у земљу и сматрао као најважније. Остали документи на самом Цетињу коначно пропадају у подрумима бившег Краљевског двора. Кад је један од наших политичких писаца покушао да баци поглед на архиву Министарства унутрашњих дела бивше Краљевине Црне Горе, наишао је на овакву слику: У влажном и прашњивом подруму морао је да гребе кроз гризотине пацова и мишева, који продужавају и данас да уништавају ова драгоцену документу.

По унутрашњости Црне Горе архиве су, наравно, још у горем и црњем стању и понављам, што већ нису потпуно уништене подлагањем пећију и раздавањем „непотребне хартије”, има да се олагодари томе, што су по подрумима и таванима постали недоступни. Ви сте, господо народни посланици, људи просвећени и културни и можете замислити, какво научно благо пропада у тим архивама. Ту има, господо, докумената још из доба Немањића, нарочито их је много било из доба Црнојевића, а да не помињем доцнија времена. Ви, господо, знате да је Црна Гора као држава завршила свој одвојени државни живот као строго патријархално организован савез још патријархалних племена.

На сваком акту црногорске администрације, почињући од општине, споји печат ове патријархалности и сваки овај докуменат интересантан је за науку у разним правцима: у етнолошком, у правном и т. д.

Овај драгоцен научни материјал, већ иде од руку до руку и многи већ одлазе у иностранство. Дужност према нашој националној науци била је и данас је: да се спасе ова драгоцену научна грађа и као што видите, господо, ова иницијатива за њено спасавање дошла је од људи који се занимају науком. Ово би био довољан разлог да Краљевска влада и г. Министар просвете предузму хитне мере за спасавање црногорских архива. Међутим, господо, ово није ни једини ни главни разлог, има један јачи. Тај разлог је следећи: Југославија је генерални наследник бивше Краљевине Црне Горе, као и бивше Краљевине Србије, као и осталих наших области. Као генерални наследник имала је дужност да одмах предузме мере за спасавање ових архива. Ми имамо, господо, модерне архиве овде у Београду, Љубљани, Загребу, Сарајеву, Дубровнику, Сплиту итд. То је било потреб-

но, неопходно, потребно, јер су ове наше националне архиве ризнице онога што је наш народ преживео, а је ли чим год Црна Гора заслужили да се у овом погледу према њој чини изузетак. Тако исто требали смо да имамо модерну архиву и на Цетињу утолико пре, што је Црна Гора имала свој самостални живот вековима. Ја нећу да улазим у разматрање, како је и зашто Црна Гора заповлађена чак и у овом погледу, ја нећу да тражим кривце ове немарности, ја нећу да окривљујем никога за овај немар, ја хоћу да молим вас, господо народни посланици, и Краљевску владу да ставите господину Министру просвете потребне суме на располагање за спасавање архива у Црној Гори и подизање потроне зграде, где би се ове архиве могле спасти и довести у ред.

Надам се да бар у овом оправданом и скромном захтеву неће се оглушити Краљевска влада на вапаје културних Црногораца.

И на крају овога, молећи господина Министра просвете да се овоме послу приступи што пре, ја изјављујем да ћу гласати за буџет Министра просвете. (Пљескање и одобравање).

Претседник др. Коста Кумануди: Има реч народни посланик г. Милутин Јевтић.

Милутин Јевтић: Господо народни посланици, и ако је овогодишњи буџет Министарства просвете за нешто мало већи него што је био прошлогдишњи, ипак је партија као помоћ сиромашним крајевима за подизање нових школских зграда мања него што је била у прошлом буџету. Мене чуде да Министарство просвете има закон по коме је обавезно школовање у основним школама, а тако мало даје као помоћ за подизање нових школских зграда. А у овогодишњем буџету ни пет пара нисам нашао за нова постављења учитеља. Ја не знам, одакле ће Министарство просвете вршити постављења оволиког броја нових учитеља. Дозвољава се да поједини учитељи раде са 50 до 100 па и више (Чује се: И са 200!) ученика у једној бедној собици. И какав успех овде може да буде, зна само онај који тај посао обавља.

Ради подизања нових школских зграда потребно је да се упрости административни поступак око тога и да Министарство просвете изради планове разних типова школа, и од скупљег и од јефтинијег материјала, да се ти планови умноже и бесплатно раздају онима, који хоће да подижу те школе.

Отстојање од ђачких домова до школа треба скратити подизањем нових школских зграда. Јер, господо, убитачно је и мрцварење наше деце, која сваки дан имају да пређу по 16 км. од школе до куће и од куће до школе и лети и зими често пута гола и боса и гладна и жедна по путу без и једне куће и живе душе.

Издржавање основних школа је испод сваке критике. Ми не треба да се заваравимо са неком демократијом и самоуправама већ издржавање основних школа има да падне на терет државног буџета. Народ инаће плаћа онда не треба да га оставимо на милост и немилост општинској управи, него би требало да удесимо да пореске управе прикупљају и тај прирез за школе, пошто већ пореске управе наплаћују свештенички бир и бановински прирез. Оне могу свакако да наплате и ово. Народ већ плаћа преко пореских управа и земљарину и кућарину и течевину и многе друге пореске

облике и онда је сасвим разумљиво да ове управе могу да наплаћују и овај прирез. У томе ће случају само народна просвета бити боља, јер је она темељ државне заједнице и народне привреде. Закон о народним школама треба допунити, јер је непотпун. Како после четворогодишњег школовања код нас не постоје више основне школе, требало би по селима завести облигатно по два зимска течаја у свакој школи од 3—5 месеци, јер деца кад заврше основну школу не раде ништа, не уче, забораве скоро све и остану тако рећи неписмена.

Школски надзор треба поштрити, јер је данашњи слаб и не даје никакве резултате. Школским надзорницима треба дати већа права и сталност. За школске надзорнике треба бирати и узимати једино из реда старијих и бољих учитеља, онаких какве смо имали пре рата. Школске срезове треба повећати, груписати, а број школских надзорника смањити. Школски надзор треба да буде једино инструктивног карактера док администрацију треба да врши управитељ у седишту среског надзорника.

Наставни план и програм за основне школе треба већ једанпут после 15 година донети, и то један за целу државу одвојено за основне школе по селима, а одвојено за варошке. Уџбенике исто тако треба изабрати и то оне који су најбољи, а тим да они вреде за дуги низ година да се бар у овој кризи ђачки родитељи спасу пљачке. Рад и у основним и у средњим школама треба да буде интензивнији а оцењивање строжије, ко је за школу нека учи, а ко није нека тражи себи пута и селамета раније.

Грађанске школе овакве какве су данас не треба да постоје, оне до данас нису дале никаквог резултата, бар код нас у Србији. Ако оне треба да постоје, онда њихов програм треба саобразити програму гимназије да може да буде прелаз из грађанске школе у гимназију. Вишу педагошку школу тако исто треба укинути. То је један луксуз да имамо две педагошке школе за 100 слушалаца, а нису дале никаквог резултата, нарочито оне са двогодишњим школовањем. Ко хоће науку, нека иде на Универзитет, а не да буде полутан. Ја не знам, колико је тачно али сам чуо да у педагошкој школи има наставника који примају плату за 30 дана, а имају само по два часа недељно. Колико је то тачно ја бих молио г. Министра да провери. И овом приликом молио бих г. Министра просвете да поведе рачуна о учитељима ратницима и да их разврста у групе које им припадају и по Закону и по годинама службе. Вама је, господо, свима познато да су ову државу стварали учитељи и кроз школу и на бојном пољу, и да је први на фронту понео Карађорђеву звезду учитељ. Зато, господо, према њима не треба бити неправедан, него им дати само оно што су прошле године добили лекари, а ове године чиновници Министарства спољних послова. Јер господо, ја имам права да верујем, не само да верујем, него је то истина, да сви чиновници у овој земљи нису по чиновничком закону једнаки, а то се, господо, потврђује Финансијским законом од прошле и ове године. И ја би вас молио, господо, посланици, само мало размисљања. Ја не знам, шта су данас нарочито у овој држави учинили млађи лекари да им се лањске године финан-

сијским законом признају не само године које су требали да имају после свршене школе него чак и оне године које су као студенти провели у неким санитетским установама које су биле на стотину километара далеко од фронта, а они који су били на бојном пољу и добили и Карађорђеву звезду и белога орла и преонжене ноге и руке, они то нису могли да добију, односно те године неће да им признају, иако је Народна скупштина 1923 године све те године признала за пензију и повишицу. У Државном савету нашао се неко који је хтео да буде и над Скупштином и оспорити то право учитељима ратницима, те им није дозвољено да им се те године рачунају за унапређење. Ја мислим да је то једна неправда. И ви сви који имате пријатеља у тим учитељима и ослања те се на њих, који газе за нас оно сељачко блато и иду по сељачким казаницама, не треба да их оставите у овој години да не добију то унапређење. Ја вас молим да примите предлог г. Дооре Љвачина и Милана Степановића који су прошле године поставили, те да у финансијски закон уђе одредаба да им се признају године које им је Народна скупштина већ раније признала. Лањске године г. Министар просвете био је вољан да то прими, али г. Министар финансија није хтео бојећи се финансијског ефекта. Ту нема никаквог финансијског ефекта, јер ту има само један мали број учитеља, иако би добили једну групу, добили свега 200.— динара у тој групи, а што је најинтересантније у првој години не би добили ни пет пара од тога и буџет не би био оптерећен. Дакле, ја вас молим да када буде дошао на ред финансијски закон, код оног параграфа који даје права чиновницима Министарства спољних послова да им се године признају, да се то унесе и за учитеље, за оне који помажу и нама и влади и режиму.

Са овога места хоћу да изјавим своје жаљење, што г. Министар просвете, као најпозванији није дозволио учитељима да одрже своју ванредну скупштину у недељу. Колико је то тачно ја не знам, али сам чуо у чаршији да се та скупштина није хтела да одобри само због тога, што они који су требали да уђу у ту управу, нису довољно, каже се, поверљиви, одани.

Ја могу са овога места да изјавим да они који су требали да уђу у ту управу, да су у већини припадници Југословенске националне странке. С тога морам и да се чудим, зашто им није одобрено да ову скупштину одрже. Ја бих желео да чујем од г. Министра разлоге за то. (Пљескање и одобравање.)

Претседник др. Коста Кумануди: Има реч народни посланик г. Јосип Стајић.

Josip Stajić: Gospodo narodni poslanici, koliki je interes za prosvetu u ovoj zemlji, najbolje se vidi iz toga, kolika je lista govornika po ovom resoru. Gospodo, dva su bitna faktora u našoj prosveti. To su, prvo, nastavnici a, drugo, nastavni planovi, programi. Kakvi su naši nastavnici? Mi svi znamo u ovoj zemlji, da su naši nastavnici bili uvek na svom mestu, — mislim na stare generacije — i o njihovoj vrednosti najbolju nam ocenu daju Kajmakčalan, planina Cer i austrijske uže. A kakvi su nastavnici, koji se regrutuju posle oslobođenja? Kao što znate svi, pitanje prosvete bilo je vrlo tugaljivo pitanje posle našeg Ujedinjenja. I vrlo mnogi stručnjaci ove zemlje mogu da konstatuju i da ustvrde

i dokažu, da prosveta nije išla onim tempom i onim korakom kojim je trebala ići u našoj zemlji. Šta je uzrok tome? Mi svi znademo teške političke prilike, teške poratne prilike i sebičnost, da su kočili da prosveta pođe onim putem kojim je trebala da ide. Kad vidimo, gospodo, koliko je promenjeno samo ministara prosvete, i ko sve nije bio na tome položaju, onda i nije nikakvo čudo što moram dati ovakvu kritiku o našoj prosveti. Vidite, gospodo, da možemo imati dobre učitelje, potrebno je da imamo zakone koji će omogućiti stvaranje dobrog učiteljstva. Mi imamo jedan Zakon o učiteljskim školama, ali kogod je pročitao taj zakon, mogao je videti, da on nije primenjivan. On je u jednom delu svome ostao samo mrtvo slovo na papiru. Taj Zakon je vrlo dobro napisan i mene kao nastavnika čudi, da se baš u tome Zakonu ističe krupnim slovima, da učitelj mora biti u učiteljskoj školi poučavan u gospodarstvu, poljoprivrednoj nastavi.

Kada mi vidimo naše učiteljske škole, vidimo, da se skoro ni jedna škola ne pridržava ovoga paragrafa, koji stoji u Zakonu o učiteljskim školama. Kada vidimo ove male vrtiče uz učiteljske škole, postavljamo pitanje: jesu li ovi mali vrtiči zato, da pokažu narodu kako uopšte ne treba znati gospodarstvo. Ja mislim, gospodo, da jedan nastavnik, učitelj na selu pored sveg obrazovanja bezuslovno mora biti podkovan u poljoprivrednoj nastavi, jer mu je to najbolje sredstvo kako će doći do našeg seljaka, to mu je put kako će se sa njim sporazumeti, kako će osvojiti njegovo srce, kako će se sporazumeti za rad oko uzgajanja naše mladeži. Ali zato mesto toga mi vidimo, da u školama postoje nogometna udruženja. Ja, gospodo, imam ovde jedan list jednog mladog učitelja, koji nema ni tri godine službe. On traži da ja svojom intervencijom tražim, da se premesti u Zagreb, kako bi mogao u učiteljskoj školi osnovati sekciju za nogomet.

Vidite, gospodo, u pomanjkanju onoga što mora da ima učitelj, on se udaljio i onda traži neku drugu razonodu. Do sada u učiteljskim školama je bila razonoda u poljoprivredi, a ne u nogometu. Ovo zlo je lako otkloniti. U svima mestima gde postoje učiteljske škole, imamo rasadnika i poljoprivrednih škola. Jednim potezom pera ovo zlo može se popraviti.

Gospodo, što se tiče samog nastavnog programa, neminovno je potrebno, da se jedanput definitivno izradi nastavni program, da se zna kojim putevima treba da se kroči. Drugo, što je vrlo potrebno u nastavi, jeste podizanje škola. U tome smo mi bedni i očajni. Zato i imamo toliko analfabeta u zemlji. Ja ne znam šta koči to, i zašto se postupa tako u zemlji. Ja sam o ovome govorio i kao banski većnik, a o ovoj stvari govorio sam i kod svih budžetskih rasprava, a i mnogi drugi govornici najveću pažnju posvećivali su ovome pitanju, pa se ipak nije učinilo ništa.

U današnjim knjigama o osnovnim školama postoji jedna priča o prvoj, drugoj i trećoj školi. Ali, gospodo, naša administracija je tako daleko otišla, da hoće, da na selima postavi neke vile, u kojima će živeti neki ljudi koji ne žive sa narodom i seljcima. Ja znam školstvo u drugim zemljama. Ali izraden je jedan tip škole, čija je primena nemoguća u svima našim siromašnim selima. Ja mislim, da Ministar prosvete može vrlo lako izraditi, kao što je u drugim zemljama, nacrt, pa da tako narod može

brzo dobiti od pretpostavljenih vlasti potreban nacrt, koji će se oživotvoriti. Vi znate šta se događa mesto toga. Potrebno bi bilo, da se najpre utvrdi gde će biti škola, pa da se napravi nacrt, da se vidi koliki su izdaci, upravo da se predvidi toliko, koliko će biti potrebno da se podigne jedna pristojna škola na selu. Ovo je pitanje vrlo važno i vrlo potrebno, jer ima mnogih naših mesta gde su škole otvorene u malim seoskim kućama, u kojima nema ni patosa, ni klupa. I ovome pitanju treba i te kako pažnju posvetiti.

Gospodo, ja bih još molio g. Ministra, da skrene pažnju svojim pomoćnicima i svojim saradnicima u svome resoru, da malo više brige posvete baš samim učiteljskim školama. Učiteljske škole ne smeju biti fabrike za fabrikaciju učitelja. Učiteljske škole danas, već moraju biti umetničke škole, jer ne može biti svako učitelj, nije svako dorastao, da bude učitelj, i mi vidimo, da tako postupaju i druge zemlje. Ako otvorimo zakone o učiteljskim školama u drugim zemljama i šta se radi u njima, onda ćemo se upravo skandalizirati, kako mi bedno i mižerno stojimo u ovome pogledu! Šta je napravilo japansku kulturu! Njihove dobre učiteljske škole. A kakve su te škole? Već u osnovnim školama biraju se pitomci, koji će biti budući učitelji, pa prolaze pripravne škole i sve moguće faze, kako bi se u njima mogli otkriti talenti i sposobnosti za učitelja. I, gospodo, morate znati, da su to u istini kulturtregeri nacije, da su stubovi nacije. I u tom pogledu Japan je prva država među svima. A kako se kod nas postupa i kako se postupalo? Naopako! To vi svi znate u ovome Domu kakav je bio do sada sistem. Mi molimo g. Ministra i skrećemo pažnju iz ovoga Doma svima faktorima, da ovome pitanju posvete osobitu pažnju i tražimo, da na ministarske fotelje dolaze sposobni ljudi, koji su u stanju, da vode prosvetnu politiku. Nećemo nipošto i ne ćemo i mislim, da se svi u tome slažemo, da se ne sme dogoditi, da na stolicu Ministarstva prosvete dode ministar koji će pomoću sreskih poglavara voditi prosvetnu politiku. Ja se slažem sa mojim drugom Dragovićem, koji je izrazio puno poverenje sadašnjem g. Ministru, ali tražimo, da ne budu ovako često smenjivani ministri, jer, gospodo, kad jedan ministar dode na tako važan položaj i ode za tri četiri meseca ili godinu dana, šta može taj, da učini u svome poslu? Ne može, gospodo, ništa da učini; tek što počne već se smenjuje; zamenjuju ga drugim.

U ovome pitanju, gospodo, ne sme biti partizanstva. I oni koji hoće dobra ovoj zemlji moraju se bezuvjetno saglasiti sa mnom, iako ja govorim kao opozicionar.

Gospodo, što se tiče samih učitelja, imao bih da podvučem takođe jedno vrlo krupno pitanje. Organizacija Jugoslovenskog učiteljskog udruženja nalazi se u takvim prilikama, da vri kao pakao. Tako su nesredene prilike u toj Organizaciji, da ne samo ima da se zabrine čitavo Ministarstvo prosvete, nego i ovaj Dom, i ja mislim i svi oni koji u istini žele zemlji dobra. Danas na upravi te Organizacije nalaze se ljudi, o čijim moralnim kvalifikacijama imam ovde tako strahovita i porazna dokumenta, da neću samo radi kulturnog skandala da ih iznosim. A ko želi od gospode poslanika da vidi, ja mu stojim na dispoziciji, neka dođe i neka čita stvari o tima koji vode učiteljska udruženja. To će i tako doći u interpelaciju g. Ministra. Ja dajem g. Ministru ne-

ka čita ove sudske presude. (Daje g. Ministru prosvete neka akta). Gospodo, ne može se ovako postupati sa učiteljima, a pogotovo ne sa njihovim organizacijama. I zato i ovom pitanju bezuvjetno dode do mira u njihovim redovima, jer smo mi svesni kad dode do mira u njihovim redovima, da će onda drukčije poći i sam prosvetni rad u narodu. Gospodo narodni poslanici, nemojmo tražiti od nastavnika i učitelja, da budu partizani i da budu naši politički korteši. Pustimo neka oni budu svetionici i lučonoše u našim selima. To trebamo da stvaramo od njih, a naša je dužnost, da vodimo računa o njima. I ako budemo postupali tako, budite uvereni, da ćemo imati potpune simpatije njihove.

Pretsednik dr. Kosta Kumanudi: Molim vas da završite, vaše je vreme proteklo.

Josip Stazić (nastavlja): Gospodo narodni poslanici, ima još jedno pitanje koje je vrlo važno, da se čuje u ovome Domu. Vi znate da čitava već zemlja govori o redukciji, o otpuštanju udatih učiteljica. To je pitanje koje struji kroz čitavu zemlju i mnogi su vrlo zabrinuti. U ovome Domu ništa se nije čulo o tome. Mi iz opozicije ne znamo šta se sprema, tek znamo, da se nešto sprema. A kako će biti tek ćemo imati prilike, da čujemo u ovome Domu. Ali ja mislim, da s obzirom na nervozu koja vlada, treba da se čuje u ovome Domu neka reč, ako ne sa strane Vlade a ono sa strane poslanika, koji treba, da dadu svoje sugestije u tome pravcu. Ja izjavljujem, da mi nismo za to da se to prelomi na kolenu. Ne sme se to pitanje, koje je vrlo komplicirano, na prečac rešiti, nego mu se treba posvetiti i te kakva briga i ozbiljnost. Sugestije, koje mi dajemo to su ove: da apsolutno ne mogu doći u pitanje nastavnice koje služe i koje su udate za učitelje i žive po našim selima i rade sa njima. Koliko je meni poznato, ima toliko mesta u kojima učiteljica apsolutno ne može da živi, jedino ako nađe druga učitelja, da sa njim deli mukotrpan rad. Ima još i drugih. Mi imamo i vrlo dobrih i save-snih nastavnica i profesorica, koje ne bi smeli obzirom na njihovu spremu, jednim potezom pera prebrisati sa ovoga mesta. I zato dajući ove sugestije, mi očekujemo da će Kraljevska vlada i vladina većina voditi računa o ovome što bezuvjetno potreba iziskuje.

Ja sam, gospodo, time završio moja izlaganja i izjavljujem (Glasovi iz većine: Da glasate »za«!), da ne mogu da glasam za budžet sa razloga, ne što nemam poverenja u g. Ministra, nego što se bojim onih koji podupiru g. Ministra. (Odobranje i pljeskanje na levice).

Pretsednik dr. Kosta Kumanudi. Ima reč g. Ferdo Šega.

Ferdo Šega: Gospodo narodni poslanici, poslije našeg Ujedinjenja u Kraljevinu Jugoslaviju, razumije se samo po sebi da je moralo doći iza izjednačavanja na raznim poljima narodnog života i do izjednačenja našeg književnog jezika. Kada smo jedan narod, moramo i pisati jednim jezikom. Posao to nije lak, a neće biti niti kratkotrajan.

Što se tiče provedbe izjednačenja našeg pisma, to moram sa žalješću ustanoviti, da niti smo spremni, niti imamo jakosti da to provedemo. Ovo izjednačenje pisma moramo prepustiti jednom našem kasnijem pokolenju, koje će za taj posao imati više

spreme i više razbora i više volje, nego što imamo danas mi.

Gospodo, naša dva glavna prosvjetna središta Zagreb i Beograd živjela su kroz dugi niz stoljeća svaki svojim zasebnim životom. U naš je narodni jezik prodirala sa istoka grčka i osmanska natruha, dok smo mi na Sjeveru i Zapadu odupirali i čistili svoj jezik od upliva germanštine i latinštine.

Dakako, da mi svi skupa, cijeli naš jugoslovenski narod, prije ujedinjenja nismo dospjeli očistiti svoj književni govor do uzornog stepena. Ostalo je još koje čega što je trebalo izvršiti zajedničkim radom.

Naši uvaženi književnici i jezikoslovci nadali su se, da će se sastati odlučujući stručnjaci, te ustanoviti i odrediti što je dobro a što ne valja u našem govoru, pak da to svi prihvatimo bez otpora i bez dvoumljenja. Međutim do toga nije došlo, a s onime što je, jedino u pravopisnom pogledu, učinjeno i određeno po ministarskim naredbama, svojom je nedosljednošću i svojevolum tako neprihvatljivo, da se to u Zagrebu uopće ne može nikako primjeniti.

S druge strane, opet beogradske školske knjige, koje se unašaju u zapadne krajeve, tako su pune nekih egzotičnih izraza, da izazivaju otpor i ljutitost, isto kao i oni »gloncepegleraj«, »tišleraj«, »farberaj«, itd., koje vidimo na mnogim ovdašnjim uličnim natpisima.

Osim toga nameću se državnim uredima bezbrojni strani izrazi kao što su »direkcija«, »šefovi«, »inspektori«, »referenti«, »sekretari«, i stotine drugih, koje smo mi Zagrepčani već odavno zamijenili dobrim i ispravnim narodnim imenima.

Gospodo, mene dnevno buni kad ulazim ovamo u Skupštinu naslov na vratima »sala sednica«, kada imademo za to dobar narodni izraz »dvorana«, a i sada raspravljamo neki budžet, koja je riječ normandijskog porijekla, a znači obični džep, a mi moramo taj izraz rabiti mjesto naš jugoslovenski državni proračun.

Gospodo, svojevoluma i nesavjesnost nekih zvaničnih krugova ide već tako daleko, da i ono, što po svom naučnom uyjerenju smatraju jednom pravilnošću, zabacuju i ostavljaju slobodno polje nakaznim oblicima. Tražim s toga, da se u svim državnim nadležstvima uvede čist i lijep naš jezik bez ikakove tudinske natruhe.

Gospodo, mi moramo kao i tjelesni tako i duševni odgoj svoga naroda, u prvom redu svoje mladeži, provesti u duhu prave demokratske i liberalne civilizacije, u duhu one velike narodne poslovice »brat je mio, koje vjere bio«, kao i u duhu mira i sveopće međunarodne snošljivosti, mudrosti i ljepote, kako su to propovjedali naši stari velikani. Narodna duša prožeta u mladosti ovakovom naukom u spoznanju velike i čiste istine, zadržaje pravimoral kroz cijeli život, te nije sklona sići stranputice.

Pravo odgoja svoje jugoslovenske mladeži ima samo i jedino jugoslovenska država i niko drugi. I našim državljanima drugog jezika, moramo osigurati učenje njihovog maternjeg jezika, u smislu odnosnih zakona. Mi moramo i time pokazati primjerom svim našim bližim i daljnim susedima, da u našoj državi vlada jednakopravnost za sve građane.

Još nešto. Naše školske knjige pune su raznih bojnih junaka i hajduka. Lijepo je to da se junaci,

koji su se žrtvovali za narod, tako slave i njihova imena uklešu u mlade mozgove, ali je pitanje, ne bi li bilo bolje dati više mjesta našim umnim junacima, kojih imademo, hvala Bogu, tako veliki broj na raznim područjima, a kojima je i strani naučni svijet, već odavna odredio vidno mjesto u sveopćoj nauci.

Gospodo, tražim da se u sve školske knjige uvede učenje o Slovenstvu, sveslovenski život, povijest, književnost i umjetnost. Mi moramo već svoju djecu naučiti i pripraviti, da je pred nama i da dolazi sada vijek Sveslovenstva, koje će obnoviti i osvježiti i zapadnu kulturu i demokraciju, koja kao da lagano gasne i propada.

Gospodo narodni poslanici, konačno moram napose upozoriti, da su sve naše zagrebačke velike škole — koje je Zagreb donio već gotove i izgrađene u ovu državu, i u koje škole ne smije nitko i nigdar dirati — u ovom proračunu premalo opskrbljene, a da bi mogle potpuno vršiti onu veliku zadaću u odgoju naše mladeži, kojoj su namijenjene. Jer samo dobra i svim sredstvima providena škola uzgojiti će dobre i snažne buduće Jugoslovene.

Gospodo, ovde hoću još iznijeti jedno važno pitanje, a to je štamparsko.

Naša štamparska industrija danas jedva životari, a najteže je štamparskom radniku, njih je najveća većina nezaposlenih.

Državne štamparije neka se ni ne povećavaju brojem a niti u svom kapacitetu. Isto tako ne bi smjele državne štamparije štampati drugo, nego samo državne potrebe, knjige i tiskanice. Štampanje školskih knjiga ne bi se smjelo monopolizirati, nego dati mogućnost i ostalim privatnim štamparijama štampanje školskih knjiga. Državne štamparije ne smiju praviti preveliku konkurenciju.

Gospodina Ministra molim, da uvaži moje predloge, a ja izjavljujem, da glasujem u pojedinosti za proračun Ministarstva prosvete. (Pljeskanje i odobravanje).

Претседник др. Коста Кумануди: Има реч г. др. Живан Лукић. (Гласови: није овде!) Г. др. Живан Лукић није присутан, има реч г. др. Милован Грба.

Др. Милован Грба: Господо народни посланици, дозволите и мени да кажем пар речи о нашој народној просвети. Ја држим, господо, да смо се ми од дана нашег Уједињења, можемо рећи, у неким приликама, негде и пребрзо развијали, и због тога пребрзо развијања, ми смо пропустили да направимо извештај систем.

Господо, овде је у многом погледу критиковано, шта су све радили, господо министри просвете. Ја држим, господо, да су сви ти министри просвете, који су то били, у погледу материјалног унапређења нашега народа настојали да ту просвету унапреде, само се то није радило по једном систему, него је сваки министар настојао то да учини у ономе крају, где је он политички био заинтересован. Држим да би било корисно и данас, ако би се ми, кад смо већ тако дошли на тај степен нашег интегралног југословенства, изјавили да Министарство просвете начини један систем, једу мрежу свих школских општина унутар наше државе и да би Министарство просвете, имајући овакву мрежу свих школа, поставило исто тако разне типове изградња школа по селима, затим друге типове за школе по варошицама и тре-

ће типове за школе по градовима. И кад би наше Министарство просвете израдило овакав један план и кад би се по томе плану градило, онда не би било таквих произвољности и силних молби и жалби којих имамо по нашим селима, и много комисија и суперкомисија којима се само отеже ствар у недоглед.

Ако се иде затим да се докине неписменост у нашем сељачком народу у коме је она јаколика, ми смо данас у срећном положају, зато што целокупни народ на свима линијама тражи добре школе, што пре није било, јер се често пута догађало раније да су сељаци морали бити глобама натеривани да своју децу шаљу у школу.

Поред основне наставе, треба да дође и настава грађанских, учитељских и педагошких школа, које би све ушле у један систем и то би се време могло назвати време нашег народног просвећивања. Ако бисмо такав систем имали и ако би народно просвећивање и извођење тога система било поверено референтима и стручним лицима Министарства просвете, онда никакве промене Министара у томе ресору не би могле спречавати да се не ради по једном одређеном систему и плански. Поред овога одељења, које бих ја назвао одељење за народно просвећивање, могло би да буде и одељење стручних школа, и ја држим да г. Министар просвете треба да бди и над персоналном политиком ових школа, а надлежно Министарство може да прописује програм и да се стара за одржање зграде.

Што се тиче гимназија и универзитета, ту имаде много разних мишљења. Као наставник ја могу да кажем да ми не можемо никако имати довољно ни основних, ни грађанских, ни средњих школа, нити универзитета. Све је то, господо, једнако потребно. Али настаје једино питање: да ли финансијско стање наше земље може то све скупом да издржи. То је, господо, једно друго питање.

Што се тиче наше гимназије, господо, ми се сви сећамо да су у гимназије пре рата ишла изузетно даровита деца из основних школа, које су учитељи специјално препоручивали. После рата, господо, у нашим гимназијама настала је једна поплава, поплава деце од којих сва нису била способна за гимназију. У исти мах настао је и један притисак родитеља, а морам рећи и притисак са друге стране, тако да можемо рећи да је настала једна инфлација и девалвација наших гимназија. И министарства сама морала су пристајати да одтерете наставни план. То се звало одтерећивање младежи, а у ствари то није било то него омоћивање да и необдарена младеж сврши гимназију и да дође до матуре. Ја, господо, морам рећи ово: ја сам зато да свако наше дете сврши грађанску школу или гимназију до четвртог разреда, али пети разред то би био онај пакосни разред, кроз кога се могу да провуку само талентована деца и да дођу до матуре. Јер, господо, може се говорити да ћемо имати можда хиперпродукцију интелигенције, али се ипак може увек рачунати само на 50% добрих правника, добрих техничара, лекара и т. д.

Држим, господо, да би се и на Универзитету могле учинити извесне уштеде. У предратно време, господо, струку је заступао један редовни професор, ванредни професор и доцент. Али ти доценти нису били плаћени. Ти доценти били су у-

гледни гимназиски професори, који су са својим знањем представљали специјалну струку. Ми смо данас добили једну велику спецификацију на универзитетима. Некада је Стојан Новаковић на Великој школи у Београду представљао целу славистику и литературу, и старословенски и граматiku, а данас се то диференцира. Исто тако је у Бечу стари Јагић представљао ту струку. Међутим данас се та струка диференцира и ми смо добили свеучилишне професоре специјалисте.

Господо, то су онако нека излагања која би могла донети извесне уштеде у нашем буџету. Али ако ми узмемо нашу школу генерално, ми можемо рећи да све што је до сада урађено у нашој школи, да је то напредно и да се много тога учишло. Морам, господо, истаћи, а то сам чуо и од многих других говорника, што се тиче наше младежи, да је то једна младеж одушевљења за југославенску мисао и за целину државну исто као и ми ту који о томе говоримо. Разлика је, господо, што се тиче наше омладине у томе, што смо ми наше уједињење преживљавали, а та се омладина затиче у томе уједињењу, и можемо бити потпуно свесни и сигурни да ће та наша омладина, ако буде устребало, исто тако бранити ову земљу као што су је бранили они који су је стварали. Нема разлога да се у томе погледу ма и најмање колебамо. Не треба, господо, да нас у томе погледу плаше извесни, можебити бучни моменти који се међу омладином универзитетском можебити који пут за време разреда догађају. Али, господо, ја из искуства знам да су они моји разреди који су ми били бучни, били бољи него они у којима је владало мртвило.

Јер ма како да је, можебити, пролазила каква мисао која можда није одговарала нашим жељама, она ће бити временом исправљена и коригована нарочито од стране њихових добрих и угледних наставника и они ће бити изведени на прави пут.

Господо, што се тиче уметности, ту је лепо казао наш друг г. др. Метикош, и ја се с тиме потпуно слажем, то је нешто о чему сам ја одавно мислио и налазим да дотације за наша позоришта треба да се пренесу на наше градове. Свагда је уметност носила обележје једнога града, као на пример римска уметност, флорентинска уметност, ит.д. — град је свагда био творац и носилац уметности. И наш Београд, Загреб и Љубљана, они су средишта уметности и зато нека се градови из својих буџета о њима старају. Јер то је врло тешко, господо, да ми пред нашим сељаком оправдамо ту околност, да му не дамо народне учитеље који су свршили школе, а да из буџета помажемо глумице и разне балеткиње и балете. (Чује се: Али оне плаћају 80% граду). Нека плаћају, имају од куда. Ја сам апострофиран од мога колеге из Загреба и хоћу на то да му одговорим. Господо, од постанка града Загреба па до рата, Загреб је имао 80 до 90 хиљада становника а у овоме времену од уједињења до данас нарастао је до близу 200 хиљада и када би му било рђаво, онда се не би толико намножио. Сем овога, господо, уметност је увек била подупирана од стране разних мецената. Треба само знати колика је заслуга покојнога Штросмајера на помагању позоришне уметности, и било је још пуно таквих мецена који су ушли у историју, па их има и данас који могу

и требају да помажу нашу уметност. Разни богаташи који се међу собом такмиче са милионима, они су пре свега позвани да помажу нашу уметност.

Што се тиче, господо, још неких мојих напомена, ја знам да је време моме говору одређено и да треба убрзо да завршим, али од мога пријатеља г. Милоша Драговића ја сам мало изазван и морам да му одговорим са неколико речи. Мој пријатељ г. Драговић овде је казао: Знам ја шта је г. Грба тражио у Министарству просвете. Е, господо, ја сам дужан сада да кажем, шта сам ја то тражио у томе Министарству. Прво и прво ја морам да нагласим да ја високо ценим основну наставу и средње школе и уопште просвету. (Један глас: Ко и ми сви!) Да, као и ми сви. Ја стојим на становишту да када се тиче премештаја једнога средњешколског наставника или наставника основне школе, да у томе случају тај премештај требало би да се изведе у месецу јулу или августу.

И кад школе почињу 1 септембра, да ни један учитељ ни школски наставник са свога места не може бити премештен унутар десет месеци, једино по цени ако нешто скриви, и дисциплинским судом.

И господо, у Министарству просвете ја нисам никада тражио ништа друго, него сам претставник кордунашког среза, забитних места и једна једина општина налази се на прузи, а све су друге изван пруге и срећан сам да ми тамо Министарство просвете пошаље наставничке силе да не мора један учитељ као што је случај у селу Перјани да један учитељ има 200 школске деце на врату; али има тих око шест одељења и ја сам годину и по дана као посланик само то тражио. Али се у самом срезу Војнишком догодио један инцидент 3 јуна, кад су Удружење учитеља и Соколско друштво у исти дан заказали једну забаву. Учитељско удружење заказало је своју седницу, а Соко своју забаву. И, господо, под претседништвом једне учитељице, устаје један учитељ и каже: „Колеге и колегинице на забаву нека нико не дође, јер је забава заказана да Соко испразни учитељске џепове.“ Други је учитељ рекао: „Колеге и колегинице, ако одете вечерас на забаву, нећу бити више са вама, ја ћу престати бити учитељ и иступићу из учитељске службе.“

Господо, то је мени достављено од стране Сокола. Тада сам ја господо, по дужности отишао сам г. Министру Станковићу и рекао да је наступио један конфликт између претседнице учитељског удружења и Сокола, и ја не би био достојан да будем народни посланик кад не би то ставио до знања. Ја остављам вама, г. Министре, да ви пресудите у тој ствари, да ли треба преместити или их ставити под дисциплински суд ради увреде Сокола — јер цела се скупштина дигла на свештенички клир што се био изјавио противу Сокола. Ја сам ту ствар препустио самом г. Министру просвете, али ја сам био дужан још и то да г. Министру просвете скренем пажњу да је овај учитељ дошао у сукоб и са судцем, кога је тужио Министарству правде, да је дошао у сукоб са среским начелником, а осим тога и то да он има један фамилијаран пех, који се састоји у томе што је његов брат, крао и зато кажњен са 5 година робије.

Ја вам, господо, могу исцитирати ту осуду ако

хоћете.

Претседник др. Коста Кумануди: Господине посланиче, немојте ништа цитирати јер је време прошло.

Др. Милован Грба (наставља): Министар г. Станковић овог је учитеља преместио, али учитељ је сазнао за овај указ и његов адвокат, који га је заступао у парници против „Сокола“, дошао је код г. Станковића и интервенисао, и тако је тај указ обустављен и замењен другим указом. Кад сам ја дошао код г. Станковића и запитао га о овоме, он ми је рекао: Молим вас, ја сам био за то да он буде премештен, али је дошао г. Деметровић и казао да не буде премештен. Ја сам онда казао, а то зна врло добро г. Претседник Скупштине, г. Деметровићу овако: Изволите узети одговорност за овога учитеља и за ову увреду према „Соколу“. Нека остане и такав учитељ у моме срезу, али на вашу одговорност, г. Деметровићу. — То зна врло добро и г. Претседник Скупштине и то је истина. Кад је тако ствар стајала, ја сам замолио г. Министра просвете да узме акта и да ту ствар преда дисциплинском суду. Сад други случај да видите. Ја сам молио г. Станковића због једне школе у Горњој Будешкој, молио сам га да две учитељице, које се налазе у једној школској општини, где је школа затворена, диригује на оделења која су празна, али молим вас, господо, и дан данас те учитељице иду по срезу и ништа не раде, док други учитељи по срезу вуку по 200—300 ђака за собом. (Чује се: Како то да их диригује?). Да се доделе на друга оделења. Господо, једна од тих учитељица је присташа Светозара Прибићевића, и она то не таји. Она је при једном дочеку дочекала плакатама. Ја сам г. Станковићу дао једно њено писмо, у коме се она према једном колеги изругава што је уз владу. Она у овоме писму дословце каже у једноме пасусу овако: „Ви гладите браду, јер сте уз владу: А уз кога врага ћу ја? И ја би радо да погладим браду (најрађе би Станковићеву).“ Господо, ја не знам ко све то заштићује, али знам да се она шета и да не врши своју дужност. Ја сам молио и начелника Банске управе, молио сам и среског начелника, па сам молио и начелника у Министарству и рекао им од прилике овако: Молим вас, господо, доделите их на оделења да раде, кад је већ њихова школа затворена. Али, господо, ја нисам у томе успео и за то су мени сељаци рекли: Ти мораш то да изнесеш и пред Скупштину и да замолиш г. Министра да томе једанпут учини крај. Ми, господо, имамо 1200 оделења празних, а овде ево две учитељице које већ 4 месеца ништа не раде и шећу.

То је тврђење факат. И кад би ми имали један обичан дисциплински суд код Министарства просвете, који би нашу школу прочистио од оних људи који не врше своје дужности и од оних који су дисциплински отпуштени, па да се натраг више не враћају, онда би за оне свршене увек било места.

Али ми имамо назаренски дисциплински суд, који опрашта све, и коме нема санкција. Зато ја молим г. Министра просвете да буде строг и да погрешке и пропусте у вршењу дужности нико не опрашта, и да не пусти ничију интервенцију, па макар она долазила од народних посланика или својих колега у влади.

Пошто је, господо, време мога говора истекло, то с обзиром на ону велику учитељску ситуацију и ону муку коју они по забитим крајевима имају, издржавајући своју породицу удаљени од центра, и очекујући награду, а нарочито своју плату коју не добијају сваког првог, морам, господо, због њих да гласам за буџет. (Одобравање и пљескање).

Потпретседник др. Коста Поповић: Реч има г. Милош Драговић ради личног објашњења.

Милош Драговић: Господин посланик Грба потрудио се да се оправда од оптужбе коју сам ја оправдано изнео противу рада појединих народних посланика. Ја остајем при своме тврђењу и ја верујем да је г. Грба само то моје тврђење потенцирао, јер је и сам казао да су га у томе помогли и поједине старешине Соколских друштава.

Дакле, господо, постоји једно: да ви плански прогоните своје политичке противнике и да у томе не жалите ни углед Соколских друштава, нити ма којих друштава, те према томе ви носите пуну одговорност зато што све корумпирате у овој држави.

Потпретседник др. Коста Поповић: Реч има народни посланик г. Мустафа Мулалић.

Мустафа Мулалић: Господо посланици, шестојануарски дух ја сам као млад посланик схватио овако: схватио сам га духом реалног интензивног, стваралачког рада који искључује свако партијско прегањање, сваки вербализам, свако лично рекламирање, који искључује свако узалудно трошење драгоценог времена у Народној скупштини на тражењу нових дефиниција о Југословенству, јер сматрам да је ту дефиницију давно створила плејада југословенских идеолога, да ју је створила херојска армада југословенских ослободитеља. (Пљескање) Господо, шестојануарски дух тражи од нас да прегнемо стваралачком раду на подизању духовног и материјалног благостања југословенског народа који је имао сто пута прилике и у свакој прилици је показао и доказао да је јединствен и да је привржен народном и државном јединству. Овако поимање посланичке дужности господо народни посланици, даје ми слободе да апелирам на вашу високу пажњу те да, гласајући за буџет Министарства просвете, изнесем неке своје опсервације и неке своје сугестије.

Господо посланици, пред фамом о хиперпродукцији интелигенције, ми смо и сувише компресионалирали буџет Министарства просвете. Ми смо га толико онемогућили да ћемо изгледати као слабе мецене. Ово се може односити и на наш финансијски одбор, јер Финансијски одбор који је проучавао предлог буџета за годину 1934/35, није нашао за сходно да ма шта у томе буџетском предлогу измени, сем што је изменио оно неколико хиљада динара које је Краљевска влада предложила за нашу опсерваторију. Само је то он одбио. А међутим, са те три хиљаде динара наша опсерваторија као еминентно научна институција, могла је корисно да послужи науци и отаџбини и да осветла образ наше нације. Уопште, господо, ми смо и сувише шкрти према науци и према уметности. Ради кризе која код нас влада, ми се прибојавамо за наше стомаке, па бојећи се за њих, ми режемо себи главу не мислећи на то, да су они наши уметници и наши научници и наши

књижевници, флора наше нације, дух наше нације, ствараоци наше националне идеје, којој ми можемо бити само практични применитељи и давати њој практичну форму. Књижевнике и уметнике оставили смо без икаквог осигурања. О ауторском праву може се применити она народна: „Више харча него омоча. То исто важи и за наше сликаре и за наше вајаре, којих има око 400 и који се злопате, немајући често ни хлеба. И на њих се нико не осврће, јер то није популарно, то не постиже никакав политички ефекат у народу. Ми смо их препустили само једној немоћној иницијативи Цвијете Зузорић. Ја сам веома благодаран г. Кешелешићу, што је онако објективно изнео своје мишљење о уметности и што није ово питање осветлио својим партијским рефлектором.

Народно позориште обично је овде предмет оговарања у Народној скупштини. Многи бркају појмове о томе, шта је Народно позориште. Они га спуштају често тако ниско да га упоређују и са извесним поћним локалима у којима се са сензуалношћу приказује лажна уметност. Међутим, господо, Народно позориште је највећи пионир југословенства. Кад ово тврдим, ја ћу да евацирам једну успомену на Јоакима Вујића који је пре стотину година у Загребу, приказујући Милоша и Марка, толико подигао дух југословенства да је одушевљење у Загребу прешло у прави ентузијазам. Од Јоакима Вујића па све до данашњег г. Илића ми смо сваки дан доживљавали овакво југословенско одушевљење у Народно позоришту. Па и данас, господо, кад излазимо са позоришних представа, ми саосећамо социјално са свима онима који нас чекају гладни и незапослени овде пред Народно скупштином, јер Позориште племени и васпита. Позориште кроти егонизам и друге пороке, ствара човека. Оно што је неко овде казао да је Народно позориште забавиште богатих људи, ратних богаташа ја тврдим да то није тачно, јер богати људи и не долазе у Народно позориште они траже уметност у Сити-у, Јару и бару. Ми се, господо, у Народно позоришту учимо да будемо људи и да имамо разумевање за оне који немају пара и немају хлеба.

Господо решавајући проблем хиперпродукције интелигенције, ми смо ускратили много могућности Министарству просвете, које је увек уживало највише симпатије и у народу и на сваком месту, јер је то стециште народног духа и народних идеала. Ми смо смањили продукцију наших школа до највећег минимума, ми смо смањили материјалне издатке Министарства просвете, толико, да се пулсирање његовог живота само осећа. На народно просвећивање изван школе заиста нисмо обраћали велику пажњу. То је одговор г.г. Драговићу и Кешелевићу на њихове извесне обсервације.

Господо, пуна су нам уста село, али је у селу мало дела. Селу не обраћамо велику пажњу, село не обилује баш тако нашим великим радом. Ми говоримо данас о селу, али у села премало идемо и премало радимо. Док ми овде у Народној скупштини, и опозиција и ми, ради политичког ефекта, певамо трубадурске песме селу и сељацима, дотле још наши сељаци живе о дрвене ралице, којом из земље ваде мршаву ексистенцију и дају држави и нацији што су дужни. Док ми певамо славопојке селу са овога места, наш сељак рађа се

у стајама, живи заједно са својом стоком. То је све ово што имамо у буџету дало за подизање школа у Врбаској бановини, која је у Европи на најнижем степену просвећености. (Гласови: И Приморској и Вардарској бановини треба дати!). А онда, може се дати и Приморској и Вардарској бановини.

И зато ћу, господо, бити слободан да ставим неколико предлога само у оквиру буџета. Први је мој предлог да се обустави свако давање субвенције за зидање школа у оним крајевима, где је просвећеност на високом степену, или бар на приближно задовољавајућем степену, тако да би се све ово што имамо у буџету дало за подизање школа у Врбаској бановини, која је у Европи на најнижем степену просвећености. (Гласови: И Приморској и Вардарској бановини треба дати!) А онда, може се дати и Приморској и Вардарској бановини.

Господо, ја се надам да ће цео парламентар, читав југословенски народ, ово подупрети и да ће ради приближног изравнања нашег културног нивоа подупрети да се у Врбаској бановини најпре омогући подизање школа.

Друго господо, такође у оквиру овога буџета, ја бих молио да се муслиманској верској заједници омогући високо образовање свештенства, јер, господо, свака верска заједница има високо образовање свештеника који у народу раде, који подижу национални дух, па то треба омогућити и муслиманској верској заједници. Треба да се на Универзитету у Београду оснује муслимански теолошки факултет или да се оснује једна висока теолошка школа. То је, господо, из националних обзира једна неминовна потреба. Јер ви знате, какви су муслимански свештеници, а ви знате како су свештеници у стању, да у муслиманском делу нашег народа подижу југословенски национални дух.

Трећи је мој предлог о уџбеницима. Ја сам о томе говорио лањске године. Било би сувише да се понавља. Молим господина Министра да прочита мој говор из лањских стенографских бележака, али бих молио, пошто се није ништа за годину дана учинило, да се у овој години нешто учини, и ја се надам да ће се и учинити. Ја молим, господо, да се уџбеници муслиманске веронауке издају на нашем језику, јер, господо, још вреде и још су у употреби уџбеници муслиманске веронауке на страним, туђим језицима, а то апсолутно није у националном интересу.

Господо, ја бих молио да се једанпут за увек одреди дефиниција грађанске школе да знамо, да ли је она средња школа или продужење основне наставе. Ја мислим да би грађанска школа требала да буде најбоља база за препарандије, јер се налази директно у народу, јер ће давати најбољи елементи препарандијама. Исто тако требало би дозволити ученицима грађанских школа похађање гимназија и осталих школа. У вези с тиме требало би да се реши и питање наставника грађанске школе. Господо, ови су наставници ни на небу ни на земљи. Не знају се јесу ли учитељи или наставници. Ако су наставници треба да имају одговарајуће групе и положаје, а ако су учитељи треба им дати оне бенефиције које учитељи основних школа уживају.

Ја бих још скренуо пажњу г. Министра да поради на лансирању и ширењу путујућих дома-

ћичких школа, јер сам уверен, а то је и доказано, да су домаћичке школе највише допринеле народној просвети и подизању сеоске културе, а од културе села зависи благостање села и благостање земље.

Господо, ја би хтео још само неколико речи да проговорим о националној пропаганди. Ово је питање врло важно. Нарочито у савремено доба, национална пропаганда толико је важна да неке државе имају и нарочита министарства; с обзиром на наше прилике, ја бих био задовољан кад би у Министарству просвете било једно одељење за националну пропаганду. Национална пропаганда појавила се, господо, у савремено доба у такозваном светом тројству: штампа, радио и филм. Додуше није популарно о овом говорити, али то је велики национални интерес. О штампи је било много говора. Прослављао се јубилеј стогодишњице штампе од Давидовића па на овамо. Наша штампа вршила је успешно своју мисију, она се усавршила и могу да кажем да је она на доличној висини у техничком, уметничком и у журналистичко-књижевном погледу а исто тако и у моралном погледу. (М. Драговић: Само доноси убиства и романи!) Наша штампа сада је ослобођена од свих ранијих ситних сензационалности. (М. Драговић: Говори истину бар на томе месту!) Наша штампа подигла се толико да је она орган општег државног и националног интереса а не орган личних аспирација. (М. Драговић: Централни пресбиро уређује штампу!).

Господо, што се тиче радија, ту врло лоше стојимо. Наша радио-станица толико је слаба да не може да паралише туђинске утицаје у нашој националној атмосфери. Господо, наша нација треба да има једну јаку станицу не од 2.5 киловата у Макишу, него и у Макишу и Загребу и Љубљани са 200 киловата, јер радио-станице као најважније савремено пропагандистичко средство треба да служе подизању културе нашег села. (М. Драговић: Како може, кад је корупција у Министарству саобраћаја?) Радио не спада под Министарство саобраћаја по својој сврси. То није телефон.

Господо, још ћу само две три речи да проговорим о филму.

Потпретседник др. Коста Поповић: Молим вас да завршите.

Мустафа Мулалић (наставља): Господо, ја ћу овде компилирати речи једног великог државника, г. Мусолинија, који је казао да је филм најопасније савремено оружје у међународној утакмици за национални престиж. И факт је то. Филм је данас најопасније оружје, али ми на то оружје уопште не обраћамо пажњу.

Дошао један сељак Шумадинац у Београд у своју престоницу коју је замишљао сплендидно, прошао улицама и по локалима где се свет састаје, а кад се вратио кући, био је незадовољан зато, што није нигде чуо српску реч. Дошао је пред Занатски дом где је наменитен један мегафон и чуо је швапски језик. Отишао у један биоскоп, али и тамо је чуо само швапски говор. Шта је могао но да уздахне: „Говори Швабо у сред Београда“. Господо, пре неколико деценија основале су Швабе четири немачка позоришта у нашој земљи. То наши очеви нису могли поднети и све што је држало перо ступило је у културну борбу про-

тив тих позоришта. Данас ми у срцу наше земље имадемо 180 оваквих позоришта, који сеју немачку културу и немачки језик. То је 180 тон-биоскопа, који приказују филмове само на немачком језику. Неко каже да је филм луксуз. Није то луксуз, него једно озбиљно питање, коме такође треба да посветимо пуну пажњу. О питању филма ја ћу говорити кад буде речи у амандману, јер сам поднео један амандман о филму, али хоћу да кажем ово: Ми смо казали да је Нишки збор подигао национални дух, јер смо ми сви видели у оном монструозном Нишком збору нашу снагу. М. Драговић: Какав нишки збор? Са бесплатним возовима не стварају се зборови).

Потпретседник др. Коста Поповић: Господине Драговићу, опомињем вас записнички на ред.

Мустафа Мулалић (наставља): Овакве монструозне зборове не можемо, али, стварати сваки дан. (Милош Драговић: Разуме се да не можете, јер треба платити угаљ и вагон!) Овакве монструозне зборове имамо ми међутим сваки дан... (Милош Драговић: Ово је агитациона трибина. Овај агитије за партију уместо да говори за буџет Министарства просвете.)

Потпретседник др. Коста Поповић: Господине Драговићу, опомињем вас поново записнички на ред. Ако тако продужите, казнићу вас искључењем са седнице.

Мустафа Мулалић (наставља): Господо, ја ћу са овим завршити, јер ми је време истекло. (Одобравање и пљескање).

Потпретседник др. Коста Поповић: Реч има народни посланик г. Сергије Урукало.

Сергије Урукало: Господо народни посланици, нигде у нашој лепој и богатој земљи није било горег просветног успеха, закржљавости и запуштености као у моме срезу Бенковац, што га немам част овде у овом високом Дому, заступати. Том злу криви су у првом реду негдашња туђинска влада, љуто сиромаштво и теренска формација, а у другом даљина од центра и никаква саобраћајна веза. И сточарски живот није нишао тој просветној политици никако у прилог, јер и нејако дјетенце, било мушко или женско, вриједило је родитељу да му чува бар ситну стоку.

Благодарећи нашој поратној здравој просветној политици, главним факторима: Министарству просвете, Банској управи, Општинама, настојању просвећенијих тог краја, те свештенству и учитељству, и овај срез Бенковачки коракнуо је у боље... И док је за доба туђинске владе имао на своје територију само 15 основних школа, данас у поратном добу, у својој рођеној држави, на част државе а на корист народа има 40 основних школа. Али, на број пучанства овог сиромашног и раштрканог народа од 60.000 душа то је врло мало, скоро ништа, јер кад се позна срез и његова структура, онда је потребан много већи број школских зграда и школа. Нама треба бар још 30 зграда односно школа. Ту је граница. Ту треба уложити и доста напора и доста новца баш на просветном пољу. Народу треба највише да се помогне у просветном правцу, јер народ то тражи он жели да достојније одгоји своју омладину, свој подмладак у љубави према свом Краљу и својој Отаџбини. Некада, наш народ није хтео ни да чује за школе. Због саме помисли да се школа у селу подигне падале су главе. А данас? А сад?

Народ тражи и вашије за школом. Просвећен народ, срећа је државе. Треба с тога уграбити ову лијепу прилику и у његовој садањој загрејаности за школом, треба му их подизати уз његов сутјецај у природи, који у осталом, наш народ сада врло радо даје. Ја полажем наду у г. Министра просвете и рачунам на његову обилатну помоћ у томе потребном и корисном потхвату, а то управо из оне партије предвиђене у овогодишњем буџету у износу од 1,900.000 динара за подизање зграда за основне школе у сиромашним и оскудним крајевима, међу којима на првом мјесту спада и мој сиромашни срез Бенковачки.

Морам примјетити, да у овом истом срезу чије сам прилике истакао а који граничи са Задром, још нити све школе које постоје нијесу попуњене са учитељским силама, поготово не оне вишеразредне, пак апелујем на г. Министра, да што пре одреди да се једноразредним и вишеразредним основним школама у срезу бенковачком додијеле учитељске силе.

Знамо, рекосмо и доказасмо да је основна школа преко потребна селу и сељанима. Оно мало људско створење дотјерива за живот, за друштво. Она удара у њему прве темеље карактера, човечанства и знања. Али и школа без згодног учитеља, не вреди. Нама треба учитеља. Имамо савјесних, красних и врских учитеља, заслужних сваке хвале, али немамо баш онаких, који би за наш крај били најподеснији. Потребни су нам учитељи, синови наших сиромашних села. Сироти по имању, а богати по духу и знању. Вољни и срећни да у свом сиромашном, а често и маларијном селу, сију просвету и васпитавају голу и гладну младеж. Такова учитеља какве мој бенковачки срез и многи други срезови Приморске бановине требају, мало мжемо да имамо. Не може ни да их буде с разлога, што су учитељске школе у већим центрима-градовима, које могу да похађају искључиво имућнија деца, синови богатих и здравих крајева. Нама, за јединствене прилике нашега краја, треба нарочита учитељска школа и то у каквој варошици, али у близини села, како би сељачка дјеца овога краја могла да похађају, пак да се као дипломирани учитељи у исто своје или друго ближе село, поврате да учитељују. Такова једна спасоносна идеја била је и остварена. Далеко од Книна скоро 3 км., а усред 20 села оидана је трошком наше државе и обилатим новчаним и моралним сутјецајем, општине книнске, красна монументална и најмодернија палата за учитељску школу и интернат у Книну. Коштала је до 10 милиона динара. Уз ту палату подигнута је прошле године и нарочита зграда за станове наставничког особља. Чекало се дан по дан на свечани отвор и на почетак рада. Народ је био сав срећан, сав блажен. Никад се не зна, како и чијом сугестијом у час све пропаде, а палата се привремено изрвучује Министарству војске и морнарице, за смијештање наше војске.

Нашој јуначкој и славом овјенчаној војсци, којој смо справни да и себе дамо, немамо да замеримо. Морамо замјерити и жаљити на оне, којима смо у мјесто ове палате давали за потребито смјештење наше војске зграду укинуте пољопривредне школе у непосредној близини оне исте, која је и боље за војничке сврхе одговарала. То све није вриједело.

Са потписима скоро свију далматинских посланика и сенатора, послат је брзојав слиједећег садржаја:

Министру војске — Београд

На заштиту високог националног интереса молимо да обуставите одузимање зграде Учитељске школе у Книну коју може да пуноважно замјени излишна зграда укинуте пољопривредне школе. Учитељска школа преставља давну жељу овог народа и огромне жртве општине те предмет топлог заузимања народних претставника северне Далмације. Молимо у име виших националних идеала да не поништите наше најбоље наде.

Исто тако један овакав брзојав послат је ондашњем

Министру просвете — Београд

Зграда Учитељске школе у Книну предмет давне потребе и жеље народа сијеверне Далмације напора и жртава општине те рада и настојања народних претставника овог краја мјесто обећаног и зајамченог отвора дочекали продају Војној власти за друге сврхе. Молимо разумјети велику националну функцију ове несугђене установе и запријечити у име високих националних идеала сваку другу намјеру."

На овај брзојав нијесмо били удостојени ма каквог одговора. Ствар је ријешена и зграда за Учитељску школу привремено је запосједнута војском, али се то даде још лако исправити, јер како се чује, по мишљењу из војних кругова, ова зграда није војсци најпотребнија.

Господо народни посланици, питање Учитељске школе у Книну као сједишту северне Далмације, питање је првог реда. Животно је то питање за цијели народ тог краја, који броји до 200.000 челичних и вјерних грађана Краљу и Отаџбини, а који стоје још од туђинске владе пак све до данашњег дана без и једне средње школе. Господо, то није ни право ни лијепо. Као претставник среза бенковачког кога имам част претстављати, придружујем се захтјеву уваженог колеге г. др. Тода Новаковића посланика комшијског среза книнског и молим г. Министра и сву осталу господу народне посланике, да помогну и пораде, да се још почетком ове школске године створи у Книну Учитељска школа и на тај начин испуни и једна потреба и једна жеља и једна правда цјелом народу тог краја.

Вјерујем у увиђавност, заузетност и правичност Министра просвете Господина Шуменковића, те изјављујем, да ћу гласати за овај буџет.

Potpretsednik dr. Kosta Popović: Има реџ г. Alojzij Drmelj.

Alojzij Drmelj: Gospodje narodni poslanci! V Dravski banovini imamo 75 učiteljic ženskih ročnih del, ki so ostale v zakonu o činovnikih iz leta 1931. nerazvrščene po § 347. Ker se za te učiteljice tudi ni ničesar ukrenilo na osnovi § 182 Zakona o narodnih šolah in jim torej še danes ni odrejeno zvanje, jim je nemogoče vsako napredovanje.

Gospodje narodni poslanci! Mislim, da je odveč vsako utemeljevanje upravičenosti zahteve teh 75 učiteljic, ki so si pridobile na osnovi obtoječih zakonov in predpisov zahtevano usposobljenost in bile sprejete v državno službo, za napredovanje, ki je omogočeno sicer prav vsem državnim uradnikom. Naš pravni in narodni čut zahteva, da se že končno uredi to vprašanje in omogoči tudi tem učiteljicam one osnov-

не правиче државног услужбена, ки со јих дележни вси остали.

Туди опозарјам доспода ministre на велике недостатке при народних школах в наши Дравски бановини, ки zelo овирају школски pouk. Зато би се морала највећа пажња посвећати при настављанју учитељских моћи на народних школах. При нас је већ случајев, да је на школах намешчених нешћевилно учних моћи, на других школах па премало. Понекод со скорай сами учитељи, другод па same учитељнице. Знано ми је већ штироразредних основних школ, на katerih со настављене учитељнице за управителје. Не одрекам тем учитељницам способности, — vendar па исте не morejo doseћи в школи такшне успеhe, kakор па управителј — учителј.

Знано со ми па туди школе, на katerih би могли поучевати штири учне моћи, — па је настављен само en учителј. Да не more бити при takih razмерah учних успеhov, је јасно, разумљиво је па туди, да је народ

При настављанју иn премешчанју учитељства vled tega nezadovoljen.

При настављанју иn премешчанју учитељства морал бити принцип, да се prideli на подежельске народне школе poleg управителја по потреби vsaj ше eden али два учитеља, ки би poleg своје становске должности в школи, delovali туди izven школе на господарском, kulturnem иn просветном polju — osobito па ше при телесни vzgoји народа.

Оменити морам туди, да је на наши северни државни граници, proti Austrijski republici, наше шкоlstvo zelo слабо развито иn в прав жалостном положају — medtem ко Austriji polagajo veliko важност на своје основне школе tik границе. Istи gradijo там s pomočjo државне podpore lena moderna шolsка poslopja — учитељство па nagradijo poleg njihovih плач, ше з другими обилними dobrinama.

Иn при нас? З жалостjo морам тукатј пред vso visoko народно skopščino konstatirati, да в тех важних крајих ни нити пољска системизираних учитељских мест zasedених. Иn бити би морало obratno. Ravно в тех крајих, на наши државни меји, би могли же зарadi ugleda наше државе шкоlstvo forsirati — па туди зато да нашо deco vzgoјимо иn utrdimo в pravem nacionalnem, народном duhu иn ljubezni до наше велике, moćne иn лепе domovine — наше државе Jugoslavije.

Prosim, да би gospod minister moje predloge uvaževal иn izjavљjam, да hom glasoval за proračun ministerstva просвете. (Ploskanje иn odobravanje).

Потпретседник др. Коста Поповић: Има реч народни посланик Михаило Каламатјевић.

Михаило Каламатјевић: Господо, народни посланици, узео сам реч да у неколико изнесем како стоји просветно стање на нашем југу.

Ми смо много изостали у просветном погледу од осталих крајева наше отаџбине. Истина је да је наш народ после ослобођења поклањао већу пажњу подизању школских зграда и сам радио. Благодарећи политици Министра просвете и бановина скоро у сваком већем селу подигнута је зграда за основне школе. Али морамо признати исто тако да у многим школама нема довољан број учитеља. Сем тога има зграда које су и данас затворене.

За нас у Брегалници постоји још једно велико питање в просветном погледу, а то је питање гимназије. Ми смо господо, у Штипу имали пуну осморазредну гимназију, али је 1927 године она укинута и сведена на четвороразредну гимназију.

Господо, није ово питање које само нас у Штипу занима, већ целу Брегалницу, јер је Штип природни центар Брегалнице. У штипску гимназију

долазила су деца из околних места Струмице, Радовишта, Берова, Царева Села, Кочана, Светог Николе и Кратова.

Укидањем гимназије у Штипу не само да су наша деца лишена од првостепеног напредовања, већ скоро један крај од 180.000 становника. Ја верујем да нема ни једнога краја, који би у овој мери био лишан наставе као што је наш Југ.

Чуо сам у експозеу Министра Финансија, колико има незапослених интелектуалаца. Било је говорника који су са овога места наглашавали да је основна настава потребнија од средње. Али, господо, питање штипске гимназије је једно важно питање, важна потреба, пошто се укидањем те гимназије онемогућује за будућност учешћа овога краја у нашем јавном животу. Мало је родитеља који могу да шаљу своју децу на страну ради школовања, а нарочито када се има у виду да 90% живи са 200 до 500 динара месечно и не могу од тога ништа одвајати на школовање своје деце на страну. Примера ради наводим: када је укинута гимназија у Штипу, скоро сви ђаци од 5 до 8 разреда остали су у Штипу и само благодарећи заузимљивости Министарства просвете примљен је један мали део по државним интернатима. Благодарећи томе имамо један мали број ђака за студију и, ако се гимназија не отвори, нећемо имати ни једнога ђака у вишим разредима, а о студентима и да не говорим.

Ето, господо, како стоји наш крај у погледу просвете. Сматрам за потребно да нагласим и изнесем вам чињенице и факта која јасно показују да наша национална политика на југу захтева отварање пуне гимназије у Штипу. Верујем да ће г. Министар просвете прихватити ове наше оправдане жеље. Претходни Министар просвете г. Станковић обилазећи наше крајеве уверио се је о нашим потребама и обећао нам је, да ћемо ове године имати пети и шести разред гимназије. А поготову сада када имамо за Министра просвете Министра који лично познаје просветне потребе нашега краја, верујем, да ће он још боље разумети потребу за отварањем Штипске гимназије. Изјављујем да ћу гласати за буџет Министарства просвете. (Одобравање и пљескање).

Потпретседник др. Коста Поповић: Има реч народни посланик г. Јован Довезенски.

Јован Довезенски: Господо, о буџету говорено је у Претседништву Краљевске владе, говорено је у Финансијском одбору, говорено и у начелној дискусији а и сада у специјалној дебати. О буџету не бих имао много нешто да кажем. Имао бих само да зажалим што он не може да задовољи све потребе наше државе и нације која вапије за културом и просветом, јер има још крајева у нашој земљи где још није допрла просвета и знање. Међу те крајеве спада и Вардарска бановина. До ослобођења ми смо били потчињена нација и нисмо имали својих школа, нисмо имали своје културе, нисмо имали начина и могућности да се школујемо. Од ослобођења је почела да се шири култура у нашим крајевима и дијелу школе па је услед Европског рата опет то стало. После поновног ослобођења и уједињења нагло је почела да се шири култура у нашим крајевима да се подижу школе како основне тако и грађанске и средње. Могу да се похвалим да је у јужном делу наше државе у Вардарској бановини доста школа подигнуто и отворено. У срезу чији имам част да будем претставник подигнуто је око 40 шко-

ла, зграда врло модерних у селима, варошицама и варошима.

Желети је да се и даље продужи са подизањем и отварањем нових школа, јер ипак је мало ових школа, пошто има доста крајева и села где нису у могућности да сва деца похађају школе услед велике удаљености. Треба замислити планинске пределе који су удаљени по пет, десет и петнајест километара далеко од школе. И ту деца треба по зими и зичи кроз пустињу да дођу до школе. Због тога је готово сасвим онемогућено деци да школу похађају.

Што се тиче гимназија, ми имамо у целој бановини свега шест гимназија. Било их је и више, али је шест гимназија укинута 1923 године, а шест их је остало у целој бановини. Има места, у којима су гимназије укинуте, а баш су ту биле веома потребне. Укинута је гимназија у Охриду, једном жаришту од искони и векова, па је укинута у Штипу, па је укинута у Куманову и т. д. Куманово је тражило и тражи да му се додели шесторазредна гимназија и тиме би била задовољена потреба.

Што се тиче школске наставе. У томе погледу су учитељи у доста и пуно случајева у пуно примера добри. Има негде да се јаве и неки недостаци, али то је ратна депресија која је завладала целом земљом у материјаличком смислу па и у томе позиву, али су то ретки случајеви. Ја сам по професији учитељ и у доба Турске управе не само што смо помагали децу, куповали им књиге и школске потребе, него смо их и одевали. Међутим данас има по неки учитељ — нећу да кажем да их има много — који гледа да од школе извуче користи. Молио бих г. Министра да прописе једну уредбу, закон о томе; да ли учитељи имају награде као школске деловође и колико и где, или немају.

У срезу, који ја престављам, имам много примера да су поједини учитељи имали по 40, 50, 100 динара од школских одбора као деловође. Један учитељ дошао је чак и у сукоб са општинском само за то, што је дошао други претседник општине и скинуо му награду од 1200 динара на 600 динара. Кад сам хтео да извидим ствар, он ми је казао да је ту материјално погођен. У тој општини има 2 учитеља и обојица су имали по исту награду, а има и два благајника који такође примају исто толико. То је за једну општину велики терет. Зато ја молим господина Министра, да прописе једну уредбу и објасни да ли они имају право на награду као деловође и колико им на име те награде припада. Ја мислим кад они имају и стан и добијају од државе станарину, и чак и од општине станарину, па још кад узимају и за рад као деловође, онда то прелази више у материјализам.

Што се тиче зидања школа, могу казати да оне нису грађене по извесном утврђеном плану. Негде су школе грађене без потребе. У једном селу саграђена је школа, чија изградња стаје 250 хиљада динара. Да би се та школа довршила, треба још 250.000 динара. Село је и мало и сирото те нема могућности да је доврши. У тој школи предвиђено је поред многих одељења још и купатило. Ја држим да то сеоска општина не може да издржи. Држава је дала 20.000 динара помоћи тој школи за довршење школе, а учитељ, који 3—4 године није примио награду као деловођа, кад је

добрио новац за довршење школе, изузео је прво своју награду. Он је онда премештен у друго место и тако је новац отишао са њим. Ја бих молио господина Министра да и у погледу изградња прописе Правилник, како ће се и у којим селима градити школе. Тако и пр. у селима где има могућности да се оно умножи, школе могу бити са два и више одељења, а у селима где те могућности нема, доста је један стан и једно одељење. Ако су таква места да има услова да се још више село шири, онда могу бити и три одељења или четири, али свакако не да се ради овако како се радило до сада да се новац баца без плана и тамо, где потребе за већим бројем одељења нема. То би био грех.

Што се тиче станарине по варошима, могу да вам кажем да ми је општина кумановска и. пр. неколико пута писала како њени учитељи траже станарину, коју је општина давала и престала после да даје. Општина Кумановска издавала је на име станарине 120.000 динара годишње. Одбор ми је упутио преставку и питао, како је то могуће да учитељи примају станарину и од државе и од нас. Ја не знам да ли они имају и каквих права на ту станарину, и молио бих, господина Министра да и то објасни једним расписом, да се и та ствар дотера у ред како треба.

Хоћу да проговорим неку реч и о школарини. Прошле године је узета као пореска стопа много мања и плаћана је школарина за прошлу годину много мања, а ове године је повећана, тако да један студент, чији старалац плаћа од 60.— динара на више непосредне порезе, мора да плаћа школарину. А данас нема, господе, ни једног човека у нашој држави, макар имао само један кућерак, да му је пореза мања од 60.— динара. Многи су на тај начин спречени да школују своју децу.

Што се тиче школских уџбеника, било је примера да су од извесног писца деца узимала уџбеник, па после неколико месеци, када је тај уџбеник поправљен, старе уџбенике замењивали новим уџбеницима. Ја молим г. Министра да се у будуће не води та трговина, него да држава узме у своје руке и оштампа уџбенике и ради уједињења и изградње једне нације и ради једнообразне наставе у целој држави, а не да се у једној бановини предаје по једном уџбенику, у другој по другом, а у трећој по трећем. (Одобравање).

Жалим, господе, народни посланици, што ми у Вардарској бановини, као врло слабој бановини по култури имамо само једну учитељску школу. Ту би требало имати бар две учитељске школе, јер то је потреба онога краја. Не треба се плашити и бојати хиперпродукције, кад имамо у виду ово: иако се каже да имамо много ђака, по свима општинама у Вардарској бановини данас седе и раде благајници, писари и сви остали часници општински, који имају само основну школу. Кад тако стојимо, ту не може бити више говора о хиперпродукцији, јер и народ на југу треба да погледа и дође до културе и способности за живот.

У нашој Вардарској бановини имамо девет школа без иједног учитеља, имамо 144 одељења без учитеља! Господин Министар у своје експозеу у финансијском одбору и у општој дебати, а и сада, изнео је сам за сваку бановину ово ста-

ње и он је вољан да помогне, ако му се да буџетска прилика. Ја жалим што је мали буџет, те не може да удовољи потребама народним у смислу просветном и културном не само за Вардарску бановину него и за целу земљу. Молио бих Краљевску владу да нађе пута и начина да помогне г. Министру просвете да изведе своје планове у смислу просветном за нашу земљу. У то име а имајући поверење у Краљевску владу и г. Министра, изјављујем да ћу гласати за буџет. (Плескање).

Vjekoslav Spindler: Gospodo narodni poslanici, pošto se nisam javio za reč u načelnoj debati, uzeću reč kod budžeta nekih ministarstava, pa i kod ovoga budžeta da izložim nekoliko svojih napomena za koje molim nadležne ministre da ih prime k znanju. Pre svega moram u ime svoje, pa mislim u ime svojih drugova iz Dravske banovine sa izuzetkom g. Pavliča, odbiti izjavu g. Pavliča o ukidanju gimnazija u Ptuju i Kočevju. Neću da se kod ove stvari zadržavam jer sam uveren da g. Ministar ovu izjavu nije ni primio kao ozbiljnu. Ja blagodaram g. Ministru na izjavi koju je dao ovde odnosno novih postavljenja učiteljstva iz ušteda. Mi svi treba da budemo svesni toga da je briga oko usavršavanja našeg osnovnog školstva od prvoredne važnosti po naš kulturni, pa po tome i ekonomski i socijalni napredak. Radi toga treba da posvetimo najveću pažnju osnovnim školama. Pre svega treba da se sva ona mesta koja se isprazne penzionisanjima, odmah popune. Ja hoću da istaknem prilike koje u ovom pogledu vladaju kod nas u Dravskoj banovini. U budžetu za 1934/35 godinu bilo je predviđeno 3.931 učiteljskih mesta u osnovnim školama. a postavljeno je bilo samo 3.821 lice. Falilo je dakle po budžetu još 110 učitelja. Ali je povećani broj dece tražio i stvaranje novih odeljenja, i broj razreda porastao je u poslednjim godinama tako da bi trebalo broj učitelja već sada povisiti još za 150 preko broja koji je bio budžetom dozvoljen. Čini nam se, a to dokazuje i statistika, da su mesta predviđena budžetom u Dravskoj banovini, bila angažovana po drugim banovinama, jer u Dravskoj banovini ima danas 320 odeljenja koja nemaju učitelje. Taj broj odeljenja bez učitelja još bi više porastao, kad bi se striktno provodila odluka Ministarstva prosvete koja propisuje da se svaka klasa od više od 65 učenika podeli na dva odeljenja. Kod ovakvog stanja stvari treba imati na umu da u Dravskoj banovini čeka 750 svršenih učiteljskih kandidata na postavljenje. Većina ovih kandidata svršila je škole još 1931 godine, a da ne govorim o onima koji su svršili 1932 i 1933, jer niko od ovih još nije postavljen, dok su u ostalim banovinama došli na red već skoro i najmlađi absolventi. Ako se već krediti, određeni budžetom za učiteljska mesta u Dravskoj banovini, upotrebljavaju odelimično po drugim banovinama, bilo bi svakako pravedno da se izvesan deo apsolenata učiteljskih škola iz Dravske banovine postavi na školama u ostalim banovinama. S toga i molim g. Ministra da ovo pitanje prouči i preduzme potrebne mere u interesu škola Dravske banovine.

Gospodo narodni poslanici, ja moram ovom prilikom, kako je to već učini o moj drug g. Drmelj, da skrenem pažnju g. Ministru specijalno i na pitanje našeg osnovnog školstva na granicama prema Italiji, Austriji i Mađarskoj. Školstvo u ovim predelima još i danas nije u potpunosti meri predmet paž-

nje sa strane nadležnih vlasti, kako ono to po svoje zamašaju zaslužuje. obraćam pažnju na činjenicu da talijanske, austrijske, pa i mađarske vlasti baš pitanju svojih pograničkih škola posvećuju svoju najveću pažnju i brigu, pa zato i mi treba to isto da učinimo sa svoje strane, kako u pogledu broja osnovnih škola pored granice, tako i u pogledu kvaliteta učiteljstva na onim školama i u stručnom i u nacionalnom pogledu. Moram konstatovati da je situacija u poslednjim godinama krenula na bolje, ali ipak treba još puno toga da se popravi i ispravi. Vaspitanje našeg naroda na granici u državnom i nacionalnom duhu od prvoredne je važnosti za našu budućnost.

Gospodo narodni poslanici, moram da napomenem jednu vrlo neugodnu činjenicu. Dešavaju se naime slučajevi da se iz Ministarstva prosvete vrše premeštaji učitelja bez predloga i bez znanja prosvetnog odeljenja Kraljevskih banskih uprava, pa je u tom pogledu pre nekog vremena baš u Dravskoj banovini nastala vrlo nezgodna zbrka, jer su bili premešteni bez znanja Banske uprave neki najbolji sokolski radnici, na veliku štetu napretka sokolskih organizacija. Moram napomenuti i ovo: velika je nepravda da učitelj, koji je imao sreću da je po svršenoj maturi sa 20 godina starosti nastupio učiteljsko mesto pa kad je posle bio rekrutovan i nastupio otsluženje svog vojničkog kadrovskog roka, morao da podnese ostavku na svoje učiteljsko mesto, pa posle otsluženja kadrovskog roka mora da čeka čak i godinu dana, dok bude opet namešten. Zašto mora da bude kažnjen zato, što je izvršio svoju državljansku dužnost prema Kralju i otadžbini?! Molim Gospodina Ministra, da pripremi i u ovom pogledu promenu zakona, a sve dok ova ne bude izvršena, da u svakom ovakvom slučaju izvrši hitno nameštenje učitelja, koji su već pre otsluženja kadrovskog roka bili namešteni kao učitelji.

Gospodo narodni poslanici! Zakonom o učiteljskim školama § 34 br. 2 imali su svršeni učenici građanskih škola pravo da se mogu primiti — pod izvesnim uslovima — u prvi razred učiteljske škole. Finansijskim zakonom za godinu 1932/33 § 24 izgubili su to pravo, pošto je taj zakonski propis ukinut. Nisu mi poznati razlozi, iz kojih je Ministarstvo prosvete ukinulo to pravo apsolventima građanskih škola, ali smatram, da im je ovim ukinućem učinjena nepravda, jer se i g. Ministar prosvete može uveriti, da su u učiteljskim školama među najboljim đacima bili baš absolventi građanskih škola, koji su se već u ovim školama vaspitali onim praktičnim duhom, koji je potreban i za učiteljsku kao i za stručnu školu. Molim g. Ministra, da preduzme potrebne mere, da se ponovo uzakoni prvobitni tekst § 34 br. 2 zakona o učiteljskim školama od 27 septembra 1929 godine.

Gospodo narodni poslanici! Zakon o narodnim školama § 115 predviđa sreske školske nadzornike »radi stalnog administrativnog i instruktivnog nadzora«, što znači, da zakon predviđa stalne školske nadzornike, a vršioce te dužnosti predviđa § 179 samo dok se ne popune mesta stalnih sreskih školskih nadzornika u smislu ovog Zakona. Danas gotovo skoro nema stalnih školskih nadzornika, već u glavnom samo vršioce te dužnosti. Ko poznaje blagodati stalnog administrativnog, a još više instruktivnog školskog nadzora, može i mora otvoreno kazati, da takvo stanje šteti narodnoj školi. Ako ima u ovom pogledu bilo kakvih zapreka u suprotnostima u tekstu

Zakona o narodnim školama i Zakona o činovnicima, ja molim g. Ministra, da preduzme sve potrebne mere, da se izmenama u ovim zakonima što pre omoguću imenovanje stalnih sreskih školskih nadzornika.

Gospodo narodni poslanici! Zakonom o srednjim tehničkim školama, koji smo izglasali pre godinu dana, apsolutnima ovih škola data je mogućnost, da se upišu kao slušaoci na visokim tehničkim školama. To je dozvoljeno u svi mltakulturnim državama Evrope. Ali je našim Zakonom o univerzitetima i opštom uredbom o univerzitetima kod nas to onemogućeno. Tako imademo danas anomaliju dvaju zakona od kojih jedan dozvoljava, a drugi zabranjuje, a u vezi s time anomaliju, da moraju naši absolventi srednjih tehničkih škola, kojima je u našoj državi zabranjeno da budu redovni slušaoci tehničkih fakulteta, da pohađaju ove fakultete u Čehoslovačkoj, Poljskoj, Austriji itd., da u inostranstvu stiču kvalifikacije, koje im se u otadžbini onemogućavaju. Molim g. Ministra, da ovoj anomaliji učini što pre kraj, jer se time ne samo naši državljani sprečavaju u svojim pravima, koje im daje Zakon, već se nanosi i njima i državi golema materijalna šteta.

Dozvolite, gospodo narodni poslanici, da dodirnem kratko još jedno pitanje, kome bi trebala naša prosvetna politika, i ako ne po zakonskoj, ipak po svojoj moralnoj i nacionalnoj dužnosti, da posveti puno pažnje. Mi moramo, da vaspitanje našeg naroda, a u prvom redu naše omladine, postavimo na što jače temelje državljanskog vaspitanja. U tom pravcu treba da rade ne samo naše škole, od osnovnih pa do visokih škola, kako su to već govornici u načelnoj pa i u ovoj specijalnoj raspravi podvukli, već i sve naše kulturno-prosvetne organizacije širom cele zemlje. Imademo u celoj državi na hiljade i hiljade ovih organizacija. Samo u Dravskoj banovini organizovanih je u prosvetnim centralama u Savezu kulturnih društava u Ljubljani, u Savezu kulturnih društava u Mariboru i u Savezu seljačke omladine više od jedne hiljade prosvetno-kulturnih jedinica, u kojima se vrši vaspitavanje naroda. Da ne govorim tu o hiljadama podružnica sarajevske Prosvete, muslimanskog Gajreta, hrvatskog Napredka itd. Smatram za potrebno da bi se sve ove prosvetne kulturne centrale povezale, uz održanje svoje individualnosti, u jednu veliku i silnu prosvetno-kulturnu centralu sa jednim jedinstvenim programom prosvetno-kulturnog rada, pre svega u pravcu državljanskog vaspitanja. Ja mislim da bi bilo potrebno, da Ministarstvo prosvete inicijativno podupre ovakvu akciju. Ova velika prosvetno-kulturna centrala, u vezi sa velikim sokolskim organizacijama i u vezi sa provadanjem Zakona o fizičkom vaspitanju naroda, trebala bi da u prvom redu podupre rad naših malih prosvetno-kulturnih jedinica na selu u pravcu državljanskog vaspitanja našeg seljačkog naroda. Državna vlast treba da svom snagom podupre ovaj rad privatne inicijative.

U vezi sa pitanjem prosvetavanja naroda, ja se pridružujem želji jednog predgovornika, da bi se sa strane državne vlasti poklanjalo više pažnje usavršavanju naše radiofonije i domaće filmske industrije, jer treba podvući da su i radio i film između najvažnijih činitelja u prosvetno-kulturnom radu.

Gospodo narodni poslanici, ja moram na završetku još samo da napomenem jedno pitanje:

U našoj državi postoji takozvani nemačko-švapski »Kulturbund«. Priznata su nemačkoj manjini u

našoj državi sva prava za njezin kulturni i ekonomski razvitak, pa nas samo raduje radinost njihova u ovoj organizaciji. Ali samo dotle, dokle je ovaj rad ispravan i dok se proteže na decu nemačke narodnosti. Ja neću ovde da gubim reči o postupku prosvetne uprave u pogledu nemačkih manjinskih škola u Dravskoj banovini, jer je o tome govorio već u načelnoj debati moj poslanički drug Prekoršek. Moram samo da konstatujem, da se pri formiranju nemačkih manjinskih klasa ponekad išlo i preko i mimo zakonskih propisa. Daleko sam od traženja da bi se nemačko-švapski »Kulturbund« u krajevima Dravske banovine, i ako su tamo Nemci naseljeni, osim Kočevskog ozemlja, sporadično samo po nekim gradovima i ne tvore jednu faktičnu manjinu, onemogućavao rad na vaspitanju istinski nemačke dece i pravih Nemaca. Ali ne možemo da dozvoljavamo da ova organizacija po svojim eksponentima u našim krajevima, osobito u Mariboru i u pograničnim mestima još uvek primenjuje stare germanizatorske metode iz austrijskih vremena, da u svojim prostorijama pod svakojakim izlikama i pod maskom humanitarnih akcija, decu slovenskih roditelja, koji su odvisni od nemačkih kapitalista, pokušava da vaspita u nemačkom duhu, i da raznim obećanjima pa i pretnjama, pokušava da pridobije slovenske roditelje da upišu svoju decu u nemačke manjinske klase. Neću da duljim, hoću samo da konstatujem činjenicu, da se to dešava, pa upozoravam na tu činjenicu i gospodina Ministra prosvete, pa i glavno vodstvo nemačko-švapskog »Kulturbunda«, jer ne sumnjam da ovakav postupak njihovih eksponenata nije i ne može biti u intencijama ove organizacije i njezinog vodstva.

Molim gospodina Ministra, da ovim mojim napomenama pokloni potrebnu pažnju, pa verujući u njegove i u celokupne Vlade najbolje namere, ja ću glasati za ovaj budžet. (Odobranje i pljeskanje):

Potpredsednik dr. Kosta Popović: Ima reč narodni poslanik g. Milinko Milutinović.

Милинко Милутиновић: Господо народни посланици, ја у начелној дебати нисам узимао реч зато што су одређени били говорници од стране група. Али сам задржао себи право да говорим у специјалној дебати. Ја ћу да изнесем неколико чињеница из пређашње Народне скупштине до шестог јануара и садашње Народне скупштине после шестог јануара. Господо народни посланици, мени је први пут било да будем изабран 1927 године и да дођем као народни посланик у Народну скупштину. Тада кад сам дошао у Народну скупштину, ја сам чуо таквих речи какве никад нисам чуо ни на једном сељачком збору и ми смо онда предвиђали да мора до нечега доћи. И дошао је шести јануар који је прекинуо све. Као што сам видео ми смо и овога пута забринути, има ту један део народних посланика, који су били до шестог јануара а има посланика који нису били бирани онда, него су тек сада ушли у овај Парламанат. Како ми изгледа, да не да Бог, али како чујем, како су почеле да падају речи које не доликују да се чују у овом светом дому... (Милош Драговић: Шта понављаш речи Боже Максимовића? Ти си клијент Боже Максимовића!). Али оно што се говори са оне друге стране, не би требало да падне у овом светом дому. Сваки народни посланик који изађе на говорницу треба да буде пуштен да говори на миру. Ово што сам казао, казао

сам у најбољој намери, а ја верујем да постоји бојазан код многих посланика од пре шестог јануара а који су опет изабрани да не дође још неки 6 јануар. Код нас постоји празноверица да кад неко дође у кућу па говори нешто што не би требало да се чује, онда се каже: избаците жишку напоље. Ја кажем да и сада треба да избацимо жишку из овога дома. (Један глас: Је ли Милош Драговић жишка?).

Господо посланици, ја се слажем потпуно са г. Иванчевићем, који је говорио да све молбе које су упућене Народној скупштини, треба решавати и овде и у Финансиском одбору. Господо, ја ћу вам изнети писмо једног пензионисаног учитеља који се обраћа мени:

„Драги господине посланиче, данас сам поштом послао једну моју молбу Народног претставништву (одбору за молбе и жалбе) датирану 28 фебруара текуће године, а која се односи на незакониту радњу Државног савета о регулисању моје пензије. Тебе као најбољег мога пријатеља молим да чим ово писмо примиш, одеш у канцеларију овог одбора и да нађеш моју жалбу, да је пажљиво прочиташ, па ћеш онда видети како је груба и грозна неправда од стране Државног савета према мени учињена. Из ове тужбе видећеш да смо ја, Бране Обрадовић, Владимир Вељашевић, као и Никитовић у једно и исто време пензионисани и по једним истим законима, да сам ја имао највише горина ефективне службе, па ипак њима тројици од стране Државног савета и Главне контроле признато 15% повећане плате, — што чини годишње 1566 динара, а мени то Државни савет није признао и ако је онда за нас сву четворицу важио један законик. Из приложене две пресуде Државног савета, од које се једна односи на мене, а једна на Вељашевића, видеће Ваш одбор какву је одлуку донео Државни савет по једној истој стари.“

Овај човек био је на солунском фронту и има мислим преко 10 година државне службе, више него она друга двојица његове колеге. Ето због тога ове молбе треба окончати.

Господо народни посланици, буџет Министарства просвете повећан је за 6 милиона динара. То господо, није чудно, кад смо читали и слушали, када је г. Министар просвете давао свој експозе, колико је незапослених учитеља и учитељица, а колико ће их можда још бити у току када ћаци заврше учитељске школе.

Господо народни посланици, у моме срезу, који је брдски крај, где су куће раштркане, школе су ретке. И оно мало школа што има, нема довољно учитеља. У моме срезу има случајева да један учитељ учи 150 до 200 ђака, а има и таквих случајева да један учитељ учи и први и други и трећи и четврти разред, редом свакога дана по један разред. Ја бих замолио господина министра, да обрати пажњу и нареди да се приликом постављања учитеља поставе учитељи у она одељена школа мога среза, у коме их нема довољно.

Ја сам мало час казао да је мој крај брдски и да у моме срезу треба одмах приступити изградњи школа. Прошле године грађене су школе на више места у моме срезу. Имате пример са грабском општином, за коју још није добијена помоћ која би била потребна за довршење школе. Идуће године, управо ове године предузеће

се у моме срезу у неколико општина изградња школа и ја мислим да би г. Министар просвете могао овим општинама дати извесну помоћ за подизање школа.

Што се тиче учитеља и њихових премештаја, могу да изјавим, да ја никада нисам био за то да се учитељи премештају. На пример ја нисам тражио премештај ни за учитеље који су гласали противу мене на изборима. Ја нисам за то, да се учитељи гоне. Али и ту морам да наведем два случаја у којима премештај треба да се изврши. Душан Тодоровић био је учитељ у Котражи, његова жена Љубица била је учитељица основне школе у Ртима, а водила се као учитељица основне школе у Гучи. Душан Тодоровић учитељ из Котраже да би се саставио са својом женом јер живи 3—4 године одвојено, тражио је премештај за Гучу. Зато сам ја дошао овде и ми смо издејствовали да учитељ Душан Тодоровић буде премештен из Котраже у Гучу. Шта је било даље? Онда је неко, г. Министре, молим вас...

Потпретседник др. Коста Поповић: Молим вас да завршите, време је протекло, ваше је време 15 минута!

Милинко Милутиновић (наставља): Онда је неко дошао овде те је порадио да учитељица Љубица; жена Душана Тодоровића, буде додељена у Рти као стална, а овај да остане у Гучи. И тако су њих двоје раздвојени. Ја бих замолио, да за овакве случајеве где се раздвајају жена и муж, кад дођем да интервенишем, да ми се учини, јер држим да ту никакве материјалне штете не трпи држава. Даље, господо народни посланици, наш срез драгачевски додељен је био надзорништву у Ивањици. Од нашег среза од среске куће до Ивањице има око 40—50 км., и никаква веза нас не везује са Ивањицом. Ја бих вас молио, г. Министре, да се за наш срез образује засебно надзорништво у срезу драгачевском у Гучи, или ако не може, онда да се наш срез споји са срезом трнавским. Пошто је наша веза са Чачком, ми долазимо у Чачак на пијацу, у суд итд. То је што сам имао казати. Према свему и према поверењу у г. Министра, према поверењу у нашега шефа странке господина Николе Узуповића, да ће све ово бити доведено у ред, изјављујем да ћу гласати за овај буџет. (Одобравање и плескање).

Потпретседник др. Коста Поповић: Има реч г. Милан Степановић.

Милан Степановић: Многа су и разноврсна питања и проблеми, господо, која би требало направљати приликом дискусије о буџету Министарства просвете. Краткоћа времена, која ми стоји на расположењу, ускраћује ми ту могућност и ја ћу бити принуђен да се осврнем на два три питања и то на дохват и сумарно. Питање основне наставе и народног просвећивања, по мом мишљењу, треба да буде главна и прва брига наше просветне политике. Зар има, господо, деликатнијег и узвишенијег задатка, него научити наше малушане писмености и дати им право основно знање, на основу којег ће се они доцније према својим способностима спремити за будућу делатност у друштву и у држави. Сви културни народи, господо, поклањали су овоме питању од увек највећу пажњу. Како, господо, међутим сада стоји код нас? Из експозеа г. Министра просвете ви сте чули, да у нашој земљи има око 1300 празних школа и

одељења и 1800 учитељских кандидата који чекају на постављење. Ако се томе броју додаду и школе, које су у изградњи и које ће још ове године били изграђене, онда ћете имати у току ове године око 2.000 школа и одељења празних, а са онима, који ће да сврше ове године Учитељску школу, имаћете око 3.300 учитељских кандидата, који очекују постављење. Међутим, господо, у нашем буџету Министарства просвете није предвиђено апсолутно ни једно једино место за нова постављења. Каже се: у интересу штедње. Сви смо ми свесни, господо, да обзиром на данашње тешке финансијске прилике треба штедети. Сви смо ми прожети том тежњом штедње. Али треба двојити и треба знати, где се може и где се сме штедети. Могло се, господо, штедети у многим и многим партијама буџета; могло се штедети у многим и многим институцијама (Гласови: Тако је!), али никад није се могло и није се смело штедети у основној настави и народном просвећивању. (Пљескање).

Господо, колики је значај наше основне наставе и народног просвећивања, не треба да вам говорим. У осталом, ви сви зате, да и сам народ схвата значај основне наставе, јер се пашти и труди, да одвоји што може да да, а ако треба и последњи залог хлеба, да би подигао школу, и да би у своје селу имао школу, где ће долазити деца да посећују школу, да се уче писмености и првоме знању. Али, оно што су схватили и наши неуки и прости земљорадници, нису схватили одговорни фактори у основној настави Министарства просвете.

Господо, није питање основне наставе тако просто и једноставно. И сам народ, поред свих својих жртава, што је дао и црно иза ноката да подигне школе, сада гледа да те школе зврје празне, и да нема учитеља, а маса учитељских кандидата синова и кћери, махом сиротиње, махом пропалих занатлија, шваља и праља, које су бдиле целу ноћ, да би извеле своју децу на пут, како би имале подршке у старим данима, данас остају без парчета хлеба, без упослења и принуђени су да падају и даље на терет својих сиромашних родитеља, и морају од њих очекивати подршке и помоћи. (Пљескање).

Каже се: штедња. Када се водила штедња, као што рекох, могло се штедети на свима партијама и на свима институцијама, само не на овоме.

Ако погледамо буџет Министарства просвете, па и тамо се није штедело или бар није се водило рачуна о важности и приоритету појединих институција у Министарству просвете. Ви видите, господо, из буџета Министарства просвете, да субвенција народних позориштима и гласбеној школи, Академији у Загребу износи око 18.000.000 динара. Ја немам ништа против позоришта, јер кад бих имао, рекли бисте, да сам некултуран човек. Ја знам, господо, значај институције Народног позоришта. Ја знам да се данас више полаже на то, да се величина једне државе огледа у томе колико има културних и просветних институција, него ли колико има бајонета. Ја знам господо и културну и националну улогу коју врше народна позоришта. Ја сам има прилике и да данас у овој дебати чујем поједине говорнике, који бране институцију Народног позоришта. Ја нисам противник те институције, али нико ме од њих, господо,

не може убедити, да Народно позориште има већи значај по народну и националну просвету него што га имају основна настава и народно просвећивање и да су глумци, глумице и балерине прече него што су народни учитељи и учитељице. (Пљескање и одобравање).

Ја, господо, сада могу да вас упутим да сами промислите колику и какву националну и културну улогу играју и врше данас наша народна позоришта. Погледајте њихов репертоар. Ретко када ћете имати прилике да гледате комад, који је инспирисан племенитим осећањима и срчаношћу, и који развија и негује грађанске и националне врлине. Одавно су, господо, из наших народних позоришта, нажалост субвенционисаних, дезертирали здрави хумор и ведрост шала, који су одлика нашега народа. Напустиле су се и традиције и ја сам имао прилике да пре годину и две дана читам, да се на Видовдан, уместо Боја на Косову даје „Јеврејка“.

Шта се господо данас даје у нашем Народном позоришту? У тим позориштима, која имају као главну намену културно и национално васпитање народа, дају се буфонерије, лакрдије, комади сумњиве литерарне и моралне вредности, комади који су одавно сишли са репертоара на Монмартру, затим опере и балет. Каже се: треба да културно преставаљају нацију. Али, господо, нико мене не може убедити, да националну улогу, да просветну улогу, да културну улогу врше оперете и балет. Ви сте имали прилике да видите да наш народ пуни кућу, када се дају национални комади. Међутим господа се изговарају да морају тако да раде, да морају да подржавају укусу публике, јер публика тражи буфонерије, јер им на крају крајева биоскопи одузимају публику и умањују приходе позоришта. Господа из управе Народног позоришта стала су на једну меркантилну подлогу, а не руководе се тиме, да позориште треба да врши национално и културно васпитање народа. Јесте, господо, и ја признајем да су биоскопи узрок подбацивању прихода и узрок што је наше позориште празно. Зашто? У биоскопима господо имате прилике да видите немогуће догађаје, екстравагантне авантуре, крађе, провале, разбојништва, убиства, друштвене скандале, порнографију: раскомоћене људе, разголићене жене и целу изложбу интимне женске тоалете. То, господо, привлачи, осваја, заноси и опија. Али ја вас питам господо, где је цензура филмова? Како ми се чини ми имамо у три или четири министарства вођане суме за цензуру филмова и на крају крајева се та цензура свела на то да цензори имају добре синекуре али да не цензуришу ништа. (Узвизи: Тако је!). Цензуришу се говори појединица, забрањују се мало слободније књиге, а дозвољавају се порнографске сцене и дијалози. И онда, господо, није ни чудо што код таквог стања ствари наша позоришта зјапе празна, јер оваква порнографија која се може видети у биоскопима осваја, заноси, голица, узбуђује. Ми признајемо да су биоскопи развратили укусу публике, а ко су, господо, ти биоскопи и где је та цензура? Ви сте имали прилике, ко је год отишао у биоскоп, да чујете да се пре прелаза на програм певају мађарске, немачке и не знам какве песме. (Узвизи: Тако је!); да се дају комади, као што рекох, са таквом садржином коју сам споменуо, и све се то толе-

рира, јер је то „домаћа” индустрија, а наравно надлежни неће да увиде да се и ту у тој „домаћој” индустрији као и у картелима увукули национални капитали, национална предузећа и људи који иду да морално упропасте и разврате наш народ. И зато, господо, док по биоскопима наш млади свет и деца добијају посувраћене појмове, док та младеж и та деца долазе до негативних закључака, и док ти биоскопи са својом порнографијом изазивају најниже инстинкте и страсти и трују душу младежи и деце, услед чега се јавља и криминалитет код млађег света и деце, — дотле нико од тих меродавних фактора којима је дужност да цензуришу филмове, не учини ни један потез оловке да бар један од тих комада скине са позорнице. И док се тако развраћа и трује младеж овим порнографским стварима, шта ради господо, наше одељење Министарства просвете за основну наставу и народно просвећење?! Дошао је нов начелник, који је нарочито сматрао за дужност да подвуче, да је дошао да организује дезорганизовану администрацију, да унесе ред у неред основне наставе и народног просвећивања и да је поведе великим и грандиозним реформама, да би просветио народ, да би оплеменио осећања, да би поправио нарави и осећања, која су данас малониско пала. Господо, ви сте сви свесни тих великих и грандиозних реформи које се спроводе тамо. Од Доситеја до данашњег дана није било оног система какав се данас спроводи у Министарству просвете. Уведен је систем цедуља, уведена су два деловодника, деловодник бр. 1 и деловодник бр. 2. У један се деловодник уводе цедуље од господина Министра а у други од г. начелника. Подноси се реферати, и на крају крајева све се то своди на ништа. Систем цедуља баацио је све послове на страну, систем цедуља довео је дотле, да се данас решавају ствари које су требале да буду решене у месецу септембру или октобру; систем цедуља своди се на то што одговорни господин, који треба да руководи тим пословима, по своме бирократском схватању, неће да уђе у предмет, неће да прочита, него тражи да се све стави црно на бело да би он могао да стави свој параф, да каже може или не може. И дешава се и то, да се један реферат поднесе данас, а сутра да се затражи та иста ствар, да г. начелник тражи понова реферат о ствари о којој је добио пре два дана. Ако је случајно реферат изгубио, он каже свом потчињеном инспектору: „Ја сам то негде затурио, не могу да тражим напишите по други пут”. (Одобравање).

Господо, систем који се данас спроводи у одељењу основне наставе и народног просвећивања — допустите да отворено кажем — то је систем малтретирања и мрцварења потчињеног чиновништва и систем шикане и убијања ауторитета народних посланика. (Пљескање). Пошто је г. Министар чуо све приговоре и све критике, које су данас изнесене у погледу рада његовог Министарства а за које — ви ћете сви бити сагласни самном — најмање носи одговорност (Одобравање) јер је дошао пре неки дан, ја се надам да ће г. Министар имати и воље и енергије и одлучности да пресече тај систем малтретирања, мрцварења и шикане у одељењу за основну наставу и да ствари постави на своје место.

Ја се надам да ће г. Министар знати да у да-

нашњим приликама, кад се као што вам рекох — порнографија шири и узима све већег маха, постави на та места људе, који од увек прате науку и нашу просветну политику, који ће имати и смисла и разумевања и добре воље и пожртвовања да би наша просветна политика кренула оним правцем и упутила се оној намени, којој она треба да служи, да ће довести људе који ће кроз просветну политику умети да формирају карактере, да стварају грађане ове државе и који ће кроз просветну наставу умети да у нашем подмлатку унесу љубав и пожртвованост за нашу велику и недељиву Отаџбину без обзира на покрајине, племена и вере. (Бурно одобравање).

Потпретседник др. Коста Поповић: Има реч народни посланик г. Хаџи-Тодор Димитријевић.

Хаџи-Тодор Димитријевић: Господо народни посланици, обраћајући се вама као претставницима народа, ја мислим да говорим целом народу и да говорим влади, која постоји вашом помоћи.

О просвети фактично имало би се много говорити, али је време кратко, а ја ћу гледати да будем што краћи. (Упадање у реч. Жагор) Молим вас да ме саслушате, као што сам и ја вас увек пажљиво слушао.

Господо народни посланици, ја мислим да је после војске и морнарице најважније Министарство просвете, јер снага народа није само у бајонетима, него и у просвети. Просвећен народ је јак народ, а непросвећен народ је слаб народ. Кад се обазремо на историју, ми ћемо видети да су у старо античко време народи, који су били просвећени, били јаки, и ако су били мали на броју, а да су велики народи на броју, а непросвећени, били и слаби и да су се полако изгубили са земље. Узмите само за пример стари мали јелински народ, Грчку, и дозволите ми да вам кажем једну анегдоту, која је постала из разговора, који је један Атињанин упутио једном познатом филозофу, Аристипу, кад га је питао: Колико му тражи да му спрема сина. Овај му је затражио повећу суму новаца, на шта му је Атињанин одговорио: »За ту суму ја бих могао да купим једнога роба”. (Вама је познато, да је се тада цео друштвени систем оснивао на робовима. Тада је филозоф одговорио Атињанину: Можеш, али ћеш онда место једнога имати два роба. Господо народни посланици, ми треба да запамтимо то да је просвета најбоље оружје, којим се данас један народ може борити. Видите данас шта ради једна разоружана Немачка! Али Немачка је просвећена. Међутим, једна Кина, која је много пута већа земља него Немачка, само зато што није просвећена, не значи ништа за светску политику.

Ми видимо, господо народни посланици, и у средњем веку да су они мали народи, који су били просвећени, били јаки народи. За то вам најбољи пример показује наша братска држава Чехословачка, која је дала познатог учитеља Коменског који се сматра за учитеља свију народа и кога је Енглеска позвала у Лондон да уреди енглеске школе. Захваљујући таквом учитељу, имао је чешки народ и на бојном пољу успеха. Из тога времена датира чувени Жишка, војсковођа чешкога народа. Тај учитељ Коменски је прокламовао начело да се просвета има дати свима т. ј. да образовање буде за свакога. Ми видимо данас много мале просвећене народе. Ми видимо данас једну малу Швајцарску, малу Белгију, малу Данску, Холандију,

Шведску и Норвешку, које су мале, али чији су народи просвећени, и у њима је давно ишчезао и последњи неписмен човек. Али ти народи, иако су мали, играју велику улогу у данашњој Европи.

Међутим велики народ непросвећен, као што је била Русија, избачен је из колосека европске и светске политике само због тога, што је била непросвећена. Господо народни посланици, жалосно је то да после 130 година наше слободе ми имамо данас 78% сељака који су неписмени. Да су оне раније партијске владе водиле више рачуна и полагале више пажње на то да сељак буде просвећен много би било боље него што су се губиле у политичким теревенкама. И тако је 78% нашега сељака, онога сељака од кога зависи привреда нашега народа, остао неписмен, остао је ћорав код очију, а ако неко нешто зна да пише то је, много пута толико, да може да потпише меницу, да би га могли зеленаши придавити.

Сада да видимо, господо народни посланици, како је просвета деловала на уједињење. Историја нам каже да је најпросвећенији део народа уједињавао остале делове народа у велику државу. Узмимо Пруску. У Прусској је постојало правило: школа и касарна. И кудгод је човек прошао, видео је да су најлепше зграде у Прусској биле школе и касарне, и таква Пруска могла је да створи онако велику немачку државу. Узмимо Северну Америку. Северни део Америке, онај најкултурнији део, он је створио Сједињене америчке државе. Узмимо Енглеску, — енглески културни народ створио је Велику Британију. Узмимо Италију, најкултурнији део народа, Пиемонтези, они су ујединили Италију. Али Италија је најнекултурнија међу великим народима, те је због тога постигла последња своје уједињење. И данас видимо да се бије велики бој око просвећивања народа. Један мали народ Мађари, као што је био пре рата, хтео је да створи једну државу од 20 и неколико милиона становника. Па чиме да је створи? Помоћу школа. И постојала је једна узречица мађарска која каже: мађарске гимназије и остале мађарске школе су фабрике у које на једну страну метнете Словаке или Румуне, а на другу страну излазе Мађари. Са Србима је било мало теже, јер су они имали своју аутономију и своје школе, па се нису могли тако лако мађаризовати као Словаци и Румуни.

А шта су казали Немци за свој Јужни Тирол, како ће тамо Италијани понталијанити немачку децу. Казали су да немачкој деци само нека се одузму школе, и та ће деца од Немаца постати Талијани. Ја мислим, господо, да је наша највиша дужност да поклонимо пажњу баш основној школи, јер је основна настава темељ за све друге наставе, за просвету и за културу једнога народа. Где је основна настава слаба, ту не може бити добра ни средња ни виша настава. Па како стојимо код нас са школама? Г. Министар просвете је казао колико у основним школама има непопуњених и празних учитељских места. Али нам није навео да има неко празно место на Универзитету.

Ту су сва места попуњена, ма да су плате учитеља много мање него плате професора који нам пишу велике књижевине о полном питању, као да је данас то прво што треба да знамо у овој привредној кризи.

Сеоска деца, господо народни посланици, прави су мученици. Многа од те деце има да пређу

и по неколико километара, док дођу до своје школе. Она често пута имају да прелазе и преко река и по најгорем времену, где их много пута и вода однесе или курјаци растргну. Због тога та деца врло често и задоцњавају у школе. Али и кад дођу у школу на време, она, због напора које имају да савлађују док до школе дођу, толико малакшу и толико су уморна, да не могу с пажњом да прате ток наставе. Кад томе још додамо да се сеоска деца врло слабо хране и да собом обично носе само по мало суве хране, најчешће само проје, онда можете видети колико је велики мученик то наше сеоско дете, о коме се ми тако мало бринемо.

Што се тиче уџбеника за основну наставу, и ту има замерака. Ја сам у своме листу писао против тога и навео један пример који хоћу и овде да истакнем. То је случај са оним референтима у Министарству просвете, који пишу те уџбенке и на њима зарађују паре, којима после подижу палате по Београду. Предамном је, сво, рачуница за четврти разред гимназије коју је написао један од тих референата. Та је рачуница доживела 21 издање! Ја не знам, кад се та рачуница први пут појавила, али свакако да то није било пре рата; а то онда значи да је та рачуница у по некој години доживела и по два издања. Претпоставимо да је тај референт на свакоме од тих издања зарадио 50.000 динара, и онда можете лако разумети, колико износи његова зарада на свима тим издањима којих је, као што рекох, било 21. (Милован Лазаревић: Питање је да ли је та рачуница добра, а не колико је на њој зарађено.) Ја сам још раније доказао да овај господин, који је ову рачуницу написао, не зна ни најосновнија правила нашега језика. То сам написао у 45 броју „Нашега села“ који сте број сви овде добили, па и прочитали, ако је то кога интересовало (Милош Драговић упада у реч говорнику и објашњава се с њим).

Поглупетседник др. Коста Поповић: Господине говорниче, молим вас да завршите, ваше је време истекло.

Хаџи-Тодор Димитријевић (наставља): Па ја сам тек почео. (Бурна смех).

Господо народни посланици! Пошто време истиче, ја бих вам сада показао не само на ове људе, који као референти Министарства зидају палате, него да вам укажем, како у нашем просветном министарству има Кадића, који састављају правилнике, какве они хоће. (Милован Лазаревић: Незгодно је то рећи!) Ја ћу да докажем. Овде је правилник о Дому Њ. В. Краља Александра за ученике средњих школа.

Прва одредба каже: »Дом Краља Александра I за ученике средњих школа јесте самостална васпитна установа са седиштем у Београду и стоји под непосредним надзором Министра просвете.«

Ја нарочито наглашавам ово: Министра просвете. То је ваљда због тога што г. Балугџић, који је писао овај правилник, а потписао га сам господин др. Раденко Станковић, неки његов пријатељ или рођак, и свакојачко зато је дошло до оваквог правилника.

Други параграф каже: Управни савет образује Министар просвете. Управни савет има највише седам, а најмање пет чланова. Потребан број чланова поставља Министар просвете.

Дакле, не Министарство просвете, него Министар просвете. (Жагор.) Ту је ипак разлика, то је

таква разлика да сваки културан човек може да разуме. (Милован Лазаревић: Балугџић је паметан човек. Он је само паметно могао да каже.) Овде је одређено из којих места може Министар да постави овај у правилнику стоји овако: Под бројем три је начелник одељења за средњу наставу. То је г. Балугџић, а под бројем 4 директор мушке гимназије, то је опет г. Балугџић. Дакле овде једно лице фунгира као два члана. А овај шеф задужбиног отсека Министарства просвете то је његов чиновник, овај виши чиновник Министарства финансија је у ствари опет један чиновник г. Балугџића. То значи, он је себи у сваком случају овде осигурао четири лица, дакле већину у одбору од седам чланова.

У § 5, тач. 6. стоји овако: »Одлучује о свима набавкама које се закључују директном погодбом.«

Дакле, господо, набавка се не закључује лицитацијом него погодбом! Као у средњем веку, или као што је било под Турском! А зашто је то било потребно? Зато, да, ако томе господину, свакако г. Балугџићу, треба да купи за 100 ученика штофове за одела, онда ће он отићи у Сенту, као што сам чуо, или у Нови Сад, па ће се тамо, међу својим пријатељима погодити, као да је то нешто приватно, а не нешто државно.

Дакле, овај правилник је незаконит, јер прво даје већину у одбору заинтересованом, затим омогућава набавку без лицитације, па онда давање новчане награде по чл. 11 тач. 7.

Ту се каже овако: »Управник са својом породицом има у дому бесплатан стан, огрев и осветљење, а за себе новчану храну чија ће се висина одредити.«

Је ли то могуће да један директор пансиона добија новчану храну?

Таквог случаја нема нигде у свету, ја сам прошао цео културни свет, живео сам у свакој културној земљи и нисам нигде видео да један... (Милош Драговић нешто добацује) шеф пансиона добија новчану награду.

Потпретседник др. Коста Поповић: Завршите, господине посланиче, протекло је ваше време.

Хаџи-Тодор Димитријевић (наставља): Дакле, молим вас, господине народни посланици, видели сте какав је правилник донео тај човек за себе. Као што је Кадић направио правилник да његов чардак може да буде тријангулациона тачка за мерење земљишта, ето тако исто овај Балугџић узео је себе за тријангулациону тачку, око које треба све да се окреће, и да он добије новчане награде поред новчане хране као васпитаник дома. Тај исти човек, он је дуго времена начелник Министарства просвете, а био је директор новосадске гимназије, па добија дијурне овамо месецима и годинама у Министарству просвете, бајаги ту је додељен на рад. Он је 16 година био свештеник, па је збацио мантију... (Један глас: Није, он је професор!). Сада је професор. Дакле он је после шеснаестогодишњег поповања дошао да даје тон средњој настави и да прима дијурне, а у исто време прима плату у Новом Саду. Напослетку донео је правилник за себе по коме државни издаци не подлеже државној контроли!

Потпретседник др. Коста Поповић: Завршите, господине посланиче, немате више права да говорите, ваше је време одавно истекло.

Хаџи-Тодор Димитријевић (наставља): Узмите

сад овај случај: Кад је г. др. Којић пензионисао неке професорке и кад је дошао г. др. Раденко Станковић, он је, по некој одлуци Државног савета, успео је да се врате у државну службу неки пензионисани, али се нису сви вратили, него је опет била и ту воља њих који су жарили и палили, па су и они који немају ни дипломатског испита решавали, ко ће бити професор и то људи са вишим квалификацијама него што их они имају. И да видите како се радило. Враћа се у службу Софија Андрејевић, супруга инспектора који је био у одбору и који ј ерешавао, па Видосава Зарић, жена инспектора који је такође о томе решавао, Ружица Поповић, супруга професора универзитета, Пава Новак, такође супруга професора универзитета, а Ангелина Стајић, удова, која је десет година провела у Турској, у Јужној Србији, као професор, и која је имала да напуни 35 година службе, она је пензионисана на 6 дана раније него што је навршила 35 година службе, само да не би могла уживати пуни плод свога дугогодишњег рада као наставница!

Што се тиче наше средње школе, наша средња школа даје врло слаб материјал. То се могло некако извинити, на пример, кад су биле оне поратне године и кад је требало држави чиновника, па се онда пропуштало и било брзометно школовање, али данас да средње школе дају тако слаб материјал, то не знам, како да назовем. Ја сам добио овде од једног студента филозофије писмо у коме ме моли, да му издејствујем помоћ од г. Министра просвете и у тој својој молби он је направио 32 правотисне грешке. Па ја сад питам, какви су то били професори који су могли да пропусте једног таквог ђака, таквог матуранта на велику школу и да дође један дан, када ће он бити неки чиновник и када ће са презирањем гледати на оне око себе који немају оне школе које он има.

Што се тиче наших високих школа, ја против њиховог броја немам ништа. Камо среће да имамо не три Универзитета, него да имамо бар по један Универзитет у сваком бановинском месту. Само би у томе случају та организација морала бити на другом систему, а не да то све буде на терет државне касе и да се на тај начин лиферује један велики број интелигенције, који не може да се упосли; а не може због тога, што је народ довољно писмен, и онда је бадава, што имамо толико високих школа, кад је грб народа непросвећен. Да би интелигенција могла запослити, потребно је прво и претходно, као главни услов, да народ буде у широким масама просвећен, јер је народ темељ, који има сву ту интелигенцију да прими. Дакле, у ствари, ако се узме то према броју становништва, можемо рећи да ми немамо хиперпродукцију интелигенције али ако се узме и оцени с обзиром на писменост и културу сељака, онда можемо рећи да имамо хиперпродукцију интелигенције.

Што се тиче домаћих школа, на које Министарство даје по 300.000 динара годишње, имам да напоменем да је тих школа било и пре и после рата, али да су оне промашиле своју функцију. Девојке које у тим школама уче, оне уче да кувају и да шију, али шта? Уче да справљају торте и да шију хаљине, разуме се све то по моди, и онда, када се таква девојка врати своје дому, она долази у сукоб са родитељима, јер је у тој школи на-

учила да прави само таква јела, која један сељачки буџет не може да поднесе. Исто тако уместо да је научила да шије нешто народно, она је научила да шије модерно деколте, и шта ти ја знам, па је тиме, разуме се, дошла у сукоб и са моралом. Зато бих ја препоручио господину Министру просвете да обрати више пажње на ове школе и могао бих још да нагласим, да помогне Друштво за чување народне ношње, које се много стара о томе шта треба једној сеоској девојци или жени, шта треба да научи наш женски подмладак и да не ради обичним вretenом ни обичним разбојем — већ оним који има брзи чунак. Да ради само оно, што је народу у истини потребно, а не да ради оно, што је потребно само помодаркама.

Господо, наша јавност на пример зна, од чега највише пати наша држава, односно све гране државне управе. Пати се највише од многих си-некура, не само у другим гранама наше државне делатности, него чак и у Министарству просвете. Има тамо људи, који не заузимају никакав положај, него се само воде на платном списку и које околина због тога назива „Луфтинспекторима“, јер долазе само онда, кад треба да приме плату. На те ствари мора се указати и то питање рашчисти-ти, јер је таквих случајева врло много. Ја ћу вам навести само пример професора Црњанског, који је у свом само једном чланку направио готово у свакој реченици по неку грешку, и тај човек доби-ја помоћ од Министарства просвете да путује у Париз, да буде аташе за културу у Берлину, да путује у Грчку и да троши крваво зарађене народ-не финансије.

Потпретседник др. Коста Поповић: Молим вас завршите, иначе ћу вам одузети реч.

Хаџи-Тодор Димитријевић (наставља): Госпо-до, ви сте много пута чули у јавности има већ ви-ше година да се третира питање наших професора.

У Америци су универзитети приватни и онај који хоће високу наобразбу, он има да се шко-лује сам, а никако да га школује држава. Држава је узела на себе да школује само у основној и сред-њој настави. Зато у Америци не траје четири го-дине основна настава, него осам година, а сада по последњем закону мора свако да иде до осам-наесте године у школу, а код нас је дотле већ свр-шени гимназиста или свршени матурант и онда вам тражи службу. Оно што је у Америци основна школа, то је код нас већ квалификација за држав-ну службу. У овој страшној кризи, кад народ, у неким крајевима нема шта да једе, кад нема да се лечи и кад умире од разних болести, јер лекар тражи најмање 30 динара, а на селу треба да да и 100 динара да може да доведе лекара, па му ле-кар препише лек, а ви знате да се са једним ле-ком не може да излечи, па му онда треба други, — и чиме се у такво време баве неки наши про-фесори медицинског факултета. Не баве се пита-њем, како да се народ лечи, да не умире од раз-них болести, него се баве о полним односима чо-века. То је за њих велико питање. Али извините, господо, ја још имам патриархалног стида у себи, да не могу ни једну од ових реченица што је овај господин др. Костић казао у овом делу, не могу да вам цитирам, јер се стидим да то и у четири ока пред колегама кажем, а најмање са овако јавно-га места на коме стојим. Ја не знам, како је то би-ло могуће да цензура, на коју се многи жале, до-

пусти да овакво дело угледа света и кад наша ин-телигенција кука да нема од чега да живи, има да купи књигу од др. Костића о полним питањима. Господо народни посланици, и данас је било то питање третирано у новинама од лекара, од стручних људи, и цело лекарско друштво изјас-нило се да је књига г. др. Костића порнографска, и тај човек и дан дањи заузима на универзитету 10 соба и положај научника, а у ствари је један обичан порнограф и ја сам га тако окарактерисао у новинама. И шта мислите, да ли ме је тужно? Не, јер би му на суду показао да је то тачно. Ја сам поднео интерпелацију на г. Станковића, а он ме је уместо одговора, позвао у невреме, у 8 сати у ве-че, и казао ми је да повучем интерпелацију, јер каже: „То је мој колега и не знам, шта ћу с њиме да радим“. Дакле колегијалност и родбинске везе допуштају да овакве неморалне, порнографске ствари иду у наш народ.

И замислите до данас мени г. Министар Ра-денко-Стиковић није одговорио на ову интерпела-цију, а казао је: „Кад морам да одговорим, одго-ворићу тек последњег часа, кад се мора дати од-говор.“ Па ништа, он је престао бити Министар, а ја нисам добио одговор.

Потпретседник др. Коста Поповић: Молим вас да једанпут завршите ваш говор.

Хаџи-Тодор Димитријевић (наставља): Тако исто поднео сам интерпелацију на г. Др. Раденка Станковића, што се тиче нашега радиа, јер Мини-старство просвете издало је правилник, по коме не може „Радио А. Д.“ које мисли само на паре и на паре, не може да трује наш народ ма каквим програмима. На крају крајева, нисам апсолутно добио никакав одговор. Ја мислим да садашњи г. Министар има разумевања за ове ствари и да ће ми на те интерпелације одговорити, па ако не ва-ља, ја ћу да признам оно што нисам у праву, а у чему сам био у праву, тражим да се поправи.

Потпретседник др. Коста Поповић: Молим вас завршите, доста је било, ваше је време протекло.

Хаџи-Тодор Димитријевић (наставља): Ја се осећам срећним што је овај буџет Министарства просвете ипак већи од оног прошлогодишњег, то значи да је овај период нашега рада ипак имао улела, да се тај буџет повиси, а нарочито да по-виси тамо где би требао да буде повишен. Ја имам уверење и потпуно верујем у г. Министра Др. Шу-менковића који је својим радом још као младић, као четник, доказао оно што нико од нас није до-казао, који је као четник служио овој земљи, а ко-ји је осим тога добио културу на највећем уни-верзитету света, на Сорбони, да ће он ту културу уме-ти да пренесе и на нас, јер зна шта значи то за један народ.

Ја му одајем највећу част и поштовање и гла-саћу за буџет Министарства просвете. (Одобрава-ње и пљескање).

Потпретседник др. Коста Поповић: Има реч г. Омер Кајмаковић.

Омер Кајмаковић: Господо народни послани-ци, ја ћу бити слободан да у овом претресу спе-цијално буџета Министарства просвете, ангажујем за неколико момената ваше стрпљење, и да вашу пажњу скренем на једну врло интересантну појаву у нашем друштвеном животу. По извесним зна-цима судећи, господо народни посланици, наш културно-просветни и литерарно-уметнички живот

нема једну одређену јасну оријентацију (*Др. Драгутин Костић*: И не може бити, има разних праваца). Тој оријентацији, господо народни посланици, мени се чини не достаје једна изразивија расна и национална линија. Ако погледате, господо, продукцију књига које се појављују на нашим тржиштима, онда ћете ви наћи потврду ових мојих мисли и напомена. Излози, господо, многих књижара у нашим културним центрима, и излози многих киоска у нашим културним центрима, прилично су декорисани извесним сумњивим интернационализмом: Тај проблем, господо, та поплава нашег друштва разним и туђим преводима, постављена је пред нас у виду једног проблема, са којим се ми морамо да позабавимо. Навале страних књига са модерним и дијалектичким паролама претстављају код нас појаву у коју ми морамо да уђемо дубље. Контролу над оваквом врстом публикације не могу да врше у довољној мери позвани фактори, јер ми, господо, за једну такву контролу немамо никаквих позитивних одредаба законских, нити, господо, можемо у складу са тим законским одредбама применити ефикасније мере. Ја ћу бити слободан, да вас на овоме месту послужим једним примером. У Београду и у Загребу има врло много предузећа, која се искључиво баве, господо, са преводима страних књига. Ако ви погледате те књиге у излозима, ви ћете приметити, да оне потичу махом од марксистичких и комунистичких писаца. Господо, ви ћете ми веровати, ако кажем, да ја нисам против страних књига, јер, господо, био бих у том погледу реакционарац. Ја сам реакционар и ни мало не страхујем од тога имена, кад вам говорим о појави у виду поплаве ових марксистичких дела и ових левичарских праваца у нашој земљи. Господо, рекао сам, да у Београду и Загребу има много таквих издавачких предузећа. Да та предузећа праве врло добре послове, доказ је ова околност. Једно такво предузеће у Београду, платило је једном београдском листу за монопол оглашавања својих елизија 20.000 — динара месечно. Ако данас, у тренутку, кад је наша домаћа књига у кризи, може издавачко предузеће да плати за рекламе елизија 20.000 динара месечно, онда је јасно какве послове једно такво издавачко предузеће прави. Један београдски лист, господо, ако му се може веровати, — а ја мислим да му се може веровати, јер је озбиљан лист, — тврди, да се тај издавач обогатио и да прави палату у Београду. Господо, та стварност, и ова поплава туђе литературе у нашој земљи, са овако јасном левичарском тензијом, манифестује се и у разним другим појавама. Мени је непријатно, што морам са овога места да поменем, да у београдској штампи, од уназад неколико времена, излази Лењинова слика, којом се публикације тога предузећа рекламишу: излази у београдској штампи и Мусолинијева слика. Али, господо, кад се та дела и не читају у нашој омладини, може да се у њој створи један култ за те личности, и да та омладина пође оним судбоносним путевима, којим су те личности пошле. И, господо народни посланици, да будем искрен. У редовима наше омладине нису ретка таква стремљења. Ми не смемо да се од те појаве и од те чињенице плашимо, морамо да је утврдимо, да признамо, да би се могли против ње борити. Наша омладина стреми путевима, који се прилично разликују са оним, што је наш идеал, а

то је југословенска национална идеологија.

Господо народни посланици, упозорићу вас, и бићу слободан да вам изнесем још једну интересантну појаву. Дело Карла Маркса «Капитал» врло је старог порекла. Интересантно је, господо, да је то дело у својој потпуности и у луксузном издању изашло на нашем језику тек ове године. То даје много повода да се верује да ове стране публикације помаже и страни новац.

Господо народни посланици, има такођер и још других појава на којима се морамо задржати. У Загребу на пр. издаје један књижевник, признати књижевник, познати књижевник и популарни књижевник, Крлежа, једну своју ревију која се зове «Данас». Господо, ја ништа не треба да вам износим као документ и доказ да моје гледиште тачно и страховито оправдано пред овом појавом, него само да вас умолим да ту ревију с времена на време читате и ви ћете видети да та ревија у нашој земљи апсолутно служи комунистичкој пропаганди.

Господо, ја сам мало пре рекао, да надлежни фактори, који су дужни да ову врсту публикација контролишу, да они ту контролу не врше у довољној мери. Контрола позваних фактора мора да буде ефикасна и та контрола мора да се ослони на позитивне законске одредбе. Ја бих молио господина Министра просвете да о овим мојим напоменама поведе рачуна: Ја бих био слободан да учиним једну сугестију: да се у правцу што ефикасније контроле образuje једна установа било при министарству просвете било при Централном ресбиру-у, која ће ту цензуру вишити на један много целесходнији начин. Наравно, господо, та цензура не би се могла замислити без тих, као што сам рекао, позитивних законских одредаба, па би и господин Министар у томе погледу могао да изађе пред Народну скупштину са једним законским предлогом.

Господо, када сам већ код тих страних књига да вам напоменем и ово: Природно је, господо, да наша домаћа предузећа као на пр. разне књижевне задруге и матице, да су оне много потиснуте у позативну овако јаком конкуренцијом оних предузећа која искључиво издају стране елизије. Исто тако трпи наша домаћа књига. Наши домаћи писци не могу да нађу издавача. Ја сам баш ових дана примио једно писмо од једног нашег књижевника, који ми је скреново пажњу на ову чињеницу, да наша домаћа књига уопште данас нема успеха. Ја бих господо, све стране књиге, без обзира да ли се ради о левичарским или марксистичким књигама или не — оне левичарске бих уопште забранио, ја бих романе, мемоаре, фељтоне, као што се то ради и на страни, подвргао таксама. Од тих такса и од те врсте прихода могао би се основати један фонд за оживљавање наше домаће књижевне делатности. Господо, ако се то не учини, ми ћемо се једнога дана зачудити откуда то да наше будуће генерације мисле савим другачије него ми. То долази, господо, отуда што се на тај начин и оваквим публикацијама мучки и нама иза леђа отима наша омладина. Ми ћемо се зачудити кад видимо омладину која се много разликује од предатне генерације, која је чинила чула, и која је створила историјске тековине достојне поколењу одраслом на нашим неугашеним огњиштима.

Ја молим господина Министра да поведе рачуна о овим мојим напоменама и изјављујем да ћу гласати за буџет. (Одобравање и пљескање).

Претседник др. Коста Кумануди: Има реч г. др. Урош Трбојевић.

Др. Урош Трбојевић: Господо посланици, нећу злоупотребљавати вашу стрпљивост, ви сте већ и онако заморени, ја ћу само две мале сличице приказати које су се догодиле у Министарству просвете. Нећу их ни критиковати, нити о њима давати свој суд, него ћу само умолити ако је могуће да се те ствари репарирају. Данашњем г. Министру просвете указујем своје пуно поверење и поштовање и ово што ћу рећи не иде на његову адресу. Ипак ћу га умолити и надам се, да ће он можда моћи то да поправи.

Једна ствар је ова. У граду Сомбору у коме живим, а то је једно велико културно и напредно место, велико нарочито по својој територији и по своме атару, у које жељезница долази са осам разних страна и рачуна се у најбогатије крајеве наше домовине, — постоји гимназија која је грађена за 250 до 300 ученика. Данас у тој гимназији има око 700 ученика и разуме се, да је тешко било у ту зграду стрпати толики број ђака. Покушавало се на све могуће начине, обављала се обука у истој соби по четири пута дневно, не би ли како сви ђаци дошли на ред. И то је давало потешкоћа и родитељима и наставницима и осталим пријатељима школе. — Заједница Дома и школе уплела се је у ту ствар и ступила у акцију. Хтела је да нешто подузме, не би ли се дошло до тога, да се може држати обука за све ђаке само до подне. И доиста Заједница дома и школе деловала је на Управу града Сомбора, који се племенито одазвао томе апелу, па је дао и зграде и готових новаца око 150 хиљада динара, а Заједница дома и школе дала је из својих сретстава 100.000 динара (Аплауз). Тим новецм набављене су школске клупе, катедре, табле, вешалице за гардеробу итд. Сви смо тиме били задовољни, да смо могли распоредити свих 700 ђака да само до подне у школи обављају своју обуку, а после подне је остало да се посвете, њим необавезним предметима, који се у томе граду веома негују и напредују у правцу подизања општег образовања наше омладине. Између осталог у тој гимназији има 150 ђака сокола, има 150 ђака, који уче клавир, има их педесетак ђака који уче виолину, има 200 ђака који приватно уче француски, енглески, италијански, има их стотинама који негују све врсте спорта, једном речи та је омладина напредна, добра и развија се повољно.

Осем тога, господо, био је још један разлог, што се Заједница дома и школе уплела у ту ствар. Тај је разлог у томе што је атар града Сомбора врло велики, са осам страна долази жељезница и са тога атара долазе ђаци жељезницом у школу а око 2 сата после подне иду кући.

Када је све то било готово и уређено од једанпут долази наредба г. Министра просвете, да се обука у гимназији има обављати и до подне и после подне. Разуме се, да је то био један велики ударац нарочито због ових необавезних предмета којима су се ученици бавили, па је настао јаук са свију страна. Заједница дома и школе, којој имам част бити потпретседник, замолила ме, да одем до г. Министра просвете, да га замолим да

буде љубазан отступити од те одредбе и да остави како је до сад било. Ја сам и на ова два разлога педагошког карактера, први да деца буду што више везана за школу, а други разлог, да деца потога часа не буду презаморена реагирао и објаснио како је на ствари. И г. Министар, саслушавши ме, рекао је, да ће удовољити тој нашој жељи, уважавајући наше жртве, које смо поднели, наше и града Сомбора. Ја сам био срећан да сам могао јавити брзојавно да је г. Министар био љубазан одобрити тај наш захтев и предлог.

Али, господо, после десет до петнајест дана г. Министар је сасвим друкчије решио т.ј. одбио је то без мотивације и чак стрпао г. директора под неки дисциплински поступак јер је нешто у претставци нашао да би он био ту крив. Ја мислим да је г. Министар мени слободно и отворено могао рећи, да неће да удовољити том захтеву, па би се ми покорили и радили онако како г. Министар хоће. Мени је криво што је казао (Чује се: Је ли овај Министар?), није његов пречасник, да ће нам оправданој жељи удовољити, а после тога молбу без разлога и образложења одбија. Исту таку молбу г. Министар није уважио Сушачкој гимназији и ако тамо деца треба четири пута дневно да прелазе Талијанску територију. То је незгодна ствар, јер ево на пример у Сомбору има и женске деце, која излазе у 11 часова, па родитељима није никако право да се те ученице мувају по граду три до четири сата, док не почне поподневна обука. Ипак је г. Министар неким другим гимназијама таку обуку дозволио, на пример Карловачкој.

То је прва, а друга би била ова ствар. Један постарији господин, под притиском своје супруге, отишао је да полаже матуру. Кад се повратио — навео је да не кани ући у државну службу — поднео је ту матурску сведоцбу Министарству просвете, да му се нострифицира. Молба је поднесена 20 јануара 1933 године под Бр. 1606. У ту сврху приложио и потребну таксену марку од 250.— динара, колико спада. После истека једног месеца дана било му је чудно што нема одговора, па ме је замолио, да извидим. Отишао сам у Министарство, извадио број молбе, замолио једног, замолио другог, замолио трећег господина. Господин је тај тек сада 20 фебруара 1934 године добио одговор да му се нострификација сведоцбе не може нострифицирати јер није тражио дозволу да полаже матуру у иностранству. Ако је то таково решење правилно и у смислу закона мислим, да онда не би требало чекати 13 месеци на таково решење. Нострификација се у обичном свету обавља за 24 сата, нека буде и 48 и 72 сата, па би било добро. Али 13 месеци чекати ја мислим да је то и сувише дуго. Овај је одговор могао бити донесен још и првога дана и ја се бојим да није можда нешто нестанак ове таксене марке деловао на овакво решење, јер таксена марка није била враћена.

То су те две ствари, на које сам желео да скренем г. Министру пажњу. Ја вас дуже нећу замарати и изјављујем да ћу гласати за буџет. (Одобравање и пљескање).

Претседник др. Коста Кумануди: Има реч г. Мита Димитријевић.

Мита Димитријевић: Господо народни посланици, ја долазим са једним врло кратким говором и последњи као говорник. Мени је намера да при завршетку буџетске дискусије констатујем једну

врло добру и здраву појаву да ми већ приступамо унификацији наше просветне политике. Утешно је то, господо, да ћемо већ 1 септембра о. г. имати један јединствен, унифициран наставни програм за основну наставу. Господо, буџет показује цифре, а наставна просветна политика показује циљ. Циљ је наше земље да у свим правцима, у свим областима дође до потпуног изједначења нашега духа, наше акције. И према томе ово јединство у програму биће од значаја као и свако друго изједначење. Наша Скупштина у оваквом циљу врши законима унификацију духа уопште и на правној области, и у свима законодавствима и у војсци па и у настави. Господо, на овоме месту сматрам као једну од највећих дужности да учиним један апел на оне просветне раднике, који су у нашој земљи најмногобројнији, то су и учитељи који од почетка, од раног детињства стварају у народу националне снаге и националне душе, хоћу да учним апел учитељским организацијама и да им отворено кажем да смо ми сведоци њихове већ једногодишње свађе, трвења, распре и разилажења. У моменту кад је циљ наше државе стварање духовног јединства, стварање југословенског фронта, господо, крајње је време већ да учитељске организације ступају на један фронт, ступе у јединство духа и акције. С друге стране ми можемо казати, да се досад у нашој земљи водила распарчано просветна политика. Томе треба да буде крај. Треба дати основу за изједначење наставе у целој Југославији и у духу југословенском и само тако, кроз просвету, обезбедиће се велика историјска мисија, која треба да је света сваком просветном раднику на стварању наше јединствене и снажне Југославије.

Господо, ми смо досада имали прлике да чујемо врло много и много детаља. Поједини детаљи су тако уски, тако локални да буџет који даје једну глобалну слику оних народних и државних напора, свих народних и државних материјалних издатака, да тај буџет мора на неки начин да се огледа не само кроз велике жртве, него и кроз велике напоре у оним областима наше просветне акције на које се он троши. Ја ћу из статистике да наведем само један пример, јер ми је то дужност као посланику са Југа, као посланику из једнога краја где је просвета ушла у душу народну, до исте висине, до истог степена до кога је и уздигнута у народу и сама вера. Просвета и вера у Јужној Србији чине једно. Светитељи Ђирило и Методије у истој су души народној забележени и као светитељи јер донеше писмо, и као просветни наши први југословенски радници.

Господо, једну једину жељу овде бих хтео учинити а то је ова. Ако погледамо статистику видећемо да се Словенији издаје 61 милијон на основне школе. То је добро, и то нас мора радовати. И нека су благословене ове свете жртве! У Вардарској бановини, међутим, имамо свега за основне школе 24 милиона, мање од половине. Зато чинимо један апел да из свих уштеда које Министар просвете може да нађе из других позиција, не заборави да је једна од најживљих потреба подизање школа и давање учитеља нашем народу на Југу.

На крају господо, ми не можемо имати двојких мишљења. Овде су пале и понеке тешке речи од појединих предговорника, али у крајњем циљу цела ова скупштина треба да има у односу према овом буџету једно мишљење и једно осећање, као

што има и један циљ, а то је да кроз просветну политику омогућимо ону велику историјску мисију и да омогућимо стварање кроз просвету будућих генерација снажних, јачих, просвећенијих и боље уједињених духом, него што су из разних узрока биле досадашње наше генерације. И зато ја изјављујем; да ћу гласати за овај буџет и у исто време молим да извршимо једну дужност и тиме што ћемо буџет Министарства просвете примити акламацијом. (Одобравање и плескање).

Претседник др. Коста Кумануди: Има реч г. Министар просвете.

Министар просвете др. Илија Шуменковић: Господо народни посланици, дискусија која је вођена о буџету Министарства просвете била је у главном, достојанствена и озбиљна. Говори господо посланика били су прожети озбиљном бригом и искреним старањем за унапређење наше просвете. Они су, поред тога, садржавали и интересантне сугестије учињене Министру просвете за његов рад на усавршавању ове наше најважније гране државне администрације. Ја то хоћу, господо, у овом свом завршном говору радо да констатујем. (Плескање).

Учињене су, господо, примедбе које би као показивале да постоји извесан крупан недостатак у нашој просвети. Ја се на све те примедбе нећу детаљно освртати овога момента, али сматрам за потребно да кажем неколико речи односно примедба које тангирају провођење националне политике кроз просвету и о персоналној политици у просвети.

Господо, принципијелно сви смо ми сложни; сви ми знамо значај просвете за спровођење идеје државног и народног јединства. Ја мислим, господо, да смо ми сви сложни у томе да, у целини, наставнички кадар који то спроводи — ја говорим нарочито о основној школи — је на потребној висини. (Плескање).

Један од господо посланика навео је јутрос случај из свога среза, из кога би се могло видети као да се та политика у том специјалном случају не спроводи из нехата или, можда, из зле намере. Тај је случај достављен Министарству пре 15 дана, али у једној форми која није била довољна за акцију Министарства просвете. Речено је у томе акту, којим је тај случај достављен, да ће доћи и специјалан акт школског надзорника. Господо, ми ћемо најозбиљније узети у разматрање ту ствар и, могу вам гарантовати, да ће све што треба бити учињено. Али ја не говорим о овом случају због тога. Ја говорим због овога: Од 8.500 и нешто више школа и од близу 24.000 учитеља, у овој дугој и исцрпној дебати нашли смо само један или два случаја, може бити, недовољног рада у погледу националне просвете. Ја мислим да је то једна ствар коју можемо овде мирне душе констатовати.

Господо, персонална политика. Ја сам у згодном положају да говорим о буџету Министарства просвете, немајући лично никакве одговорности за, тако рећи, сав рад до данашњих дана. Али, господо, ја ипак сматрам да имам дужност да кажем шта о томе мислим. Господо, казао је један од господо посланика да је вођена политика великих, готово неразумних, премештања учитеља. Казао је да су ови размештаји учитеља често пута били инспирисани извесним доставама. Казао је да те доставе нису биле провераване и, најзад, пала је и реч

да је било често пута и партизанских мотива у томе раду.

Господо, ја могу да кажем ово. Ако нисам био у Министарству просвете за последњу годину дана, ја сам био у истом кабинету, у коме је био мој претходник и ја могу да кажем ово са сигурношћу: Тај кабинет, господо, имао је за идеју, да се кроз администрацију, а специјално кроз Министарство просвете не може и не сме проводити партизанство. Господо, ја сам поред тога констатовао, када сам ушао у Министарство просвете, ову ствар. Прво, за последњих неколико месеци пре мога доласка не могу да говорим о ономе што је било раније не само да није било премештаја, него је целокупна акција била упућена на то да спречи у највећој могућој мери премештања. Пребацује се, господо, међутим да је било великих и наглих премештаја.

Друго, господо, приметио сам једну ствар. Извршена је организација посла на тај начин да се свака и најмања ствар провери у том циљу да би се сваки премештај уопште сваки потез у Министарству у погледу персоналне политике могао извршити са пуним познавањем ствари. Господо, тај и такав режим има једну добру особину: гаранцију да ће се у погледу извршења сваке промене поступити са пуно познавања ствари, али има незгодну особину да за собом повлачи спорост у томе послу. Ја мислим, господо, да је и то дилема у којој се налази Министар у оваквом ресору, као што је ресор Министарства просвете, који има највећи број чиновника у целој земљи. Дилема је брзина и експедитивност, које се често пута траже, али онда мања гаранција за добро свршени посао, или сигурност за добро свршени посао, али спорост у администрацији. Ја мислим, господо, да је тај режим био само због тога уведен — ја то говорим као човек, а не као Министар просвете. Сматрам, као дужност да кажем, да ми не изгледа да је он био уведен у неком другом циљу, а најмање у циљу да се ма чији ауторитет понижава у Министарству просвете.

Господо, сматрам за дужност да кажем још и ово. Један или два говорника лично оштро третирали су два чиновника из Министарства просвете, два начелника. Господо, немајући никаквог учешћа у постављењу тих чиновника, према томе немајући никакву одговорност за те чиновнике, ја вас молим, да ми верујете, да ово што кажем о тим људима, да је моје фактично убеђење.

И господин начелник за средњу наставу и господин начелник за основну наставу налазе се, господо, на тим положајима провизорно од пре кратког времена. Није право да о тим људима стекнете мишљење према ономе, што се о њима говорило као начелницима у Министарству просвете. Оба та господина имају једну дугу наставничку прошлост. Један је дугогодишњи директор гимназије, други је био дуго година начелник одељења Банске управе.

Ја мислим, господо, да треба ценити људи са потребном објективношћу и да треба признати да није било могуће да та два господина направе овакву наставничку каријеру, а да имају оне квалитете, који им се дају у извесним говорима.

Господо, на крају да се осврнем само на једну примедбу г. посланика Игњата Стефановића. Господин посланик Стефановић напоменуо је да има

учбеника, он је цитирао историју југословенског народа од Лазаревића за IV разред гимназије, у коме се систематски брисало име српско. Ја верујем да је г. Стефановић има ову импресију кад је читао неке одељке из ове књиге, али ја сам, господо, ову књигу набавио и прочитао је, па вас молим да ми верујете да та импресија није тачна. Ја ћу вам одмах рећи. На неколико страна, ви имате, например на страни 78, Уређење Карађорђево Србије, каже се, господо, за састанак на Орашцу да је почетак чиновске борбе Срба за своју слободу. Спомине се, господо Милошева Србија. Спомине се, господо, најзад Србија као Пијемонт југословенски.

Ја сам сматрао за потребно да кажем ово неколико речи о овој ствари и да се не би стекло једно незгодно и нетачно мишљење о учбеницима у гимназији.

Господо, захваљујући вам поново на дискусији коју сте дали, да кажем нешто и о питању које је најважније, о питању нових постављења. Краљевска влада има овлашћења, прво да путем уштеда дође до кредита и да уредбама са законском снагом повећа број персонала, специјално у Министарству просвете. Ја се надам и уверен сам да ће уштеде првенствено ићи за Министарство просвете и да ће се добити оно што се може добити. (Живо одобравање и плескање).

Претседник др. Коста Кумануди: Господо, завршен је у појединостима претрес буџета V раздела — Министарство просвете. Прелазимо на гласање. Гласаће се седењем и устајањем. Молим г. известиоца да изволи читати партију по партију овога раздела.

Извештач др. Анте Кунтарић прочита партију 191 раздела V — Министарство просвете.

Претседник др. Коста Кумануди: Прима ли Народна скупштина прочитану партију 191 раздела V — Министарство просвете? (Прима — Не прима). Она господа која примају, нека изволе седети, а који су против, нека изволе устати. (Већина седи). Већина седи, према томе објављујем да је партија 191 примљена. Изволите чути даље.

— За овим је Народна скупштина, гласајући седењем и устајањем, примила већином гласова у појединостима од партије 191 до партије 306 закључно буџет V раздела — Министарство просвете као и све партије буџета државних привредних предузећа. (Плескање).

Претседник др. Коста Кумануди: Буџет Министарства просвете примљен је. Прелазимо на буџет VII раздела — Министарства унутрашњих послова. За вечерас чућете само експозе господина Министра унутрашњих послова.

Има реч г. Министар унутрашњих послова.
Министар унутрашњих послова Живојин Лазић: Ово је, господо, трећи буџет који се Народном Претставништву износи на оцену и решење и ви се сећате да је он стално сваке године смањиван. Под притиском тешких економских и финансијских прилика, и овај предлог буџета расхода Министарства унутрашњих послова за наредну буџетску годину мањи је за 7,028.854 динара од садањег у суми од 550,914.383 динара и износи 543,885.429 динара.

Он је мањи од буџета за 1931/32 годину за 107,254.851, а од онога за 1930/31 годину за 135,185.597, што значи да је за то кратко

време смањен за 25,1 процената, а ако се одбије буџет Опште државне статистике, која је после тога пренета у састав подручнога ми ресора са округло 12½ милиона динара, онда се тај проценат пење на 27,1, што указује на величину напора, који је један овако важан ресор морао учинити у интересу несумњиво неопходне штедње.

Штедећи жандармерију, трупу толико важну за одржање како доброг реда и мира, тако и јавне и државне безбедности, уштеде претходних година вршене су поглавито код партије опште управе. Сада се ту није могло даље ићи, јер је већ по садањем буџету број службеника смањен за 618, према броју службеника овога ресора само у двама ранијим буџетским годинама.

У току ове буџетске године показало се, да је овај број особља једва довољан да се уредно и на време отправљају онако многобројни и важни послови, стављени у надлежност ресора унутрашње управе. Даља редуција особља није се дала извести, и ако се по овом предлогу укидају даљих 6 окружних инспектората, поред 11 укинутих по садањем буџету, јер је, као што знате, образовано 5 нових срезова у Врбаској бановини, за чије је пословање с обзиром на њихову опсежну надлежност био потребан већи број службеника, него код окружних инспектората.

Ни код материјалних расхода управне струке нису се могла чинити даља смањена без уштрба за правилно функционисање власти с обзиром на осетна смањења учињена у томе правцу ранијих година. У предлогу се, шта више, морало учинити једно повећање од 389.261 динар, од којих би 200.000 динара ишло на плаћање железничких карата Министарству саобраћаја за полицијске службенике које се до сада нису плаћале, а остатак од 189.261 дин. ишао би на путне и селидбене трошкове, пошто су се износи те партије у садањем буџету показали посве недовољни, и ако су службена путовања и премештаји вршени у најужем обиму и по неопходној потреби службе.

Има још једно повећање код ванредних расхода. По садањем буџету оно износи 507.810 дин.; а у предлогу износи 1.270.000, те је тако по предлогу већи за 762.190 дин. Ово је повећање дошло отуда, што је терет специјалног чувања извесних железничких пруга са ресора Министарства саобраћаја пренет на подручни ми ресор и у ту сврху морао се предвидети нов кредит од 1.000.000 дин., за колико би стварно требало да су повећани ванредни расходи, али како су инвестициони расходи смањени за 237.810 дин., то се повећање показује само за 762.190 дин.

Ради смањења расхода у ресору, жртве су се морале потражити код расхода на жандармерију. Ту су расходи на личне издатке смањени за 6.982.735 динара на тај начин, што је редуциран број жандарма, подофицира и официра за 233 и што су смањене дневничарске награде и специјални додатци. Расходи на материјалне потребе код жандармерије могли су се смањити с тешком муком за 1.045.410 дин., у главном код инжењерско-техничких трошкова и нешто код расхода на профијантске трошкове.

Тако су расходи на жандармерију од динара 334.605.831 по садањем буџету смањеном и прошле године за нешто преко 6.000.000 дин., сведени то пројекту на 336.577.686 динара, што значи за

8.028.145 динара мање.

Стање људства у жандармерији од 18.210 по садањем буџету смањено је на 17.978 по предлогу, што с обзиром на значај жандармерије, показује не само највећу вољу већ и осетне жртве при смањењу расхода кад се бројно стање жандарма морало снижавати и у садашњим приликама појачане активности из неповољно расположеног иностранства према нашем државном и народном јединству. Истина, по самим унутрашњим приликама и расположењу грађана према држави и постојећем поретку као и по добрим моралним особинама нашега народа, ми би број жандарма могли свести и за неколико хиљада, али с обзиром на поменуте акције из иностранства и потребу да се јаче чувају границе, пруге и објекти, оне се парирају и са садањим бројним стањем тек уз њихов врло велики напор и високо схватање дужности.

Најзад у ресору Министарства унутрашњих послова од 1932 године налази се и Општа државна статистика, чији су расходи у предлогу буџета предвиђени са 6.788.120 дин. т.ј. за 152.260 дин. мање од расхода по садањем буџету и износу од 6.940.380 динара.

И овде се није могло ништа више смањивати без опасности за правилно функционисање ове важне службе, чији су издаци пре само три године износили округло 12½ милиона динара, па постепено свођени до садање готово уполовљене суме, док је посао проширен сређивањем, разрадом и публиковањем пописних података, од пописа из 1931 године.

Величина пословања ресора унутрашње управе, чије правилно функционисање треба да се омогући предложеним буџетом, огледа се како по њеноме важном задатку, тако и по распореду ресорне администрације, по броју служби, установа и органа: Министарства као врховне централе са његова четири одељења и генералним инспекторатом, 9 Банских управа, 11 окружних инспектората, 342 среза, 37 градова са правима опште управне власти I степена, 23 среске испоставе, Управа града Београда, 9 управа полиције, 33 претстојништва градске полиције и 21 полиц. комесаријата, затим 3.858 општина које поред самоуправних задатак у пренесеном делокругу врше знатан део послова и, напослетку, жандармерија са многобројним својим јединицама.

Нова и систематски изведена организација ресора унутарње управе потврдила се је и у прошлој години као добра и целисходна. Са радом њених власти, установа и органа можемо бити задовољни, јер су успешно радили на остварењу циљева савремене управе и државног поретка.

С обзиром на краткоћу времена у коме се буџет има донети, мислим да није потребно у детаљима излагати рад Министарства, подређених му власти и установа.

Сама централа, Министарство, кроз своја четири одељења отправљала је своје обилне дужности и послове без застоја.

Једну од врло важних функција централе чини избор чиновника и службеника ресора, поступање са њима и надзор над истим, што се врши преко управног одељења и генералног инспектората.

Обнављање и попуњавање чиновника руководне управне службе врши се само са пробра-

ним дипломираним правницима, како би се стру-ка што више уздигла и што боље одговорила сво-јај превасходној дужности. (Опште одобравање и пљескање).

Сви чиновници и службеници, а нарочито они из подручног ми ресора, претстављају значајну народну интелигенцију, која специјално код нас и у даашњим приликама има поред редовне служ-бене дужности и једну другу, исто тако важну, да мисионарски ради на развијању и учвршћивању националне свести о јединству, као и на морал-ном, просветном, културном и привредном поди-зању народних слојева у којима се налази и ради.

У том циљу чиновници морају бити блиски народу и предусретљивим понашањем и тактом, уз озбиљно и чврсто држање развијати што веће међусобно поверење.

При оцени чиновника и њихових подобности увек сам водио рачуна и о овој њиховој делатно-сти: што им је и изричито у дужност стављено савременим законом о уређењу унутрашње управе.

Надзор над властима и органима ефикасно се води и из Банских управа и из Министарства са циљем да чиновници и службеници савесно и по закону врше своје дужности и да се свака немар-ност, самовоља, несавесност и незаконитост под-вргне најстрожој одговорности.

Одабирањем чиновништва при постављењима, строгим надзором и прогањањем лоших и неис-правних с једне, а штићењем и одавањем призна-ња ваљаним, који верно и савесно стоје у служби Краљу, народу, држави и законима, управна стру-ка и њени претставници добиће потребни углед, неопходан за успех у извршењу постављеног им задатка толико велике важности.

Од даљих важних послова Министарства до-пустите, господо, да поменем онај из законодавне природе.

Народно претставништво донело је, прошле године савремен и јединствен Закон о општинама, на место ранијих седам закона, који су важили у разним крајевима наше државе, па су по истоме закону у свих девет Бановина извршени и општин-ски избори, те сада нове и од народа слободно изабране општинске управе послују у целој земљи по једноме закону и доприносе свесно учвршћива-њу народног јединства.

По обавештењима која имам, нови закон се на примени показује као добар.

У вези са овим законом врши се и ново гру-писање општина, при чему се води много рачуна и о жељи самог становништва.

Законодавац је за општине предвидео мини-мум од 3000 становника у намери да се смање општинске дажбине, које су често износиле више од државне порезе, и народу и на тај начин по-могне, нарочито у овако тешким економским при-ликама. Јасно је, да ће порески обвезници у оп-штини где их је, рецимо, само три стотине, имати много више да плаћају општинског приреза за па-требе своје општинске управе, него ли они у оп-штинама са хиљаду или више пореских обвезника. А о тој економији у општинском газдинству треба сада утолико више водити рачуна, што су банска већа, по овлашћењима у Закону о општинама, до-нела Уредбе о општинским службеницима и за главна службеничка места прописала права на пен-зије, које ће у главном саме општине имати да

подносе.

Али ако грађани, и када им све то предочи, желе да им општина ипак буде мања и судница ближа, па ма и већу порезу плаћали, Закон и зато даје могућности и о тој жељи се води рачуна. (Пљескање).

Донет је, даље, Закон о изменама и допуна-ма у закону о зборовима и удружењима, којим је олакшано формирање и мањих и бројно слабијих политичких група, које прихвате начело народног и државног јединства и уз чување уставне одред-бе да не буду племенске, верске или регионалне. Поред раније одобрене и кроз сву земљу органи-зоване Југословенске националне странке, сада је по овом Закону дато коначно одобрење и за по-стојање и рад Југословенске народне странке. (Пљескање на левици и повици: Живела!), а дато је и начелно одобрење да се може организовати и трећа радикално-социјална партија.

Донет је, такође, и Закон о изменама и допу-нама у закону о избору народних посланика којим је у будућим изборима олакшано и слободно и пуно учешће и мањим политичким организацијама које стоје на интегралном југословенском нацио-налном и државном програму.

У вези са овим Законом донет је и Закон о новим срезовима у Врбаској бановини.

Примљен је и пројекат закона о градским оп-штинама, (Пљескање) а при завршетку је пројекат закона о иступима и пројекат закона о државној статистици чију важност није потребно да вам истичем.

Поред својих послова на припреми Закона, Уредаба, Правилника, Министарство је током го-дина сарађивало и приликом оцењивања великог броја нормативних прописа других ресора, међу којима је било 63 законска пројекта и 37 бановин-ских правилника. Поменућу и Одељење опште др-жавне статистике, које се, поред раније извошених пописа људства, пољопривредних газдинстава и стоке, бави кретањем становништва, цена, крими-налитета, стечајева и публиковањем статистичких годишњака. Прва књига ових годишњака са по-дацима за 1929 годину и кратким подацима за рани-је године, изашла је из штампе фебруара 1933 године, а у августу 1933 године изашла је друга књига са подацима за 1930 годину. Ускоро ће изаћи трећа књига са подацима за 1931 годину и четврта књига са подацима за 1932 годину. Спре-ма се пета књига за 1933 годину и она ће изаћи крајем 1934 године када и одговарајуће свеске го-дишњака осталих држава.

Штампање статистичких годишњака било је од користи државној управи и привреди као и странцима, који се интересују нашом државом и добрим делом попунило је међународне прегле-де, као и статистички годишњак Лиге народа.

Према својем устројству Министарство угу-трашњих послова позвано је да се стара и о за-штити државе, о личној и имовној безбедности грађана и да штити јавни ред и поредак у држави. Оно у овоме правцу има два задатка: прво, да се бори и предузима мере за сузбијање криминали-тета у земљи, а друго, да сузбија разорну и про-тивдржавну акцију било да она делује изнутра, било из иностранства. Предузимање и извођење ових мера спада у надлежност Врховне полицијске управе, односно одељења за државну заштиту и

одељења за јавну безбедност.

У погледу општег криминалитета познато је, да поред других фактора на његов пораст утичу јако и тешке економске прилике. Због погоршања ових прилика, последњих година очекивао се и пораст криминалитета.

И заиста према статистичким подацима за 1933 годину, упоређеним са ранијим годинама, у прошлој години се осећа лак пораст криминалитета код кривичних дела која су резултат тежих економских и социјалних прилика, као што су кривична дела противу имовине, док се једно слабије умањење показује код кривичних дела: велеиздаје, убиства, детоубиства, тешких телесних повреда, злонамерних паљевина, силовања и у опште деликата против личне слободе и сигурности. Криминалитет у земљи за 1933 годину порастао је за 4,2% према 1932 години, јер је у 1933 години било 479.764 кривичних дела, рачунајући ту и иступе, док је у 1932 години било укупно и 460.673 кривичних дела, заједно са иступима.

Репресивној служби обраћена је нарочита пажња. Настојало се најживље, да се у истраживању и хватању учинилаца кривичних дела и проналаску предмета постигну што бољи резултати и акцијом ове службе паралише онај пораст криминалитета, који се због рђавих економских прилика и очекивао, у чему се и успело, захваљујући доброј организацији службе и спремности безбедносних органа. Пожртвованост свих полицијских службеника, као и жандармерије, била је толика, да су у томе правцу постигнути одлични резултати. То се најбоље огледа у цифрама неуспешног истраживања учинилаца кривичних дела. Док је у 1931 години било неуспешно истражених кривичних дела 2,5%, а у 1932 години 0,93%, докле их је у прошлој години било свега 0,74%, што је несумњив доказ да су органи полиције и жандармерије били на висини свога задатка.

Безбедносни органи имали су напорну али успешну акцију и у заштити државе и поретка у њој од разорних елемената и бандитских организација из иностранства.

Разорна комунистичка пропаганда доста је интензивно радила на организовању и деловању покрета, али је благовремено готово свуда откривена и кривци подвргавани законској одговорности. Значајније су биле откривене илегалне организације у Љубљани, Загребу, Вршци, Новом Саду, Београду, Мостару и Цетињу, дириговане махом из иностранства.

Позната бандитска организација В.М.Р.О., која годинама из једне суседне земље узнемирава нашу безбедност на источним границама, нарочито оним на Југу, није ни прошле године смањила своју злочиначку активност према нашој држави. Забележено је 28 неуспелих покушаја прелаза границе од стране бандита, док су три успела, али су се и ови недалеко од границе свршили катастрофално за послате бандите, јер их је од 15, колико су прешли били, 9 убијено, међу којима су били и вођи тих бандита. И ове су банде страдале, једна у кочанском, друга у струмичком и трећа у ђевђелијском крају, у главном од наших мештана, родољубивих и храбрих Вардараца, којима је, као што је познато, пре неколико година у циљу самоодбране и потпоре жандармерије поверен већи број војничких пушака. Са исте стране извршено је и

три атентата пакленим машинама, од којих два успела са три жртве. Даља три случаја с послатим пакленим машинама откривена су благовремено пре експлозије.

Нисмо имали мира ни са северне и западне граничне стране. Неки наши емигранти, махом деликвенти, осуђени код нас за почињене злочине помогнути од непријатељски расположеног иностранства према нашем државном и народном јединству, организовани уз ангажовање и плаћене незапослене раднике по иностранству у неке тобожње „усташке“ организације, груписани у нарочитим логорима у суседству и обучавани за атентаторске задатке, вршили су илегалне акције према нашој земљи. Убацивали су са више праваца своју дефетистичку литературу — летке, новине, брошуре — ради завођења грађана на рад противу сопствене отаџбине; убацивали су оружје, муницију и експлозиве; слали су атентаторе да минирају пруге и убијају поједина виђена лица, као што је био случај и са злочинцима послатим из иностранства са дрским задатком, да се нападне и убије и једна тако виђена политичка личност, као што је био пок. Најдорфер, (Слава му!) народни посланик и бивши министар. Или као што је из бандитског „усташког“ логора послат атентатор Петар Ореб у Загреб да изврши један паклени задатак, који је Божјом промишљу благовремено откривен и осуђен уз највећу радост и родољубивог Загреба и целе земље. (Опште бурно плескање и једнодушни повици: Живео Краљ!).

Ти и такви случајеви откривани су будном пажњом подручних ми власти и органа, уз добровољну сарадњу грађана, а и срећним случајевима, или и самим прстом Божјим, као што је пример са случајем Јосипа Кробота, у Срезу Иванец, који је у својој кући, баратајући са пренетим пакленим машинама из иностранства, произвео експлозију, те страдао и он и кућа му, а тиме откривени и ти несрећни плаћеници наших народних непријатеља и њихови инострани саучесници.

Наше становништво у Савској и Приморској бановини, узбуђено овим злочиначким акцијама, плуша се противу њикових извршилаца и организатора. Народ је увидео бедну улогу ових бандита и правилно схватио, коме они и за какве смеве служе. Сеператистичке тенденције, које нам је наша заједничка несрећна прошлост у наслеђе оставила и које су се осећале овде-онде у тим крајевима, насупротив огромној већини народних маса, оданих државном и народном јединству, — све више ишчежавају, захваљујући управо оваквим акцијама из иностранства.

И као што је бандитска акција из иностранства према нашим јужним крајевима допринела да из њих за кратко време ишчезну трагови ранијих страних пропаганди и да Вардарци и данас као један човек сложено стоје уз Југославију и њено државно и народно јединство, тако и ове сличне имитације и акције са других страна проиводе управо супротно дејство од оног које непријатељи југословенског јединства желе и све више збијају народне масе и на Приморју и на Сави и Драви у отпору према тим и таквим акцијама, а за интегралну југословенску мисао. (Бурно плескање).

Зна се и за пролећне планове са тих страна, ради којих се потребно предузима да се они паралишу и остану само пуста жеља тих злочинаца

и њихових покровитеља.

Између осталих мера, поменућу и давање потребног броја оружја граничноме становништву Приморске и Савске бановине, које се вољно показало да помогне жандармерији на случај потребе и преласка бандита на нашу страну.

Подручне ми власти и органи учиниће све са своје стране да и надаље одговоре своје високоме главном задатку: чување државне и јавне безбедности и одржању реда и мира у земљи.

Молим да им то омогућите одобрењем пред-

ложеног буџета. (Бурно одобравање и плескање).

Претседник др. Коста Кумануди: Господо, са вашим пристанком ја ћу данашњу седницу закључити. Предлажем овај дневни ред за сутрашњу седницу: Продужење претреса у појединостима предлога буџета државних расхода и прихода за 1934/35 год. Наредну седницу заказујем за сутра тачно у 8 часова.

Ову седницу закључујем.

Седница је закључена у 9,50 часова

П Р И Л О З И

ИНТЕРПЕЛАЦИЈА

Јосипа Стажића, народног посланика, на Претседника Министарског савета о корупцији у граду Карловцу приликом склапања зајма код Хипотекарне банке.

Господине претседниче,

Градска опћина у Карловцу затражила је од Државне хипотекарне банке у Београду зајам од два милиона динара, те јој је исти већ и одобрен само још није исплаћен. Након тога одобрења створило је градско заступство у самоуправном одбору, у својој сједници од 5. II 1934 године по чл. 61 закључак, да се имаде исплатити неименованом посреднику за исхођење тога зајма 50.000.— динара, словима педесет хиљада динара. Тај исти закључак створен је и на јавној скупштини од 22. II 1924 године под чл. 26 књига записника. У записнику пише да се има код реализације зајма за покриће трошкова исплатити износ од 2½ након што зајам буде потпуно реализован, и то оним лицима у Београду, која су више мјесеци радила на исхођењу овога зајма. Грађанство града Карловца згража се над овим закључком градског заступства и то када се знаде да је Државна Хипотекарна банка државна установа и када се знаде да је град Карловац јавна самоуправа. Када се толико пише о корупцији и када се тражи хитан закон против корупције и док по вашим речима Краљевска влада предузима потребним ере, опет се види како корупција на све стране цвета. Како може неко приватно лице за град Карловац да обавља интервенције код Државне Хипотекарне банке и која су то лица код Државне Хипотекарне банке, која су ту интервенцију учинили или код којих је интервенисано и тако је интервенисао од приватних лица ради тога зајма? Зар ни град не може добити зајам на своје некретнине и своје приходе без корупције; далеко смо дотерали када се такве ствари дешавају. Чудно је да је такав закључак могла одобрити банска управа која је надзорна власт над градском самоуправом. У описаном закључку градског заступства у Карловцу утврђено је дело из Закона о сузбијању злоупотреба у службеној

дужности од 30. III 1929 године бр. 25834 па ни Кривични суд ни државно тужиштво још ништа предузели нису по вој ствари и свет се пита има ли правде и закона за корупцију у овој милој нашој Домовини.

Пошто према томе постоји један јаван скандал, да градско заступство јавно на седници својој одобрава 50.000 динара за корупцију, то Вас молим да ми изволите у Народној скупштини усмено одговорите:

1 — Је ли Вам познато да је градско заступство у Карловцу на 22. фебруара 1934 године одобрило 50.000 динара за корупционистичку интервенцију због градског зајма код Државне хипотекарне банке;

2 — Јесте ли вољни одредити хитно поступање по закону о сузбијању злоупотреба по службеној дужности против свим кривцима који су предложили и примили такав закључак као и против оних који су корумпирани друге по истом предмету, те што каните одредити да се обезбеди градска општина на имовину свих градских заступника за штету по истом предмету?

3 — Зашто се не доноси хитан закон против корупције када се види да је не само државна администрација, него и самоуправа под захватом тешких дела корупције, када видите свакодневне тешке случајеве, који избијају на површину, а народ се згража, што се већ ништа не предузима за очување државне и народне имовине?

Изволите, Господине Претседниче, примити уверење о мом поштовању.

Београд, 3 марта 1934 године.

Народни посланици:
Јосип Стажић с. р.
Владимир Ст. Крстић с. р.

ИНТЕРПЕЛАЦИЈА

Др. Милана Метикоша, народног посланика, на Министра социјалне политике и народног здравља о запослењу страних радника и намештеника.

Господине Министре,

У нашој земљи има око 65.000 страних намјештеника и страних радника у разним предузећима уз добре плаће, док имамо у нашој домовини преко 185.000 хиљада незапослених приватних намјештеника и радника, који у очајној биједи чекају коначну катастрофу, а ништа се не предузима да се страни намјештеници и радници пошаљу својим кућама.

У Загребу су упослени ови страни држављани као чиновници и намјештеници:

Лајзер Херман, немачки аустријанац, књиговођа код Хрватске Свеопће кредитне банке, Илица 23, ужива мјесечну плату 5.000.— динара; Мауер Макс, талијан, чиновник код Јадранско осигуравајуће д. д., Хацова ул. 10, ужива мјесечну плату динара 5.000.—; Вајнштајн Јакоб, немачки аустријанац, чиновник код Нихат д. д. за трг. и инд. дрва, Зрињевац 8, ужива мјесечно плате дин. 10.000.—; Марван Франьо Јосип, њем. аустријанац, чиновник код Јадранског осигуравајућег д. д., Хацова ул. 10, ужива мјесечно плате дин. 8.000.—; Мартин Геца, мађар, чиновник код Бонди Мартин и другови д. д., Мартићева ул. 8, ужива мј. плате дин. 10.000.—; Траде Бруно, њем. аустријанац, чиновник код Бачић д. д. купаонички уређај, Влашка ул. 75а, ужива мј. плате дин. 10.000.—; Блох Адолф, отац њем. аустријанац, чиновник код Рожанковски картонаже и инд. папирне робе д. д., Савска ц. 31, ужива мј. плате дин. 8.000; Цукер Вили, немач. а. Адолфа Блоха, њем. аустријанац, пословођа код Рожанковски картонаже и инд. папирне робе д. д., Савска ц. 31, ужива мј. плате 6.000.— дин.; Франк Симон, њем. аустријанац, чиновник Е. Вајс и друг, четкарски производи, Прилаз — Баруна Филиповића 79, ужива мј. плате 8.000; Вацек Франц, њем. аустријанац, хемичар код творнице оцта Карл Нојман, Мартићева ул. 21, ужива мј. плате 6.000; Валтух Адолф, њемач. аустријанац, трг. намјештеник код Јадран. велетрг. папира Дане Сингер и друг, Дежелићева 30, ужива мј. плате 7.000; Валтух Ани, жена, њем. аустријанка, дописница (жена Адолфа Валтух) код Југанил к. д., Свачићев трг 6, ужива мј. плате 3.000; Зентире Франц, Немац, пословођа код трг. ципела Шандор Ебенспангер, Илица 2, ужива мј. плате дин. 6.000; Дојч Вили, њем. аустријанац, чиновник код Нашичке творнице тканина и паропила д. д., Марулићев трг 18, ужива мј. плате дин. 8.000; Цукер Вили, немач. аустријанац, чиновник код општег Југослов. банкарског А. Д., Јуришићева ул. 22, ужива мј. плате дин. 7.000; Дојч Валтер, њем. аустријанац, чиновник код опште Југосл. банке А. Д., Јуришићева ул. 22, ужива мј. плате дин. 6.000; Шредер Теодор мађар, чиновник код Загребачке дионичке пивоваре и творн. слада д. д., Илица 224, ужива мј. плате дин. 6.000; Мајерхофер Јозеф, мађар, чиновник код Загребачке дионичке пивоваре и творнице слада, Илица 224, ужива мј. плате дин. 5.000; Грамиш Емил, њем. аустријанац, чиновник код Вар-

дар осиг. друштво, Јуришићева ул. 9, ужива мј. плате дин. 6.000; Хорват Лео, мађар, чиновник код Вакуум Оил Трг. комп., Краља Петра 5, ужива мј. плате дин. 6.000; Пензел Фриц, њем. аустријанац, складиштар код Гривичића, текст. творница, Косовчева ул. 5, ужива мј. плате дин. 5.000; Самуели Натман, Пољак, чиновник код Картро д. д. подуз. Тростил, Јелачићев трг 6-1, ужива мј. плате 6.000; Сишкс Карло, Чехословак, чиновник; Келерт Вили, њем. аустријанац, чиновник; Бонди Х. Алфред, њем. аустријанка, чиновница; Сикора Гарел, њем. аустријанац, чиновник; Корнрајх Ернст, њем. аустријанац, чиновник; Хепнер Јозеф, њем. аустријанац, чиновник; Штрасер Антон, муж, њем. аустријанац, чиновник; Штрасер Ана, жена његова, њем. аустријанка, чиновница; Сикора Гарел, њем. аустријанац, чиновник; Цимприх Роберт, њем. аустријанац, чиновник; Шрол Целестин, њем. аустријанац, чиновник; Шарф Јозеф, њем. аустријанац, чиновник; Шрефер Ото, њем. аустријанац, чиновник; Вајнер Ерих, њем. аустријанац, чиновник; Скалицки Рудолф, њем. аустријанац, чиновник; Рихтер Оскар, њем. аустријанац, чиновник; Јунг Марије, жена, Јунг Јихан, муж — чиновници; Тајхман Атфонз Вилхелм, њем. аустријанац, чиновник. Сви ови чиновници — 19 последњих на броју — чиновници су код Творнице Памучне индустрије Хермана Полака Синови, у Загребу, Прилаз Баруна Филиповића 85.

Пошто су жалосне прилике наших приватних намештеника, а странци неће да уваже оправданост захтева незапослених наших народних људи, то вас, господине Министре, молим да ми изволите у Народној скупштини усмено одговорити:

1.) Је ли Вам познато да су сви у овој интерпелацији наведени приватни намештеници страни држављани и шта мислите предузети да наши незапослени приватни намештеници дођу на њихова места?

2.) Каните ли одредити преглед по свим предузећима у земљи која запошљавају стране намештенике и раднике, да се утврди број неопходно потребних а остали да се упуте преко границе?

3.) Јесте ли вољни у споразуму са Министром унутрашњих послова сачинити списак свију оних странаца који су последњих 15 година добили наше држављанство неправилним путем, а нашој земљи нису потребни, па да се обави ревизија свих решења раније донетих и да се сви странци нашој земљи непотребни упуте преко границе, како се дешава хиљадама наших радника и приватних намештеника у иностранству?

Изволите, господине Министре, примити уверење о моме особитом поштовању.

Београд, 3 марта 1934 године.

Др. Милан Метикош, с. р.
народни посланик